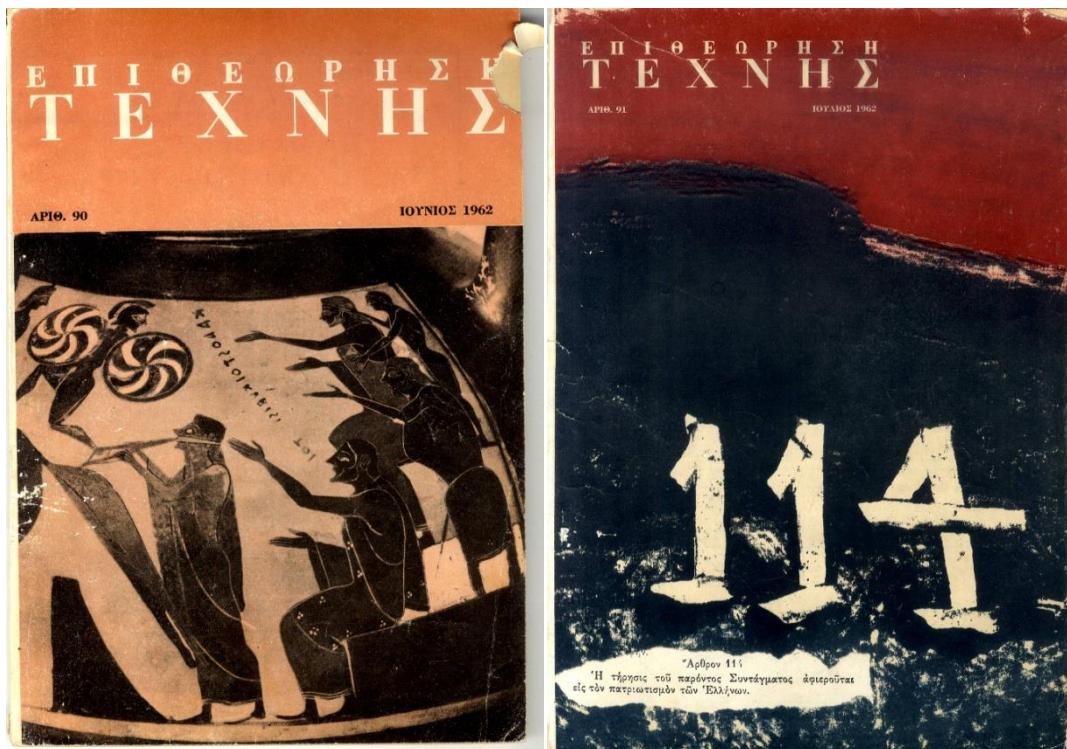

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΘΙΑΣΩΝ

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΜΥΗΤΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΙΩΝ

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΗ ΛΕΚΑΤΣΑ

Μελέτη δημοσιευμένη σε δυο συνέχειες
στα τεύχη της ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΕΧΝΗΣ,
Τ. 90 ΙΟΥΝΗΣ 1962 και Τ. 91 ΙΟΥΛΗΣ 1962

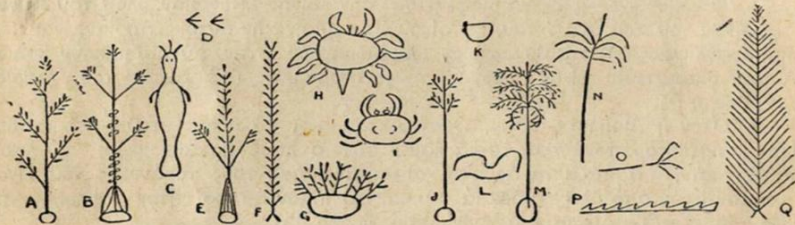
Η Κ Α Τ Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

Τοῦ ΠΑΝΑΓΗ

1.

Τοτεμισμός

Σχεδιάσματα Τοτεμικών Ειδῶν στὸ νησί Kiwai (Torres Straits).

Τὸ προστάδιο τῆς Φυλετικῆς Κοινωνίας κυριεύεται ἀπὸ τὴν Ἑνδόγαμην Ὀρδὴν, ποὺ παράδειγμά της δὲ σώθηκε, μὰ ποὺ ἡ εἰκόνα της κρατήθηκε στὸ λεγόμενο Ταξινομικὸ Σύστημα I τῆς Συγγενείας. Ἐδῶ τὰ πρόσωπα κάθε γενιᾶς κατιόντων παρουσιάζονται σὰ γενετησιακοὶ σύντροφοι μεταξὺ τους. Ἡ Ἑνδόγαμη Ὀρδὴ νογίεται συγκεντρωμένη γύρω ἀπὸ τὴν πηγὴν κάποιου ζωικοῦ ἢ φυτικοῦ εἶδους ποὺ τὴν τρέφει. Τὸ μεγάλωμά της ὁμῶς κ' ἡ ἀναζήτησις νέων πηγῶν τροφῆς, διχοτομεῖ τὴν Ἑνδόγαμην Ὀρδὴν, κ' ἡ ἀλληλογαμία τῶν δυὸ ὁμάδων ἢ Γενῶν ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὴ διχοτόμηση, σταματᾷ τὴν ἐνδογαμία καὶ καθιερώνει τὴν Ἐξωγαμία. Ἡ συνεργασία τῶν διαλληλόγαμων αὐτῶν ὁμάδων, ἡ πρόοδος τῶν μέσων καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ συλλεκτικοῦ καὶ κυνηγητικοῦ ἐμπορισμοῦ, κ' ἡ κατεργασία τῶν παραδομένων καὶ ἀπότοκων μαγικῶν συλλήψεων, διαμορφώνουν τὸ Τοτεμικὸ Σύστημα, τὸ μαγικοκοινωνικὸ σύστημα τοῦ πρώτου, οὐσιαστικῶς, σταδίου τῆς Φυλετικῆς Κοινωνίας. Τὰ βασικὰ στοιχεῖα του εἶναι τρία: Ἡ ἰδέα τῆς κάθε ἐξωγαμικῆς ὁμάδας ἢ Τοτεμικοῦ Γένους πῶς συγγενεῖται ἢ ταυτίζεται μὲ τὸ τοτεμικὸ εἶδος του ἢ ἀπαγόρευσις νὰ τρώγεται τὸ εἶδος τοῦτο ἀπὸ τὸ γένος του (Ἑνδογαμικὸ Ταμιπὸν). κ' οἱ ἱεροφυλίες τοῦ γένους γιὰ τὸν πολλαπλασιασμὸ τοῦ τοτεμικοῦ τοῦ εἶδους. Ἄν τὸ εἶδος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔτρεφε τὴν ὁμάδα στὴν προτοτεμικὴν τῆς περίοδον, ἡ ἰδέα τῆς συγγενείας γένους καὶ εἶδους (ποὺ τὴν ἐκφράζει ἡ ὀνομασία

Τ Ω Ν Θ Ι Α Σ Ω Ν

Τ Ω Ν Μ Υ Η Τ Ι Κ Ω Ν Ε Τ Α Ι Ρ Ι Ω Ν

Δ Ε Κ Α Τ Σ Α

του πρώτου από το δεύτερο) ξηγιέται: "Οντας με την τροφή "σάρξ εκ της σαρκός" του, το τοτεμικό γένος "κατάγεται" από το τοτεμικό του είδος. "Οτι πάλι το Τοτεμικό Γένος ξτρωγε το είδος του άλλοτινά, μαρτυριέται τόσο από την Τοτεμική Μετάληψη (= § 2.9), όσο κι από λογίς άλλα στοιχεία. "Αξιοσημείωτο είναι πώς πολλές τοτεμικές φυλές, με παλαιότερο τοτεμικό σύστημα, τρώνε ακόμη από τα είδη τους, και πώς το Τοτεμικό Ταμπού παρουσιάζεται τόσο πιο αυστηρό, όσο το τοτεμικό σύστημα παρακμάζει. "Εδώθε εθαίνει πώς ή απαγόρευση να τρώγεται το τοτεμικό είδος από τα μέλη του γένους του κατασταίνεται σαν κάποιος σχετικός στο φάγωμα του είδους περιορισμός πού, καθώς συνδέεται με την ανάπτυξη ενός συστήματος μαγικών λειτουργιών, γίνεται με τον καιρό μ α γ ι κ ό ς, κ' εδωθε από λ υ τ ο ς, κανόνας. Οι ιερουργίες, τέλος, του Τοτεμικού Γένους κατάγονται κι αυτές από την πράξη της Προτοτεμικής "Ορδής κ' οι τροπές τους τραβούν πολύ παραπέρα από την Τοτεμική Κοινωνία.¹

Τρόγημα Μελιού από άγριο μελίσι: (Cueva de la Arana, Ισπανία)

1) "Η κύρια συγγέντρωση των εθνολογικών δεδομένων είναι του J. G. Frazer, *Totemism and Exogamy. A Treatise on Certain Early Forms of Superstition and Society* (London 1910: 4 τόμοι) κ' ή συμπλήρωσή του: *Totemica. A Supplement to Totemism and Exogamy* (London 1927). Θεώρηση και κριτική των έρμηνευτικών θεωριών: A. van Gennep, "L' état actuel du problème totemique": *Revue de l' Histoire des Religions* 75, 295κέ. 76, 281κέ. 79, 14κέ. 80, 86κέ. 193κέ. "Η καλύτερη θέση κ' έρμηνεία βρίσκεται στον Thomson, *Aeschylus and Athens* (2 έκδ.: London 1946) 11κέ (και *Προϊστορικό Αίγαίο* [έλλ. μετάφραση: "Αθήνα 1959] 13 κέ), με μια τροποποίηση στο νεότερο: *The First Philosophers* (London 1961) 50 κέ.

Χορός με ζωομορφισμένο Κορυφαίο (Σχεδιάσμα σὲ βράχο στὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου)

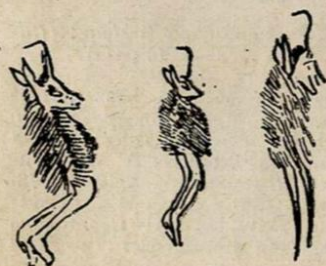
2.

Μαγικὲς Ἱερουργίες τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους

Εἶναι γνώριμη ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀμοιοπαθητικῆς Μαγείας πὺς “Τὸ Ὅμοιο φέρνει τὸ Ὅμοιο”. Πάνω στὴν ἀρχὴ αὐτὴ, γιὰ νὰ φέρεις ἢ νὰ καταφέρεις κάτι, δὲν ἔχεις παρὰ νὰ τὸ παρὰστήσεις. Ἔτσι τὰ μέλη τῆς Προτοτεμικῆς Ὀρδῆς, παρασταίνοντας πὺς πιάναν ἢ πὺς μαζεύαν τὸ εἶδος ποὺ τὰ ἔτρεφε, σιγουρεύαν, κατὰ τὴ μαγικὴ νοοτροπία, τὸ πιάσιμο ἢ τὸ μάξιμά του. Οἱ μαγικὲς αὐτὲς ἱερουργίες γινόνταν τὸν καιρὸ ποὺ πολλαπλασιαζόνταν ἢ καρποφοροῦσε τὸ εἶδος κ’ ἔτσι ἡ μαγικὴ παράσταση εἶχε μέσα της κ’ ἕναν ἄλλο σκοπὸ: Νὰ πολλαπλασιάσει στὸν καιρὸ τοῦ εἶδος. Ἀναπαράσταση, ἔτσι, τοῦ κυνηγιοῦ τοῦ ζώου ἢ τοῦ μαξιμοῦ τοῦ καρποῦ — μ’ ἀσύνειδο πρᾶχτικὸ ὄφελος τὴν ἀσκησὴς αὐτὴ τὴν τεχνικήν — οἱ ἱερουργίες τῆς Προτοτεμικῆς Ὀρδῆς εἶταν καὶ μιᾶς λογῆς γονιμικῆς ἱερουργίης.

Στὴν κατοπινὴν περίοδο τῆς Τοτεμικῆς Κοινωνίας, ὅπου τὸ Τοτεμικὸ Γένος κυνηγᾷ καὶ τρῶει, ὅχι τὸ εἶδος του, μὰ τὰ εἶδη τῶν ἄλλων τοτεμικῶν γενῶν, οἱ ἱερουργίες τῆς Προτοτεμικῆς Ὀρδῆς συνεχίζονται μὲ τὸ γονιμικὸ τους σκοπὸ: Τὰ μέλη τοῦ κάθε γένους πολλαπλασιάζουν μ’ αὐτὲς τὸ τοτεμικὸ εἶδος τους γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων γενῶν τῆς φυλῆς, ποὺ τὸ κυνηγοῦν καὶ τὸ τρῶνε. Τὰ Τοτεμικά, ἔτσι, Γένη εἶναι μιᾶς λογῆς μαγικῆς συντεχνίης ποὺ, πολλαπλασιάζοντας τὰ εἶδη τους, σιγουρεύουν τὴν τροφὴν τοῦ κοινωνικοῦ τους συνόλου.

Πάνω στὴν ἀρχὴ τῆς μαγικῆς ἀναπαράστασης ποὺ ἀναφέραμε, οἱ ἱερουργίες τῶν μαγικῶν αὐτῶν συντεχνιῶν εἶναι μιᾶς λογῆς παρὰστάσεις: Τὰ μέλη τῶν Τοτεμικῶν Γενῶν ζωομορφίζονται κατὰ τὸ ζῷκὸ ἢ φυτομορφίζονται κατὰ τὸ φυτικὸ τοὺς τοτέμ καὶ παρασταίνουν τὰ κα-

Ζωομορφισμένος Μάγος παίζει το
'μουσικό τόξο': Σπήλαιο τῶν
'Τριῶν Ἀδελφῶν' (Ariege). Πα-
λαιολιθική σπηλαιογραφία.

Ζωομορφισμένος Μάγος χο-
ρεύοντας: Afvallingskop
'Οράγγη.

μώματά του ἢ τὸ μεγάλωμά του, τὸ κυνήγημα καὶ
πιάσιμό του ἢ τὸ μάζεμά του. Τὰ περιλάλητα παραδείγματα
τῶν μαγικῶν αὐτῶν ἱερουργιῶν εἶναι οἱ τοτεμογονιμικὲς ἱερουργίαι (Intichiuma
τῶν φυλῶν τῆς Κεντρικῆς Αὐστραλίας.¹ Οἱ ἱερουργίαι αὐτὲς ἀποδείξανε πῶς
ἓνα σύμφυτο στοιχεῖο τους εἶναι κ' ἡ Μετάληψη τῶν μελῶν τοῦ γένους ἀπὸ
τὸ τοτεμικὸ εἶδος τους: ἱερουργικὸ σπάσιμο τοῦ ταμποῦ ποὺ ἀπαγορεύει τὸ φάγω-
μά του. Μὲ τὴν ἐξομοίωση ποὺ καταφέρει τὸ Μεταμόρφισμα (πάνου στὴ
μαγικὴ ἀρχή "Τὰ Ὅμοια εἶναι καὶ Ἰδια") καὶ μὲ τὴν ἀφομοίωση ποὺ
καταφέρει ἡ Μετάληψη, τὰ μέλη τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους ταυτίζονται
μὲ τὸ τοτεμικὸ τους εἶδος. Ὁ ταυτισμὸς τονώνει τὴ γεννοκρατικὴ τους
συγγένεια καὶ δίνει στὰ μέλη τὴ μπόρεση νὰ κυβερνοῦνε τὸ εἶδος. Καθώς,
πάλι, τὸ Τοτεμικὸ Γένος λογίζεται πῶς γεννοκρατεῖται ἀπὸ τὸ εἶδος του, τὸ τοτέμ
εἶναι ὁ Πρόγονος, ἢ, ἀλλιῶς, οἱ Πρόγονοι νογιούνται μὲ τὰ χα-
ραχτηριστικὰ τοῦ τοτεμικοῦ εἶδους. Οἱ περιπέτειες ἔτσι
τοῦ Τοτέμ — (μυθικὲς προβολὲς τῶν τοτεμικῶν ἱερουργιῶν καὶ τῆς ἀποτυπωμένης
στὰ λογίς σύμβολα ἱστορίας καὶ μυητικῆς πράξης τῆς φυλῆς) — γίνονται
περιπέτειες τῶν τοτεμικῶν προγόνων. Μὲ τὴ σειρά τους
ἔτσι κ' οἱ τοτεμικὲς ἱερουργίαι γιὰ τὸ πλήθαιμα τῶν τοτεμικῶν εἰδῶν ἀρχίζουν νὰ
μεταγυρίζουνε σὲ δραματικὲς παραστάσεις τῶν περιπε-
τειῶν τῶν τοτεμικῶν προγόνων. Οἱ αὐστραλιανὲς φυ-
λὲς ἔχουν δώσει τὰ στάδια τῆς ἀνάπτυξης
τοῦ σπερματικοῦ τούτου Δράματος. Οἱ
ἱερουργίαι τῶν Ἀράντα γιὰ τὸν πολλα-
πλασιασμὸ τῶν τοτεμικῶν τους εἰδῶν δὲν
ἔχουνε μέσα τους κανένα τέτοιο δρᾶμα. Ἡ
τοτεμικὴ ὁμῶς ἱερουργία ἐνδὲς γένους
τῶν Kaitish, φυλῆς τῆς κεντρικῆς Αὐ-
στραλίας κι αὐτῆς, ἔχει μέσα της καὶ
τὴν παράσταση ἐνδὲς ἐπεισοδίου τῆς παλιᾶς
ἱστορίας τοῦ τοτεμικοῦ τούτου γέ-

Ψαρομασκαρεμένος χορευτής: Χάραγμα σὲ
πέτρα. (Περιοχὴ τῶν Torres Straits).

νους.² Ἀνάμεσα, παραπέρα, στους Warramunga, φυλή της βορεινῆς περιοχῆς τῆς κεντρικῆς Αὐστραλίας, οἱ ἱερουργίες γιὰ τὸν πολλὰπλασιασμό τῶν τοτεμικῶν εἰδῶν ἀποτελοῦνται, σὲ μεγαλύτερο μέρος τους, ἀπὸ δραματικὰς παραστάσεις τῆς ζωῆς τῶν τοτεμικῶν προγόνων.³ Μιὰ ἄλλη ἐξέλιξη τῶν μαγικῶν αὐτῶν ἱερουργιῶν τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους εἶναι πῶς, μετὰ τὴν παρακμὴ τοῦ Τοτεμισμού, ὁρισμένα γένη πού, χάρις στὸ εἶδος τοῦ τοτέμ τους ("Ἀνεμοί, Βροχή, Κεραυνός, Χιόνι, κὶ ἀνάλογα) κυβερνοῦν ὁρισμένα φυσικὰ φαινόμενα, ἔακολουθοῦν γὰρ τὰ κυβερνοῦν μετὰ τις μαγικὰς ἱερουργίες τους γιὰ τὸ συμφέρον τῆς φυλῆς, ἐγκαινιάζοντας, πέρα ἀπὸ τὸ τοτεμικὸ τους ξεκίνημα, τὴν Καίρικὴ Μαγεία.⁴ Εἶναι πάλι, φορές, σὲ φυλὲς πού μαθαίνουνε μιὰ κάποια καλλιέργεια τῆς γῆς, πού οἱ παλιὲς τοτεμικὲς ἱερουργίες μεταγυρίζουνε σ' ἱερουργίες γιὰ τὴ γονίμεση τῆς γῆς καὶ τὴν προκοπὴ τῶν καρπῶν τῆς γεωργίας. Ἡ Κυνηγητικὴ ἐδῶ Μαγεία μεταγυρίζεται σ' Ἀγρογονικὴ Μαγεία.⁵ Ὅταν τὸ τοτεμικὸ Σύστημα διαλύεται, τίς τοτεμικὲς ἱερουργίες τίς ἀναδέχονται οἱ Μητικὲς Ἐταιρίες ἢ Θίασοι πού συγκροτοῦνται μετὰ τις τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύθης κὶ ἀναδέχονται τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τίς λειτουργίες τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους.

1) B. Spencer — F. J. Gillen, *The Native Tribes of Central Australia* (London [1896] 1938) 167κῆ, καὶ *The Northern Tribes of Central Australia* (London 1904) 283 κῆ. 2) Spencer — Gillen, *The Northern Tribes* 291κῆ. 3) Αὐτόθι: 297. 297κῆ. 4) Παραδείγματα: Frazer, *Totemism and Exogamy* (=§ 1) 1, 184. 218. 360. 2, 486κῆ. 3, 105κῆ. καὶ 126κῆ. 105 καὶ 127. 229κῆ. 232κῆ. 5) Παραδείγματα: Frazer ἄν. 1, 31κῆ. 34. 3, 137κῆ.

3.

Τοτεμικὴ Μετάληψη

Ενα κεντρικὸ στοιχεῖο τῶν Τοτεμικῶν ἱερουργιῶν εἶναι ἡ μετάληψη τοῦ Γένους πού τίς τελεῖ, ἀπὸ τὸ τοτεμικὸ τοῦ εἶδος. Στὶς ἱερουργίες αὐτὲς ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὰ μέλη τοῦ Γένους χρωστοῦσανε νὰ δοκιμάσουν ἀπὸ τὸ εἶδος τους γιὰ νὰ τὸ παραδώσουν ὕστερα στὴ χρῆσιν τῶν ἄλλων ομάδων.¹ Ἡ ἴδια ἱερουργία ὁρίζεται στὴν τοτεμικὴ πράξη καὶ σ' ἄλλες χώρες. Ἀνάμεσα στὰ τοτεμικὰ γένη μιᾶς φυλῆς τοῦ Ἀσάμ, ἓνα εἶχε τοτέμ τοῦ τῆς ἐδέλλας καὶ σ' ὁρισμένες ἱερουργίες τοῦ τὰ μέλη εἶταν ὑποχρεωμένα νὰ μασήσουν τὸ εἶδος τους ἀνακατωμένο μετὰ κάποιο χόρτο.² Ἄλλο τοτεμικὸ γένος τῆς ἴδιας φυλῆς, μετὰ φυτικὸ τοτέμ, εἶταν ὑποχρεωμένο, σὲ μεγάλες θρησκευτικὰς γιορτὲς, νὰ τὸ δοκιμάσει.³ Ἀνάμεσα στοὺς βορειοαμερικανικοὺς Ὀμάχα, τὰ μέλη τοῦ τοτεμικοῦ γένους "Ἐρπετὸ" ἔπρεπε, σ' ὁρισμένες ἱερουργίες πού προστατεύανε τὰ σπαρτά, νὰ μασήσουν κάμποσα σκουλήκια.⁴ Οἱ κλάδοι ἑνὸς γένους τῶν Ἀφρικανῶν Μπασούτο εἶχαν διαφορετικὰ τοτέμ: τὴ Δροσιά, τὸ Λαγὸ, τ' Ἀγριοκῆμα. Ὅταν πιανόνταν Λαγός, τὰ μέλη τοῦ κλάδου πού τὸν εἶχε τοτέμ, δαγκώναν τ' αὐτιά τοῦ Λαγοῦ καὶ τρίβαν τὰ μέτωπά τους μ' αὐτόν, "σὰ νὰ μπορούσαν ἔτσι νὰ προικιστοῦν μ' ὅλες τίς ἀρετὲς καὶ μ' ὅλα τὰ ὕλικά εὐεργετήματα πού τὸ ἐμβληματικὸ τους ζῶο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς δώσει".⁵ Κανεῖς, ἀνάμεσα στοὺς Ἑντο τῆς Νιγηρίας, δὲ μπορούσε νὰ φάει ἢ νὰ σκοτώσει τὸ τοτεμικὸ ζῶο τοῦ ἢ νὰ χρησιμοποίησει τὸ τοτεμικὸ φυτὸ τοῦ. Εἶταν ὥστόσο φορές πού τὸ εἶδος θυσιάζονταν καὶ τὰ μέλη τοῦ γένους τοῦ εἶταν ὑποχρεωμένα νὰ τὸ δοκιμάσουν. Ἡ ἱεροτελεστία γινότανε σ' ἓνα χρονιάτικο πανηγύρι τους καὶ στὴν κηδεῖα μέλους τοῦ γένους. Καὶ σὲ τὰ καὶ σ' ἄλλο τὰ μέλη εἶταν ὑποχρεωμένα νὰ μεταλάβουν ἀπὸ τὸ εἶδος τους, σὲ δεύτερο ἀκόμη καὶ μεμπουκιά πού τὴν ξαναεἰσάγαν ἢ καὶ μ' ἄλειμμα μοναχὰ τῶν χειλιῶν τους.⁶ Οἱ

Μπανυόρο της Ουγκάντα, ποιμενικός λαός που ζούσε με το γάλα των κοπαδιών, είχανε για τοτέμ λογίς μέρη του βοδιού και της γελάδας (τεμαχικά τοτέμ καθώς ονομαστήκαν) και το κρέας των ζώων αυτών τους ήταν αυστηρά απαγορευμένο. Ο βασιλιάς όμως έτρωγε καθημερινά από μοσχάρι που μαγειρευότανε σ' επίσημη ιεροτελεσσία. Πιστευόνταν πως ο ίδιος δεν έβαζε άλλο κρέας στο στόμα του, κ' η ιερουργική του μοσχαροφαγία δε λογιόνταν φαί, μά θυσία για να προκόβει η τροφή του λαού του.⁷ Η Τοτεμική Μετάληψη είναι έδω θυσιαστική μετάληψη του εκ-

Ζωομορφισμένος χορευτής:
Παλαιολιθικό Σχεδιάσμα
στο Σπήλαιο των Τριών
Αδελφών (Γαλλία). Ariège

πρόσωπου της φυλετικής κοινότητας, που συγκεντρώνει στον έαυτό του τις μαγικές της λειτουργίες. Το φάγωμα όμως του τοτεμικού είδους σέρνει τρομερά επακόλουθα για την τοτεμική νοοτροπία, όχι σπάνια το θάνατο, συχνότερα αποκρουστικές αρώστιες. Η τοτεμική απαγόρευση φέρνει έτσι και μια φυσική αποστροφή, ώστε το φάγωμα του είδους να φέρνει αυτόματα και σοβαρές φυσιολογικές διαταραχές εκείνου που θα το τολμήσει. Είναι έτσι φανερό πως η Τοτεμική Μετάληψη (υποφερτή στα χαμηλότερα στάδια όπου η απαγόρευση δεν έχει πάρει τον απόλυτο χαρακτήρα της, όπως στους Αυστραλούς, μά ανυπόφορη στα ανώτερα) δεν ξηγιέται παρά σαν ιεουργικό λείψανο παλαιότερης πράξης να τρώγεται ελεύθερα το είδος.⁸ Όταν διαμορφώνεται ο κανόνας που περιορίζει και τέλος απαγορεύει το φάγωμα, ή αρχαία πράξη συγκεντρώνεται σ' ένα ιεουργικό σπάσιμο του απαγορευτικού κανόνα για τη Μετάληψη από το είδος. Το σκοπό, πάλι, της Μετάληψης αυτής τον μαρτυρά η πίστη των Αυστραλών, που δίνουν και τα αρχαιότερα παραδείγματα, πως αν δεν φάνε διόλου από το είδος τους ή φάνε παραπολύ, χάνουν τη δύναμή τους να το πληθαίνουν.⁹ Είναι φανερό πως η Μετά-

Σκηνή από μεταληπτική ιεροουργία των Άράντα (Κεντρική Αυστραλία), 'Ο άρχηγός του γένους τρίβει το στομάχι ενός μέλους με μια ιερή πέτρα, λέγοντάς του: «Έχεις φάει πολύ φαγί» (μαγική προληπτική πραγμάτωση του σκοπού της μεταληπτικής ιεροουργίας)

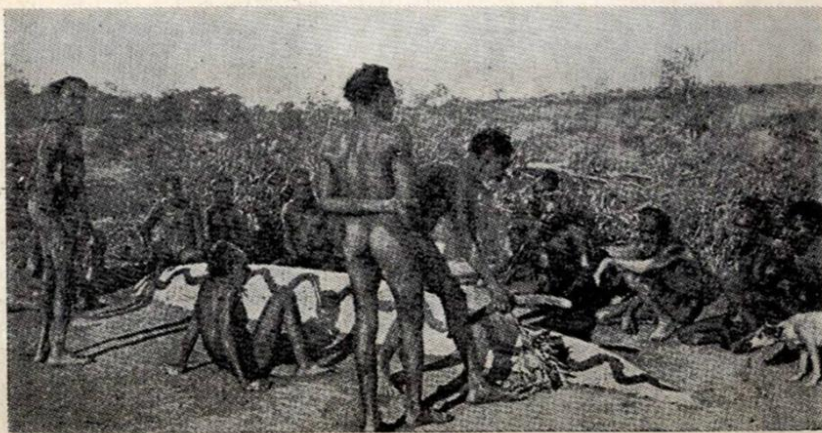
ληψη τούτη κατασταίνει μια κοινωνία ανάμεσα στα μέλη του γένους και στο τοτεμικό είδος τους (το να φαγωθεί παραπολύ, καταλείπει την τοτεμική απαγόρευση, άρα και την αγιότητα του είδους)· κ' ή "κοινωνία" κατασταίνεται με την άφομοίωση της μυστικής δύναμης που βρίσκεται μέσα στο είδος τους (= της ζωτικής ενέργειας της τροφής που συντηρούσε άλλοτινα την ομάδα). Η άφομοίωση τονώνει τον αρχικό σύνδεσμο, τον ταυτισμό με το είδος του, κ' ή τόνωση συντηρεί την ικανότητα του γένους να κυβερνά και να γονιμεύει το τοτεμικό του είδος, για το συμφέρο των άλλων γενών που το τρώνε.

Η γόνιμη τούτη ιδέα της "κοινωνίας", που κατασταίνεται με το φάγωμα, γλυτώνει τη Μετάληψη από τη διάλυση του Τοτεμισμού, για να τη συνεχίσει σε λογείς όμορφες ιεροουργίες.

Είναι έτσι φορές που, μαζί με το τοτέμ και την τοτεμική απαγόρευση, ή Μετάληψη παίρνει φυλετικό χαρακτήρα. Το τοτέμ ανάμεσα στους Άφρικανούς Μπετσουάνα είναι των φυλών και όχι των γενών τους.¹⁰ Μία τους φυλή που έχει το θηλυκό του χοίρου τοτέμ, δεν το γεύεται, αν το σκοτώσει κανείς το θρηνά σά συγγενή, κι αν κανένα από τα μέλη της αγγίξει το κρέας του, πιστεύεται πως θα πεθάνει. Η ίδια ωστόσο φυλή βάζει στις κλείδωσες κάθε παιδιού της ένα παρασκεύασμα από το στομάχι του ζώου τούτου και του δίνει να πιει όσο απομένει.¹¹ Οι Ινδιάνοι Άρχάνσας που, κατά τις τοτεμικές δοξασίες τους, γεννοκρατιούνται από 'να Σκυλί, είχαν υποχρεωμένοι να φάνε, μια φορά το χρόνο, σκυλίσιο κρέας.¹² Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι κ' οι έθνικοι Χαρρανίτες έμποδίζονταν, μ' απαρσάλευτο ταμπού, να φάνε χοιρινό, κι ωστόσο θυσιάζανε κάθε τόσο τον χοίρο και τον γεύονταν.¹³

Μια δεύτερη τροπή της Τοτεμικής Μετάληψης έχουμε στη Θυσία από τη μια και στη μετάληψη των πρώτων καρπών (άπαρχαι) από την άλλη.

Στο κτηνοτροφικό στάδιο, ή τοτεμική απαγόρευση μετασχηματίζεται σε κανόνα που προστατεύει τα ζώα της κτηνοτροφικής οικονομίας. Τα ζώα τούτα δεν συγχωριέται να σκοτώνονται και να τρώγονται παρά ιερούργικα: παναπεί με τη Θυσία. Ένα μέρος του ζώου προσφέρεται στο θεό και τ' άλλο τρώγεται από τους λάτρες του σ' ένα συντραπέζωμα του γένους και του θεού του. Είναι μια μεταληπτική ιεροουργία που συνεχίζει την Τοτεμική Μετάληψη, μια κ' οι λάτρες άφομοιώνουν κ' έδω τη μυστική δύναμη του καθιερωμένου τους ζώου· μα ό σκοπός της έδω

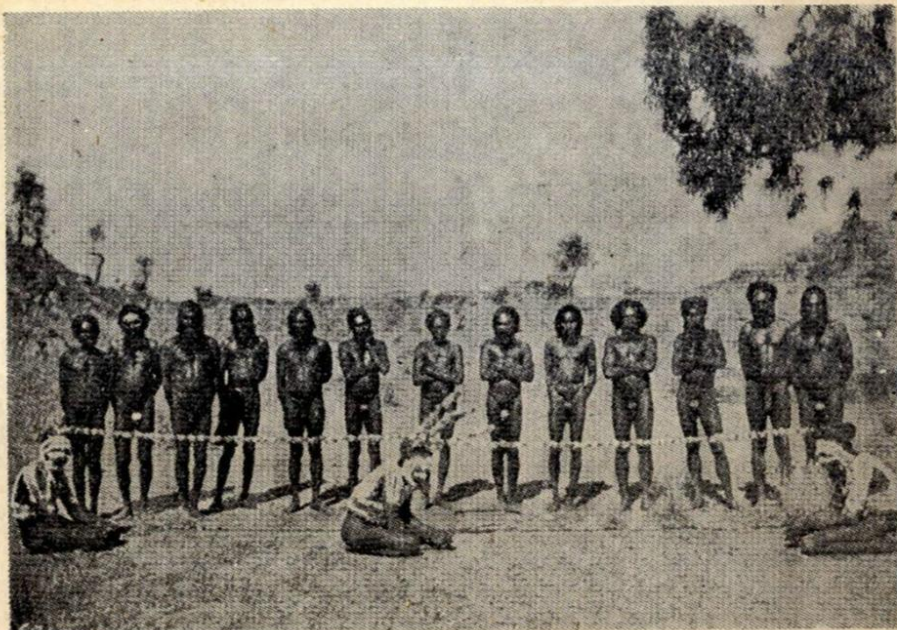

Τοτεμική Ιερουργία των Warramunga της Βορειοκεντρικής Αυστραλίας. Το σχέδιο παρασταίνει ένα μυθικό τοτεμικό φίδι.

είναι ο δεσμός της 'κοινωνίας' που κατασταίνεται ανάμεσα στα μέλη του γένους και στο θεό, με το φάγωμα της ίδιας ουσίας.¹⁴ Μια άλλη συνέχιση, μέσα από τους όρους της γεωργικής οικονομίας, έχουμε στη μετάληψη των απαρχών, των πρώτων καρπών, που συνεχίζει τη Μετάληψη από το φυτικό τοτεμικό είδος.

- 1) Spencer—Gillen, *Native Tribes* (=§ 2) 202 κέ. *Northern Tribes* (=§ 2) 315 κέ. 296 και 324. 321 και 323. Ξεχωριστή σημασία η Μετάληψη έχει για τον άρχηγό της ομάδας: Spencer—Gillen, *Native Tribes* 205.
- 2) Φυλή των Kacharis: Frazer, *Totemism and Exogamy* (=§ 1) 4. 298.
- 3) Αυτόθι.
- 4) Αὐτ. 3. 104 κέ.
- 5) Briffault, *The Mothers* (=§ 5) 2. 465.
- 6) Frazer, (άν.) 2. 587 κέ. 589 Briffault (άν.) 2. 465.
- 7) J. Roscoe, *The Bakitara or Banuoro* (Cambridge 1923) 14 κέ.
- 8) "Οτι παλαιότερα τρώγονταν το (τοτεμικό) είδος βγαίνει από τα ακόλουθα αὐστραλιανὰ δεδομένα: (1) Τὰ ἄλλα τοτεμικά γένη δὲν μπορούσαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ εἶδος ἄν, κατὰ τὴν Τοτεμικὴ Μετάληψη, δὲν τὸ δοκίμασαν πρῶτα τὰ μέλη τοῦ γένους τοῦ: ἄν. Σημ. 1. (2) Τὸ εἶδος τὸ φέρνουν στὰ μέλη τοῦ γένους τοῦ, γιὰ τὴ Μετάληψη, μέλη ἄλλων γενῶν (=ἄν. Σημ. 1) καὶ τὸ ἴδιο γίνεται κι ὅταν δὲν συνηθίζεται πιά ἡ Μετάληψη: Spencer—Gillen, *Northern Tribes* 286 κέ. 309. 316. (3) Εἶναι φορὲς πού στὸ κυνήγι τοῦ εἶδους πρέπει νὰ παραστέκουν μέλη τοῦ γένους τοῦ: Spencer—Gillen, *Native Tribes* 210. Πρ. 203. (4) Κάποτε, σὲ πιάσιμο ζώου, ἂν βρίσκεται μέλος τοῦ γένους τοῦ, πρέπει πρῶτα τὸ μέρος τοῦτο νὰ τὸ δοκιμάσει: *Northern Tribes* 159 κέ. 323 κέ. (5) Λογὶς ἱερουργίαις τῶν τοτεμικῶν γενῶν εἶναι παράστασις τοῦ κυνηγίου, ἢ τῆς συγκομιδῆς καὶ τοῦ φαγώμου τοῦ τοτεμικοῦ εἶδους τοῦ, συχνὰ συνδυασμένα μετὰ τὴν παράδοση πὺς οἱ πρόγονοι τρώγαν τὸ εἶδος: *Native Tribes* 208. 316 κέ. 318 κέ. 320 κέ. *Northern Tribes* 199 κέ. (6) Ἡ παράδοση τῶν φυλῶν τῆς κεντρικῆς Αὐστραλίας ὁμολογᾷ πὺς οἱ πρόγονοι τρώγαν ἐλεύθερα, ἢ κι ἀποκλειστικὰ, τὰ τοτεμικὰ εἶδη τοῦ: *Native Tribes* 207 κέ. 209 κέ. 319 κέ. 320. *Northern Tribes* 320 κέ. (7) Ἀπὸ τὸ τελευταῖο μάλιστα τοῦτο ξηγιέται ἀπὸ τοὺς ἱθαγενεῖς ἡ ὀνομασία τῶν τοτεμικῶν γενῶν τοῦς ἀπὸ ζῶα: *Native Tribes* 209 κέ.
- 9) Spencer—Gillen, *Native Tribes* 201.
- 10) Frazer (άν.) 2. 369 κέ.
- 11) Αὐτ. 372.
- 12) Briffault (άν.) 2. 466. "Ἐνα μῆνυμα τοῦ Δαρείου στοὺς Καρχηδόνιους, τοὺς ἀπαγόρευε νὰ 'τρῶνε' σκυλίσιο κρέας (Justinus 18, 1, 10) καὶ στὴν πράξη πού ἀπαγορεύεται νογιέται ἴσως μεταληπτικὴ θυσία: W. Robertson Smith, *Lectures on the Religion of the Semites* (2η ἐκδ.: London 1901) 291.
- 13) Αἰγύπτιοι: Ἡρόδοτος 2, 47. 48. Πλούταρχος, π. "Ισίδος καὶ Ὀσίριδος 8, 354a. Χαρρανίτες: Robertson Smith (άν.) 293. Τὸ ταμποῦ στὸ χοιρινὸ κρέας (πού συναντιέται σὲ λογὶς λαοὺς τῆς Κοντινῆς Ἀνατολῆς καὶ δὲν ξηγιέται παρὰ σὰν τοτεμικὸ ταμποῦ πού παίρνει ἐθνικοὺς χαραχτήρες), συναντιέται, συνδεμένο μετὰ τοὺς μύθους τοῦ χρητικοῦ Διὸς, καὶ στὴν Κρήτη: Ἀθήναϊος 9, 376a.
- 14) Robertson Smith (άν.) 269 κέ.

Η Φυλετική Κοινωνία χωρίζει τα μέλη της σε κατηγορίες ηλικιών: Στα παιδιά, που δὲν φτάσανε στήν ἐνήθωση¹ τοὺς ἀνύπαντροὺς νέους· στοὺς ὄριμους, που πάνω τους πέφτουν τὰ χρέη τοῦ ἐνεργητικοῦ μέλους τῆς φυλῆς· καὶ στοὺς πρεσβύτερους ἢ γέροντες, θεματοφύλακες τῆς πείρας τῆς φυλῆς καὶ κυβερνητικοὺς ἐπόπτες τῆς κοινότητάς της. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ μιὰ στήν ἄλλη κατηγορία συνοδεύεται κανονικά ἀπὸ Διαβάσεις Τελετῆς, rites de passage, ὅπως καίρια τίς χαρακτηρισε ὁ Van Gennep: Τελετὲς ποὺ θγάζουν τὸ ἄτομο ἀπὸ μιὰ κατάσταση καὶ τὸ μεταφέρουνε σ' ἄλλη. Οἱ πιὸ σημαντικὲς τοὺς εἶναι ἐκεῖνες ποὺ συνοδεύουν τὸ πέρασμα τοῦ προσώπου ἀπὸ τὴν παιδική στήν ἀντρική ηλικία: Ποὺ μὲ περίτεχνη διαδικασία, μαγική καὶ πραχτική, ξεκόβουνε τὰ παιδιά, σὰν ἐφηβιώνονται, ἀπὸ τίς γυναῖκες καὶ τ' ἄνθη καί, μεταδίδοντάς τοὺς τὴ συγκεντρωμένη γνώση καὶ πείρα τῆς φυλῆς, τὰ μπάζουν στήν κατηγορία τῶν ὀριμῶν μελῶν καὶ στήν πλατύτερη ζωὴ της. Ἡ μαγικὴ διαδικασία στέκει στὴ θεμελιακὴ γιὰ τὴν πρωτόγονη κοινωνία τοτεμικὴ ἰδέα τοῦ Κύκλου τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου. Πεθαίνοντας ὁ ἄνθρωπος γυρίζει στοὺς τοτεμικοὺς προγόνους του, ἀπ' ὅπου ξαναγυρίζει σὰ θρέφους καὶ πάλι: Παλαιὸς μὲν οὖν ἐστὶ λόγος — γράφει ὁ Πλάτων ἀπηχώντας τίς ἰδέες τῶν Ὀρφικῶν, ποὺ εἶναι παρακλάδια τοῦ Διονυσιακοῦ Θιάσου καὶ ξαναφέρνουν τὴν τοτεμικὴ ἰδέα τῆς παλιγγενεσίας τῶν ψυχῶν — ὡς εἶσιν ἐνθένδε ἀφικόμενοι ἐκεῖ καὶ πάλιν γε δεῦρο ἀφικνοῦνται καὶ γίνονται ἐκ τῶν τεθνεώτων.¹ Ὁ κύκλος αὐτός, τοῦ Ξαναγυρισμοῦ, εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ περάσματα, τῆς Γέννησης, τῆς Ἐνήθωσης, τοῦ Θανάτου· τὸ καθένα τοὺς εἶναι ἕνας θάνατος τοῦ προσώπου στήν παλιά του κατάσταση καὶ μιὰ νέα ζωὴ στήν ἀκόλουθη ἄλλη· ἡ Ζωὴ εἶναι Θάνατος κι ὁ Θάνατος εἶναι Ζωή· καὶ τὰ περάσματα αὐτὰ τὰ σιγουρεύει στὸ μέλος τὸ γένος του μὲ μιὰ σειρά τελετῆς Θανάτου καὶ Ξαναζωοτανεμοῦ: Μὲ τίς μηχανικὲς τελετὲς τῆς Γέννησης, τῆς Ἐνήθωσης, καὶ τοῦ Θανάτου. Ἀπ' αὐτές, οἱ τελετὲς τῆς Ἐνήθωσης ἀπὸ νωρὶς ξεκόβονται ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ γένους καὶ γίνονται φυλετικὲς: Ὁ κυριότερος μηχανισμὸς τῆς ἐνότητος, τῆς συντήρησης, καὶ τῆς συνέχειας τῆς Φυλετικῆς Κοινωνίας. Ἡ τροχιά ἀπὸ τὸ Θάνατο στὴ Γέννηση συντελεῖται αὐτόματα μέσα ἀπὸ τὴν ὄνειρική σφαῖρα τῆς ζωῆς τῶν προγόνων· μὰ ἡ τροχιά ἀπὸ τὴ Γέννηση ἴσαμε τὸ Θάνατο συντελεῖται μέσα στήν πραγματικὴ σφαῖρα τῆς ζωῆς τῶν ἐπιγόνων: Τῶν ζωντανῶν μελῶν τῆς φυλῆς, ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὴ συντήρησή της. Ἐτσι τὸ μέλος ποὺ ἐνήθωνεται πρέπει νὰ συγκεντρώσει τὴν πείρα της (τὸ μόνο ὄπλο της), νὰ ἀφομοιώσει τὴν παράδοσή της (νὰ γίνῃ κρῖος τῆς ἐνότητος καὶ τῆς συνέχειας), νὰ ὑποτάξῃ τὴ δραστηριότητα καὶ τὸ συμφέρο του στὴ δραστηριότητα καὶ στὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ἐτσι, κάτου ἀπὸ τίς μαγικὲς διαδικασίες, πρωτεύει ἡ ἀγωγὴ καὶ δοκιμασίαι τοῦ μέλους.² Ἀνάλογες εἶναι οἱ τελετὲς τῆς ἐνήθωσης τῶν θηλυκῶν μελῶν τῆς φυλῆς, λιγότερο ὅμως πολὺπλοκες καὶ ἐντυπωσιακὲς καὶ μ' ἀνισόμερη τὴν ἐξέλιξή τους, ἄλλου τυποποιούμενες σὲ στεῖρους ἀποκλεισμοὺς³ κι ἄλλου ἀναπτύσσοντας σύνθετες τελετὲς⁴ γονιμικοῦ χαρακτήρα.⁵ Οἱ τελετὲς τῆς ἐνήθωσης τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν εἶναι αὐστηρότατα ξεχωριστές, καταλήγουν ὅμως στὴ συνάντησή τους: Ἡ Φυλετικὴ Μύηση εἶναι σταθερὴ προϋπόθεσις τοῦ Γάμου. Ἡ κατήχησή της ἐπιμένει στὴ γενετησιακὴ διαπαιδαγώγηση καὶ τὰ γενετησιακὰ σύμβολα (ἀπ' ὅπου κατεβαίνουν οἱ ἁπενικὲς⁶ καὶ φαλλικὲς λατρεῖες) δὲ λείπουν ἀπὸ τὰ ἱερὰ συνεργά τους.⁷ Τελικά, ἡ Φυλετικὴ Μύηση εἶταν στήν ἀρχὴ συνδεδεμένη μὲ τὸ Γάμο⁸: Οἱ μυημένοι νέοι τῆς χρονιᾶς ταϊριὰζαν μὲ τίς μυημένες τῆς χρονιᾶς κοπέλες⁹: καὶ ἐδῶθε ὁ ὀργιαστικὸς χαρακτήρας τῶν ἀνοιξιάτικων πανηγυριῶν ποὺ

Τοτεμική ιεροουργία στις φυλές της Κεντρικής Αυστραλίας: Τό άσπρο σκοινί παρασταίνει τόν δρόμο πού οί τοτεμικοί πρόγονοί του γένους «Αργιδόγατος» ταξιδεύανε στους όνειρικούς καιρούς τους.

ἀνακρατοῦν ἀκόμη τή θύμηση τοῦ ὁμαδικοῦ τούτου γάμου. Ὅπου ὁ Γάμος ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τή Μύηση, οἱ μυημένοι μένουν, ἴσαμε τόν γάμο τους (καί πιά πέρα κάποτε) σ' ἓνα χωριστό κατάλυμα, τόν Ὑπίτι τῶν Ἀντρῶν,¹⁰ πού τή θυμύση του στήν ἀρχαιότητα κρατήσανε τόν Ἀνδρήϊον τῆς δωρικῆς Κρήτης καί ἡ Ἀκμαίων Δέσχη τῶν Χαλκιδέων.¹¹ Σ' ὑστερότερους, πραγματικά, τῶν τοῦ Ὑπίτι τῶν Ἀντρῶν γίνεται δημόσια αἴθουσα τῆς κοινότητος καί, παραπέρα, τῆς πόλης: Πρυτανεῖον. Εἶναι, τέλος, φορές πού οἱ τελετές τῆς Φυλετικῆς Μύησης κλιμακώνονται σ' ἀπανωτά στάδια (Κλάσεις Ἡλικίας), πού ἀπέχουνε χρονικά, ἀνεβάζοντας τόν μωούμενο ἀπό βαθμὸν σέ βαθμὸν, ἴσαμε τήν τελική μύση του.¹² Ὅπως φαίνεται ἀπό τήν ἐνδειξη τῆς Τασμανίας καί τῆς Αὐστραλίας, ὁ τύπος δὲν εἶναι νεότερος· εὐνοεῖται ὅμως ἀπό τήν κατεργασία καί πολυπλοκοποίηση τῶν μυητικῶν τελετῶν· καί ἀπ' ἐδῶ, μέ τὸν περιορισμὸ τῶν μελῶν τῶν ἀνωτέρων κλάσεων, ἐγαίνουν οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίες.

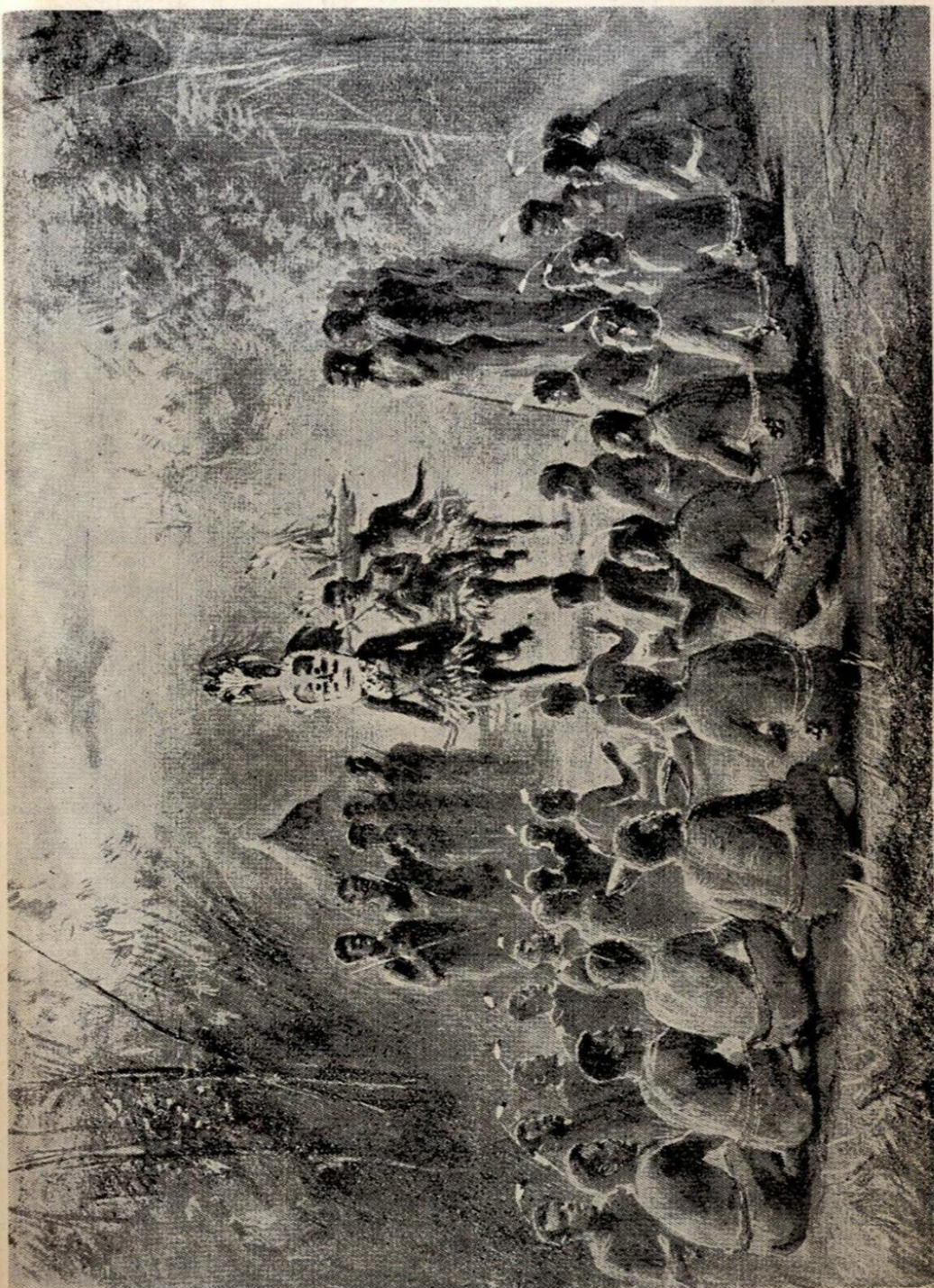
1) Πλάτων, Φαῖδ. 72 B. 2) Οἱ τελετές τῆς Φυλετικῆς Μύησης εἶναι a ritual and dramatic expression of the supreme power and value of tradition in primitive societies; they also serve to impress this power and value upon the minds of each generation, and they are at the same time an extremely efficient means of transmitting tribal lore, of ensuring continuity of tradition and of maintaining tribal cohesion κατὰ τήν ὁμορφὴν διατύπωση τοῦ Malinowski: στὸν Crawley, *The Mystic Rose* (London 1927: 2η ἐκδ.) 2, 2. 3) Frazer, *the Golden Bough: Balder the Beautiful* 1, 22 κέ. 4) Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 5) 45 κέ. 5) Γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν γυναικείων τελετῶν τῆς Φυλετικῆς Μύησης ἢ τῆς διάχυσης σὲ γονιμικὲς τελετές σοβαρὸ παράδειγμα βρίσκω στοὺς E. J. καί J. D. Krige, *The Realm of a Rain-Queen A Study of the Pattern of Lovedu Society* (London [1943] 1956) 111 κέ. 126 κέ. 130 κέ. 6) Γιά τὴ σημασία τοῦ ὅρου παράβαλε τὸ χωρίο τοῦ Θεοδώρητου Ἑλληνικῶν θεραπευτικῆς παθημάτων 3, 84: σελ. 92 Raeder) γιὰ μιὰ τέτοιαν λατρεία στὰ Θεσμοφόρια, ὅπου μπορούσε κανεὶς νὰ βρεῖ καί τὸν κτενα τῶν γυναικείων (οὗτω δὲ τὸ γυναικεῖον ὀνομάζουσι μόριον) ἐν

τοὺς Θεσμοφορίους παρὰ τῶν τετελεσμένων γυναικῶν θείας τιμῆς ἀξιούμενον... 7) φαλλικά στοιχεῖα στή φυλετικὴ Μύηση: Webster (ἀν.) 50 π. 2, καὶ στίς Μυητικὰς Ἑταιρίας: αὐτ. 183 π. 4. 8) Πρ. Webster (ἀν.) 2. 9) Thomson, *Aeschylus* (§ 1) 138. 10) Οἰκουμένη θεώρηση στὸν Webster (ἀν.) 1 κέ. 11) Πλούταρχος, *Κερ.* Ἑλλ. Ἀν. 33, 298a. 12) Κλάσεις Ἑλικίας: Webster (ἀν.) 83 κέ. Αὐστράλια: αὐτ. 83 κέ. Νέα Γουίνεα καὶ Νησιὰ *Fiji*: αὐτ. 86. Ἀφρική: αὐτ. 86 κέ, καὶ A. H. J. Prins, *East African Age - Class Systems*. Gronigen 1953. Βόρεια Ἀμερική: Webster (ἀν.) 130 κέ.

5.

Τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύησης

Οἱ τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύησης εἶναι πολὺπλοκες, μὰ ὁρισμένα κύρια στοιχεῖα τοὺς δίνουν τὸν οἰκουμένικόν σκελετόν τους.¹ Τὸ πρῶτον εἶναι ὁ Ἀποκλεισμός ἐκείνων πού θὰ μνηθοῦν: Ἡ ἀναχώρησή τους ἀπὸ τὴν κοινότητα γιὰ τὸν τόπον τῶν τελετῶν, ὅπου θὰ μένουν γιὰ μῆνες ἢ καὶ γιὰ χρόνια. Ὁ ἀποκλεισμός αὐτὸς ἔχει πραχτικὴ καὶ μαγικὴ σημασία. Πραχτικὰ συντηρεῖ τὴ μυστικότητα τῶν τελετῶν καὶ ἀποδεσμεύει τίς πρωτοβουλίες τῆς δραστηριότητος τῶν μουμένων. Μαγικὰ πάλι χωρίζει τοὺς μουμένους ἀπὸ τὴν παλαιότερή τους κατάστασιν γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρει ὕστερα στὴ νέα.² Ζώντας, στὴν περίοδον αὐτὴν σὲ μιὰν οὐδέτερη ζώνη, σὰν ἀπόξου τοῦ κόσμου, οἱ μουμένοι δὲν μπαίνουν στοὺς νόμους καὶ στοὺς περιορισμούς τῆς κοινότητος· ἐπικοινωνοῦνε μὲ τοὺς προγόνους καὶ τὰ πνεύματα· ξαναζοῦν μὲ δραματικὰ παραστάσεις τὰ μυθικὰ περασμένα τῆς φυλῆς· καὶ ἡ φαντασίωσις πού τοὺς φέρνει ἡ κατάστασις γυρίζει σὲ μιὰς λογῆς ἔκστασις πού καλλιιεργεῖται ὕστερα στίς Μυητικὰς Ἑταιρίας σὰ μέσο ὑπερφυσικῆς ἐπικοινωνίας. Τὸ δεύτερον στοιχεῖον εἶναι ἡ παράστασις τοῦ Θανάτου καὶ τοῦ Ξαναζωντανεμοῦ τῶν μουμένων.³ Πάνου στὴ θεμελιακὴ ἰδέα τοῦ Κύκλου τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου, τὸ πέρασμα τοῦ προσώπου ἀπὸ τὴν μιὰ στὴν ἄλλη κατάστασιν λογιέται θάνατός του στὴν μιὰ καὶ ἀναβίωσός του στὴν ἄλλη. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ, ἔτσι, τὸ πέρασμα, πρέπει, κατὰ τὴ μαγικὴ νοοτροπία, νὰ παρασταθῇ: Κ' ἔτσι οἱ νέοι (καὶ οἱ κόρες), πεθαίνουν σὰν παιδιὰ καὶ ξαναζωντανεύουν σὰν ἄνδρες (καὶ γυναῖκες). Ἡ διαδικασία συχνὰ παρασταίνεται μὲ τὸ κατάπιωμα ἢ τὸ κομματάσιμα τῶν μουμένων ἀπὸ κάποιο τέρας ἢ δαίμονα, καὶ μὲ τὸ ξανάδωγμα ἀπὸ τὰ σωθικά του ἢ τὸ ξαναφτιάξιμόν τους.⁴ (Εἶναι οἱ τρόποι τοῦ μυητικοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναβίωσης πού καθρεφτίζουν οἱ μῦθοι τῆς κρονακῆς τεκνοφαγίας⁵ καὶ τοῦ πάθους τοῦ Διονύσου - Ζαγρέως).⁶ Ἀλλες φορές ὁ θάνατος παρασταίνεται μὲ τὸ εἰκονικὸ σκότωμα⁷ ἢ θάψιμο⁸ ἢ καὶ μὲ κάποιο ταξίδι στὸν Ἄλλο Κόσμον.⁹ Κάτου ἀπὸ τοὺς λογίς συμβολικοὺς τύπους, ὁ Θάνατος καὶ ὁ Ξαναζωντανεμός μένουν στὴν πράξιν τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Μυστηρίων κεντρικὸ στοιχεῖον. Καθὼς γιὰ τὴν πρωτόγονη νοοτροπία "Τὰ Ὅμοια εἶναι καὶ τὰ Αὐτά", οὔτε οἱ μουμένοι οὔτε οἱ μάνεις τοὺς ἀμφιβάλλουν γιὰ τὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου τοὺς καὶ εἶναι, ἔτσι, φορές πού τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν διαδικασία τοῦ θανάτου τῶν παιδιῶν τὴ συνοδεύει ὁ θρῆνος τῶν μανάνδων καὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν, πού μένουν μακριὰ ἀπὸ τὸ δρᾶμα.¹⁰ Ἐκεῖνον πού κερδίζεται μὲ τὸ Θάνατον καὶ τὴν Ἀναβίωσιν (πού κάτου ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν μυητικῶν τελετῶν τοῦ Γένους παίρνει παραπέρα τὸν τύπον τοῦ Ξαναγεννημοῦ ἢ παλιγγενεσίας) εἶναι μιὰ Νέα Ζωή, πού ἡ παρουσία της κυριεύει ἀργότερα τίς τελετὰς καὶ τίς ἐπαγγελίας τῶν ἀρχαίων Μυστηρίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πού τὰ ξεσηκώνει. Ἡ ἴδια ἡ λέξις νεόφυτος (= νεοφυτευμένος, ξαναγεννημένος) πρωτοσυναντιέται μὲ τὴ μυητικὴ σημασίαν της στὸν Παῦλον (1 Τιμ. 3, 6). Ξεχωριστὴ ἔμφασις στὴν νέα ζωὴ πού κερδίζεται μὲ τὸ θάνατον, δίνουν τὸ Νέον Ὀνομα πού παίρνουν οἱ μυημένοι μὲ τὸ κλείσιμο τῶν τελετῶν,¹¹ ἢ Νέα Γλώσσα

Μνημική τελετή στα ανατολικά νησιά των Torres Straits.

πού διδάχονται κάποτε¹², και τὰ καμώματά τους σὰ γυρίζουν στην κοινότητά τους: Ἐδῶ καμῶνουνται πῶς δὲν γνωρίζουν τίποτα ἀπὸ γύρω τους, φελλίζουν ἀντὶ νὰ μιλοῦν, δὲν ξέρουν οὔτε νὰ μασήσουν και νὰ καταπιοῦν, και πρέπει νὰ τοὺς θρέφουν ἄλλοι.¹³

Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τ' ἀκόλουθα σταθερὰ στοιχεῖα τῆς Φυλετικῆς Μύθης εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη ὁρισμένων ἱερῶν πραγμάτων.¹⁴ Ἐνα ἀπὸ τὰ πιδ οἰκουμενικά σύνεργα πού ἀποκαλύπτεται στὶς τελετὲς αὐτὲς εἶναι ὁ ρόμβος (γνωστὸ μὲ τὸ ἀγγλικὸ του περισσότερο ὄνομα bull-roarer): πλατυσμένο ξύλο σὲ σχῆμα ρόμβου πού, δεμένο ἀπὸ τὴ μιά του γωνιά μὲ σκοινί, τὸ γυρογυρίζουνε στὸν ἀέρα μ' ὀρμητὴ κι ἀναδίνει βουϊστικὸ και παράξενο ἦχο¹⁵: ὄργανο πού συναντιέται και σ' ἐλληνικά Μυστήρια¹⁶ και στὸ μῦθο τοῦ Ζαγρέως.¹⁷ Ἡ ἀνεξάρτητη ἔτσι παρουσία του, στὴ Νέα Ζηλανδία, στὴ Σουμάτρα, στὴ Μαλαϊκὴ Χερσόνησο, στὴ νότια Ἀφρικὴ, στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπη, στὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ και στοὺς Ἑσκιμῶους τοῦ Βερίγγιου Πορθμοῦ¹⁸ σημαδεύει τὴν παλαιότερη ὑπαρξὴ μυητικῶν τελετῶν και στοὺς τόπους τούτους.

Μὲ τὸ πέρασμά τους, πάλι, στὴν ὄριμη ἡλικία, οἱ νεόφυτοι διδάχονται τὰ χρῆμα και τὰ δικαιώματα τῆς νέας τους ζωῆς κι ὅ,τι σὰν ἐνεργὰ μέλη και συνεχιστὲς τῆς ζωῆς τῆς φυλῆς τοὺς πρέπει νὰ ξέρουν. Στὴν Κατήχησὴ τους αὐτὴ μαθαίνουν, ἔτσι, τὰ λογικὰ ταμποῦ τὰ συστήματα τῆς συγγένειας και τοὺς κανόνες τοῦ γάμου· τὴ σωστὴ διαγωγὴ ἀπέναντι στὰ ἄλλα μέλη τῆς φυλῆς· τὴν ὑπακοή στοὺς πρεσβύτερους· τοὺς τρόπους και τὴς τέχνες τοῦ βιοπορισμοῦ· τὰ ἔθιμα, τὴ μυθικὴ και θρησκευτικὴ παράδοση και τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς, τὴς δραματικὲς παραστάσεις τῆς, τὰ τραγούδια και τοὺς χοροὺς τῆς.¹⁹

Στὸν ἴδιον κύκλο πέφτουν οἱ Δοκιμασίαι τῶν νεόφυτων πού συχνὰ ἀνακλαδίζονται σ' ἀπάνθρωπα βασανιστήρια πού σκληραγωγοῦν και δοκιμάζουν τὴν ἀντοχή τους.²⁰

Μέσα στὶς Δοκιμασίαι αὐτὲς εἶναι και κάποιοι μικρομισερωμὸς τοῦ νεοφύτου: Ὅπως ἡ περιτομή, τὸ κόψιμο τοῦ μικροῦ δάχτυλου ἢ δακτυλικῶν ἄρμων· τὸ ἐγάλισμο τοῦ δοντιοῦ· οἱ χαρακιὲς στὸ κορμί· και στὴν κατηγορία τους περνᾷ και τὸ κόψιμο μέρους ἢ ὅλων τῶν μαλλιῶν του.²¹ Ὅπως ἐγαίνει ἀπὸ τὸ κόψιμο τῶν μαλλιῶν ἢ τοῦ δάχτυλου σ' ἄλλες μυητικὲς τελετὲς (πένθος, θεωραπεῖα, βάπτισμα, κουρὰ μοναχοῦ κ.ἄ.) κι ἀπὸ τὸ μεταχειρίσματος τῶν κοιμένων λειψάνων, πού τὰ φυλᾷνε ἢ τὰ θάβουνε, ἡ πράξη εἶναι σύμβολο μυητικοῦ θανάτου: pars pro toto.

Τὸ ἀποτύπωμα ἐνὸς φυλετικοῦ σημαδιοῦ (σφραγίς, γνώρισμα), εἶναι συχνὸ στὴ Φυλετικὴ Μύθη²² κι ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀκρωτηριασμοὺς πού ἀναφέραμε χρησιμεύουν σὰν τέτοια σημαδία.²³

Τὸ τελευταῖο στοιχεῖο τοῦ σκελετοῦ τῆς Φυλετικῆς Μύθης εἶναι ἡ Ἐπιστροφὴ τῶν μυημένων, πού ἀναχωρήσανε σὰν ἀνηθα και ξαναγυρίζουν σὰν ὄριμα μέλη. Τὸ νικητικὸ πέρασμα μέσα ἀπὸ τὸ θάνατο σὲ μιὰ νέα και ψηλότερη ζωὴ, ἡ περηφάνεια και χαρὰ τῶν δικῶν τους και τῆς φυλῆς, πού ἀνανεώνεται μὲ τὴς φάλαγγες τῶν νέων μελῶν, δίνουνε στὴν Ἐπιστροφὴ θριαμβικὸ και πανηγυρικὸ χαρακτήρα.²⁴

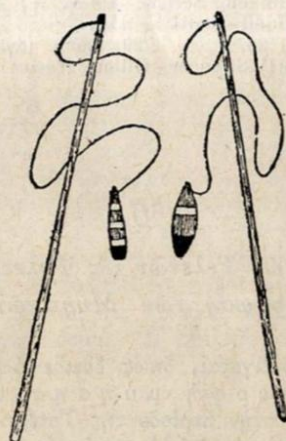
Ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ σύνδεση τῆς Μύθης και τοῦ Γάμου (= § 3), ἡ Φυλετικὴ Μύθη ἀκολουθεῖται ἀπὸ περίοδο ἐρωτικῆς ἐλευθερίας ἢ κι ἀπὸ ὄργια²⁵ πού, μέσα ἀπὸ τὴν πράξη τῶν Μυητικῶν Ἐταιριῶν μορφώνουν τὸν Ἱερὸ Γάμο.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς ἡ γενετησιακὴ ἐλευθερία τερματίζει αὐστηρὰ στὴ γενετησιακὴ πράξη ταμποῦ, πού κι αὐτὰ πάλι εἶναι μέρος ἐνὸς συστήματος ἀποχῶν, ἀπαγορεύσεων κι ἀσκητισμῶν, πού συνοδεύουν τὴν περίοδο τῆς μυητικῆς δοκιμασίας.²⁶

Σταθερὸς ἀκόμη χαρακτήρας τῶν τελετῶν αὐτῶν εἶναι ἡ Μυστικότητά τους και κάθε παραμόνεμα ἀμύητου ἢ ἀκριτομωθία μυημένου ἐβρῆνε και τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου. Οἱ ἴδιες οἱ λέξεις μύθης και μυστήριον ἐγαίνουν ἀπὸ τὸ μύειν, πού σημαίνει ἔνα κλείσιμο τῶν ματιῶν (ἢ ἐσωτερικὴ σημασία πρέπει νὰ ἔναι νεότερη) κ' ἔτσι τὴν κρυφότητα τοῦ ἀντικειμένου.²⁷ Ἡ μυστικότης τὸνώνει τὸ δέος τῶν τελετῶν πού μ' αὐτὸ οἱ τελετὲς και ἐπόπτες τους, οἱ πρεσβύτεροι τῆς φυλῆς, συντηροῦν τὸ γόητρο και τὴν ἐπιβολή τους.

Ἐνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ τῶν τελετῶν αὐτῶν

είναι οι δραματικές πλευρές τους που δγαίνου (1) από την παράσταση του Θανάτου και της Αναβίωσης των μυούμενων (2) από την προσωποποίηση φαντασμάτων²⁸ ή πνευμάτων²⁹ από τους Μυητές με τη χρήση μεταμφιεσμών και προσωπειών.³⁰ (3) Κι από την παράσταση Τοτεμικών Ίερουργιών στις τελετές αυτές, όπως στη μύηση των φυλών της Κεντρικής Αυστραλίας.³¹ Το τελευταίο είναι εξαιρετικά σημαντικό, γιατί δείχνει από πού οι Μυητικές Εταιρίες, που δγαίνου από τη Φυλετική Μύηση, αναδέχονται τις Τοτεμικές Ίερουργίες.

Ρόμβοι (bull-roarers) από τα δυτικά νησιά των Torres Straits.

1) Στη θεώρηση κ' έρμηνεία του θέματος πρωτοπαίνει ο H. Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, Berlin 1902. Η καλύτερη ως τώρα πραγματεία μένει του H. Webster, *Primitive Secret Societies. A Study in Early Politics and Religion*, New York (1908), 2η έκδ. 1932. Σημαντικό ύλικό εκθέτει ο Frazer, *The Golden Bough: Balder The Beautiful* 2, 225 κέ. Πρ. και E. M. Loeb, *Tribal Initiations and Secret Societies* (University of California Publications on American Archeology and Ethnology: 25, 249 κέ). California 1929. Άλλο ύλικό, που πλουτίζει μὰ δέν τροποποιεί τὸ παλαιότερο, ἐπιφέρουν ἀένα τα νεότερα ἐθνολογικά ἔργα. Τὴν εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ στὴ μελέτη τῆς ἐλληνικῆς Θρησκείας καὶ Κοινωνίας τὴν προετοιμάσανε τὰ ἔργα τοῦ Schurtz καὶ τοῦ Webster (ἀν.) καὶ ἰδιαίτερα τοῦ M. A. van Gennep, *Rites de Passage*, Paris 1909, πὺ ὑπόταξε ὅλες τὶς μυητικὲς τελετὲς στὸ ἐρμηνευτικὸ σχῆμα τῶν 'Διαβατηρίων' ἡ τιμὴ ὅμως ἀνήκει στὴ J. - E. Harrison, *Themis. A Study of the Social Origins of Greek Religion*, Cambridge (1912 καὶ) 2η ἐκδοσις: 1927. Συνεχιστὲς τῆς μεθόδου τῆς ἀναδείχτηκαν στὴν Ἀγγλία ὁ Thomson, *Aeschylus and Athens*, London (1941 καὶ) 2η ἐκδοσις: 1946, καὶ στὴ Γαλλία ὁ H. Jeanmaire *Couroi et Courètes*. 2) Van Gennep, *Rites de Passage: Index v. Agrégation, Marge, Separation* (κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἐρμηνείας τοῦ: *Rites de séparation. Rites de marge, Rites d'agrégation*. 3) Webster, *Primitive Secret Societies* 38 κέ. Frazer, *Balder the Beautiful* 2, 225 κέ (*The Ritual of Death and Resurrection*). R. Briffault, *The Mothers* (New York 1927) 2, 685-692, 695-711, 722 κέ. 755 κέ. 4) Briffault (ἀν.) 2, 687, 688, 695, 696 κέ. Loeb (ἀν.) 251, 254, 257, 261. Πρ. Frazer (ἀν.) 240 κέ. 242 κέ. 246. 5) Harrison, *Themis* 16 κέ. 6) Αὐτόθι 22 καὶ Cornford, 'The Origin of the Olympic Games' στὸ ἴδιο τὸ βιβλίον τῆς Harrison: 243 κέ. 7) Webster (ἀν.) 38. Loeb (ἀν.) 264, 269. Frazer (ἀν.) 227, 234, 237, 245, 247, 249, κέ. 250. 8) Πρ. Loeb (ἀν.) 267, 270. 9) Πρ. Loeb (ἀν.) 264, 265. Webster (ἀν.) 39. 10) Loeb (ἀν.) 256. Frazer (ἀν.) 250. 11) Webster (ἀν.) 40 κέ. Loeb (ἀν.) 252, 255, 264. 12) Webster (ἀν.) 41 κέ. Loeb (ἀν.) 251.

- 13) Frazer (ἀν.) 251. 260. Harrison (ἀν.) 19. 14) Webster (ἀν.) 61 κέ.
Harrison (ἀν.) 63. 15) Webster (ἀν.) 77 (76 π. 1). Frazer (ἀν.) 223 κέ. Loeb
ἀν. 16) Ἀρχύτας, Ἀπόσπ. 1: Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker* 1, 435, 2,
Εὐριπίδης, Ἑλένη, 1361. Κλήμης Ἀλεξ. Προtreπτικός 15 (= Migne, *Patrol. Gr.* VIII 7)
καὶ Σχόλια (ἀναφερόμενα στὸν Διογενιανό). Ἡσύχιος καὶ Μέγας Ἑτυμολογικὸν λ. ῥόμβος.
17) Ἐπιθεώρηση Τέχνης 5 (1957) 526 κέ. 528. 18) Loeb (ἀν.) 282 καὶ 283 κέ.
19) Webster (ἀν.) 49 κέ: *The Training of the Novice*. 20) Webster
(ἀν.) 34 κέ. Ἐπειδὴ ἡ Μύηση εἴταν ἀλλοτινὰ συνδεμένη μετὰ τὸ Γάμο, οἱ δοκιμασίαι αὐτὲς
ἀπομένουν ὕστερα δοκιμασίαι τοῦ Γάμου: Briffault (ἀν.) 2, 187 κέ. 21) Webster
(ἀν.) 35 κέ. Βλ. καὶ Index: v. Circumcision, Scarification, Tatting, Teeth. Γὰρ τὰ μαλ-
λιά: Frazer (ἀν.) 1, 31. 56. 57. 59. 2, 245. 251. 22) Webster (ἀν.) 26. 35. 36. 85.
193. 201. 205 κέ. Loeb (ἀν.) 257 κέ. 260. 261. 264. 265. 268. 280. 281. 23) Web-
ster (ἀν.) 35. 24) Webster (ἀν.) 43. 25) Webster (ἀν.) 43. κέ. E. S.
Hartland, *Primitive Paternity* (London 1909/10) 2, 121/3. 149 κέ. 155. E. Crawley,
The Mystic Rose (London 1927: 2η ἐκδ.) 21 κέ. 26) Webster (ἀν.) 65 κέ.
27) *Eranos Jahrbücher* (Bollingen Series: XXX, 2): *The Mysteries* 38 κέ. (Kerényi),
94 (Schmitt). Βλ. Λεξικὸν Liddell-Scott λ. μύω. 28) Webster (ἀν.) 76 n. Loeb
(ἀν.) 267. 271. Harrison (ἀν.) 26. 29) Loeb (ἀν.) 252. 256. 271. 30)
Webster (ἀν.) 76 n. 31) Spencer-Gillen, *Native Tribes of Central Australia*
(=ἀν. § 2), 223 κέ.

6.

Παρακμὴ τῶν Τελετῶν τῆς Φυλετικῆς Μύησης καὶ Διαμόρφωση τῶν Μυητικῶν Ἐταιριῶν

Η Φυλετικὴ Μύηση κατάγεται, ὅπως εἶδειξε ὁ Webster, ἀπὸ κάποια
πρωτίτερη μορφὴ μύησης τοῦ Τοτεμικοῦ Γέ-
νους¹ μεσουρανεῖ στὴν περίοδον τῆς Τοτεμικῆς Κοινωνίας² καὶ ἀρχίζει νὰ
διαλύεται μετὰ τὴν ἀνάδειξιν σταθερῆς Ἀρχηγίας καὶ τῶν ἄλλων προοιμιακῶν μορ-
φῶν κοινωνικῆς ὑπεροχῆς καὶ ἐξουσίας. Οἱ τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύησης
εἶναι, πάντως ἀπ' ὅλα, φυλετικῆς, παναπεῖ ἰσοκρατικοῦ χαρακτήρα.³ Ὅ-
λα τὰ μέλη τῆς φυλῆς ἔχουν τὴν ὑποχρέωση, μὰ καὶ τὸ ἀναντίλογον δικαίωμα, νὰ
περάσουν ἀπὸ τίς τελετὰς αὐτὰς, γὰρ νὰ κατασταθοῦν μέλη τῆς φυλῆς τους: "Σὲ
μιά κατάστασιν κοινωνίας", γράφει ὁ Webster, "ποῦ δὲν ἔχει συγκεκριμένο πολι-
τικὸν ἔλεγχον, οἱ τελετὲς αὐτὰς εἶναι τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸν μέσον γὰρ τὴν ὑποταγὴν
τῶν συμφερόντων τοῦ ἀτόμου στὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ὅταν, κάτω ἀπὸ
τὴν ἐπιρροὴν λογικῶν συνθηκῶν, ἀναπτύσσεται μιά ὀριστικὴ συγκέντρωση ἐξου-
σίας, ἡ μεταφορὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τοὺς πρεσβύτερους στοὺς
ἀρχηγούς τῆς φυλῆς, ἀχρηστεῖ δολόκληρον τὸ μηχανισμόν τῆς Φυλετικῆς
Μύησης, γιὰτὶ ἡ ὑποταγὴ στὴν φυλὴ ἀντικατασταίνεται τώρα ἀπὸ τὴν
ὑποταγὴν στὸν ἀρχηγόν της".⁴ Ἐνα σταθερὸν, ἔτσι, σύμπτωμα τῆς παρα-
κμῆς τῶν τελετῶν τῆς Φυλετικῆς Μύησης, ὅταν ἀρχίζουν νὰ παρα-
υερίζονται μπροστὰ στὴ διαφοροποιητικὴ μεταστοιχείωση τῆς Φυλετικῆς
Κοινωνίας, εἶναι νὰ χάνουν τὸν ἰσοκρατικὸν χαρακτήρα
τοὺς καὶ νὰ περιορίζονται σ' ὀρισμένα μόνον
πρόσωπα (κατὰ κανόνα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ πληρώσουν τὸ καθορισμένον
τέλος).⁵ Ἡ τροπὴ αὕτη στενεύει τὴν βάσιν τῆς φυλετικῆς Μύησης, διαμορφώνον-
τας μιά στενότερη μυητικὴ ἐνότητα ἐκλεκτῶν στὴ θέσιν τῆς ἀρχαίας μυητικῆς ἐνό-
τητος δολόκληρου τοῦ σώματος τῆς φυλετικῆς κοινωνίας. Εἶδαμε, ἀπὸ τὴν ἄλλην,
πὼς οἱ τελετὲς τῆς φυλετικῆς Μύησης εἶναι σταδιακῆς, πὼς περνοῦν τὸ
ἄτομον διαδοχικὰ ἀπὸ τοὺς ἀπανωτοὺς βαθμοὺς μιᾶς μυητικῆς ἱεραρχίας, ποὺ συχνὰ
κλιμακώνει δολόκληρὴν τὴν ζωὴν του. Οἱ ἀνώτεροι βαθμοί, καὶ περισσότερο ὁ ἀνώτα-
τος, συνδέονται μετὰ πολυώφελα προνόμια, καὶ φυσικὸν ἔστι εἶναι, μετὰ τὴν παρακμὴν

τῆς φυλετικῆς Μύησης, νὰ περιορίζεται ἡ εἴσοδος στοὺς βαθμοὺς αὐτοὺς σ' ὅσο τὸ δυνατό μικρότερο ἀριθμὸ εὐνοημένων προσώπων.⁵ Καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη τροπή, ἔχουμε ἀνάδειξη προνομίου μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ ἰσοκρατικοῦ χαρακτήρα τῆς Φυλετικῆς Μύησης: ἀπόλυτη ἀνάδειξη στὴν πρώτη καὶ σχετικὴ στὴ δεύτερη, γιατί ἐδῶ ὁ ἰσοκρατικὸς χαρακτήρας ἀνακρατιέται τυπικὰ μὲ τὴ μύηση ὅλων στοὺς χαμηλότερους βαθμοὺς τῆς μυστικῆς ἱεραρχίας. Καὶ στίς δύο ὁμοῦ τροπὲς τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πῶς στὴ θέσῃ τῆς μιᾶς μυητικῆς ἐνότητος, πού εἶναι ὁλόκληρη ἡ φυλετικὴ κοινότητα, σχηματίζονται, μὲ τὸ στένεμα τῆς μυητικῆς βάσεως, μερικότερες καὶ περισσότερες μυητικὲς ἐνότητες πού, συνδέοντας τὰ μέλη τους μ' ὁρισμένες τελετὲς καθιέρωσης καὶ μ' ὁρισμένα προνόμια, εἶναι μιᾶς λογῆς ἀδελφότητες ἢ Ἑταιρίαις: οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαις. Ὅπου, πραγματικὰ, οἱ τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύησης βρεθῆκαν στὴν ἀκμὴ τους, ὅπως στὴν Αὐστραλία, δὲν συναντήθηκαν Μυητικὲς Ἑταιρίαις: ἀντίθετα, ὅπου σημειώθηκαν Μυητικὲς Ἑταιρίαις, ἐκεῖ οἱ τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύησης βρεθῆκαν στὴ διάλυσί τους.

Ἡ διαμόρφωση, ἔτσι, τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν παρουσιάζεται σὰν τροπὴ τῆς διαλυόμενης Φυλετικῆς Μύησης. Εἶναι, ὡστόσο, φανερό πῶς ἐκεῖνο πού τίς φέρνει στὴ ζωὴ καὶ τίς συντηρεῖ σὰν οὐσιαστικὸς κ' ἐξελισσόμενος κοινωνικὸς ὁργανισμὸς, εἶναι βασικὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες. Ἡ πρώτη ἀπὸ τίς ἀνάγκες αὐτὲς εἶναι νὰ ἀναπληρωθεῖ ἡ ἐνότης τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους, πού ἡ παρακμὴ τοῦ Τοτεμικοῦ Συστήματος τὸ διαλύει. Τὴν ἀρχαία ἐνότης καὶ ἀλληλεγγύη τοῦ διαλυόμενου Τοτεμικοῦ Γένους τὴν ἀναπληρῶναι ἡ ἐνότης καὶ ἀλληλεγγύη τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, πού ὁ ἔσση κώον τὸν τύπο τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους. (Ἡ ἴδια ἀνάγκη, νὰ ξαναβρεθεῖ ἡ ἐνότης καὶ ἀλληλεγγύη τῶν τῶπων τοῦ ὑστερότερου Γένους, τονώνει τίς θιασικὲς θρησκείες πού εἰσορροῦν στὸν ἑλληνιστικὸ καὶ ρωμαϊκὸ ὕστερα κόσμον). Ἡ δευτέρη ἀνάγκη εἶναι νὰ διασωθοῦν οἱ μαγικὲς λειτουργίαι τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους καὶ ἀναπροσαρμοσμέναι, κατὰ τὸν τύπο ἢ τὸ νόημα, στοὺς νέους παραγωγικοὺς ὅρους, νὰ κρατήσουν τὸ ρόλο τους σὰ μέσα ἐναρμονισμοῦ τῆς Φύσεως καὶ τῆς Κοινωνίας. Μιὰ τρίτη ἀνάγκη εἶναι τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἀσφαλειακῆς δικαιοδοσίας ἀνάμεσα στὸν παραμερισμὸ τῶν Γερόντων, ποὶ ἐποπτεύουν παλαιότερα τὴν τήρησιν τῶν νομίμων, ἴσαμε τὴ διαμόρφωσιν μιᾶς οὐσιαστικῆς ἀρχηγικῆς — ἢ, γενικά, πολιτικῆς — ἐξουσίας. Ὁ μηχανισμὸς τῆς ἐνότητος τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, πού τοὺς δίνει τὴν μπόρεσιν ν' ἀναπληρῶσιν ὁργανικὰ τίς διαλυόμενες ἐνότητες, εἶναι οἱ Μυητικὲς Τελετὲς, ἀπ' ὅπου ἐγαίνονται: Ὁ κύριος μηχανισμὸς τῆς ἐνότητος τῆς Τοτεμικῆς Κοινωνίας. Οἱ Μυητικὲς, ἔτσι, Ἑταιρίαις δὲν εἶναι τεχνητά, μὰ ὁργανικὰ γεννήματα τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν Ἀγριότητα στὴ Βαρβαρότητα, πού κληρονομᾷ, κατεργάζεται, ἀναπτύσσει καὶ παραδίδει στὸ στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ τὰ στοιχεῖα πού ὁργάνωσαν καὶ συντήρησαν τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Κληρονόμοι τῶν στοιχείων τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους καὶ τῆς Φυλετικῆς Μύησης, οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαις παρουσιάζονται ἀνάμεσα στοὺς κυριότερους φορεῖς τῆς συνέχειας αὐτῆς, θεματοφύλακες τῶν ἱερουργιῶν, τῶν κοσμικῶν καὶ πνευματικῶν παραδόσεων καὶ τῆς συγκεντρωμένης πείρας τῶν φυλῶν, πού τὴν παραδίδουν ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ μὲ τὴ μυητικὴ τους διδασκαλία. Οἱ λειτουργίαι αὐτὲς προορίζονται τὰ σώματα αὐτά, τοὺς μακρινοὺς προγόνους τῶν Σωματείων μας, μὲ τὴ ζωτικότητα κ' ἐξελισσιμότητα τῶν ζωντανῶν ὁργανισμῶν, ἐξασφαλίζοντάς τους μιὰ πολὺπλευρὴ προσαρμοστικότητα καὶ λειτουργικότητα στὴν ἀέναη μεταστοιχείωσιν τῆς φυλετικῆς καὶ πολιτικῆς ὕστερα κοινωνίας.

1) Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 5) 135 κέ.

3) Αὐτ.

4) Αὐτ. 75 κέ.

5) Αὐτ. 81 κέ.

2) Αὐτόθι 74 κέ.

Χαρακτήρες τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους
στὶς Μυητικὲς Ἑταιρίες

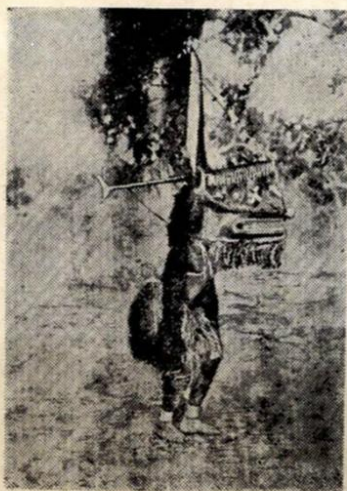
Ἀρκονδοχορὸς τῶν βορεια-
μερικανῶν Ἰνδιάνων Sioux.

Οτι οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίες ξεσηκώνουν τὸν τύπο τοῦ Γένους, τὸ μαρτυροῦνε σίγουρα σημάδια. Σὲ μυητικὴ Ἑταιρία τῶν βορειαμερικανῶν Μάνταν, τὰ παιδιὰ ποὺ θέλουν νὰ μποῦνε σ' αὐτὴ γιὰ ν' ἀνθρωθοῦν, λένε τὰ μέλη τῆς 'πατέρες'.¹ Ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς μυητικῆς Ἑταιρίας τῶν Χόπι λέγεται 'πατέρας' καὶ τὰ μέλη τῆς 'Ἀδερφοί' καὶ 'Ἀδερφάδες'.² Σ' ὁρισμένους μυητικὲς Ἑταιρίες τῶν Ἰνδιάνων Ἀραπάχο μπαίνουνε κι ἀπὸ τέσσερες κοπέλες, κόρες γενικά τῶν ἀρχηγῶν τους, ποὺ τὰ μέλη τίς λένε 'Ἀδερφάδες' τους καὶ δὲν μποροῦνε νὰ τίς παντρεθοῦν, σὰ νὰ 'ναι πραγματικὰ ἀδερφές τους.³ Εἶναι ἀκόμη φορές ποὺ τὴν εἴσοδο τοῦ μέλους στὴ μυητικὴ Ἑταιρία τὴ συνοδεύει τέρας καὶ τὰ μέλη τῆς 'Ἀδερφοί' καὶ 'Ἀδερφάδες'. Σ' ὁρισμένους μυητικὲς Ἑταιρίες ὅπου ὁ μυούμενος πρέπει νὰ παραχωρήσει τὴ γυναῖκα του στὰ ἄλλα μέλη.⁴ Ἡ πράξη καθρεπτίζει τὴ γενετησιακὴ κοινοκτημοσύνη τῶν πραγματικῶν ἢ 'ταξινόμικων' ἀδερφῶν πάνου στὶς γυναῖκες καθενὸς τους. Ὅρισμένα, τέλος, ἱερὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας γενῶν, ξαναδρίσκονται σὲ μυητικὲς Ἑταιρίες.⁵ Ὅτι τώρα, τὸ γένος, ποὺ τὸν τύπο του ξεσηκώνουν οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίες, εἶναι τὸ Τοτεμικὸ Γένος, δὲ λείπουν κ' ἐδῶ τὰ σημάδια. Στὶς βορειαμερικανικὲς Ἑταιρίες τὸ μέλος ἐμπαινε στὴν Ἑταιρία, ποὺ ὄνειρεύτηκε ἢ δραματίστηκε τὸ ἱερὸ ζῶο ἢ τὸ ἱερὸ ἀντικείμενό της. Μὰ ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἀποχτᾷ τὸ προστατευτικὸ του πνεῦμα, μιᾶς λογῆς ἀτομικὸ τοτέμ του.⁶ Ὅτι τώρα, τὸ γένος, ποὺ τὸν τύπο του ξεσηκώνουν οἱ Μυητικὲς ζουνται μ' ὀνόματα ζώων. Τὰ ὀνόματα τοῦτα ἀφθονοῦν στὶς Ἑταιρίες τῶν βορειαμερικανῶν ἰθαγενῶν, ποὺ ἀνακράτησαν καὶ τὰ ἐντονότερα χαρακτηριστικὰ τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους καὶ ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπώνυμα ζῶα τους εἶναι εἶδη τοτεμικῶν γενῶν ἀνάμεσά τους.⁷ Ἄλλες φορές, ὅπως στὶς Ἑταιρίες τῶν Ντακότα, ἀπαγορεύεται στὰ μέλη τους νὰ σκοτώσουν καὶ νὰ τρώνε τὸ ἱερὸ ζῶο τῆς Ἑταιρίας τους, ὅπως καὶ στὰ μέλη τῶν Τοτεμικῶν Γενῶν ἀπαγορεύεται νὰ

Στολή και Μάσκα της Μυ-
ητικής Έταιρίας Νκου -
Κου: Καμερούν.

τρώνε το τοτεμικό τους ζώο.⁸ Είναι ακόμη φορές που το ίδιο το τοτεμικό γένος μεταγυρίζει σε μυητική Έταιρία: Μιά Φιδο - Έταιρία των Ινδιάνων Μοκί θγήκε, κατά ρητή μαρτυρία, από ένα τοτεμικό Φιδογένος: Η κυρία λειτουργία της Έταιρίας αυτής ήταν ο περιλάλητος Φιδοχορός, ολοφάνερα τοτεμική ιερουργία του Φιδογένους, που γυρίζει σε βροχική και γονιμική ιερουργία.⁹ Τα μέλη, τέλος, των μυητικών Έταιριών φορούν τα δέρματα των ιερών ζώων τους και ξεσηκώνουν τα κινήματά τους και τα καμώματα, κατά την πράξη των τοτεμικών γενών: φνισιογνωμείν κατά τὰ θηρία. Πλήθος παραδείγματα της πράξης αυτής έχουμε πάλι από τις φυλές των βορειοαμερικανών Ινδιάνων. Στην Έταιρία "Εκείνοι που Έχουν Υπερφυσικές Έπικοινωνίες με τους Λύκους" των Όμάχα, "τα μέλη χορεύουν φορώντας λυκοτόματα και ξεσηκώνοντας τα καμώματα των Λύκων".¹⁰ Τα μέλη της Έταιρίας "Εκείνοι που Έχουν Υπερφυσικές Έπικοινωνίες με τις Άρκουδες" φορούνε τομάρια ή περιδέραια από τα νύχια των ζώων αυτών και παρασταίνουν τα καμώματά τους.¹¹ Τα μέλη της Έταιρίας "Εκείνοι που Έχουν Υπερφυσικές Έπικοινωνίες με τα Άλογα", ξεσηκώνουν στο χορό τους το δῆμα και τα καμώματα των αλόγων και φορούν αλογουρές ξωπίσωθέ τους.¹² Όμοια τα μέλη της Έταιρίας "Εκείνοι που Έχουν Υπερφυσικές Έπικοινωνίες με τους Βουβάλους", περπατούνε στο χνάρι των ζώων αυτών, με το δέρμα του βουβαλιού και τα κέρατα στα κεφάλια τους και με τις ούρες του πιασμένες στις ζώνες.¹³ Τα μέλη της Έταιρίας των Βουβάλων ανάμεσα στους Μάνταν "φορούνε, στο χορό τους, το κεφαλόδερμα με τη χάρη και τα κέρατα του βουβάλου στα κεφάλια τους και πίσω τους κρεμούνε φτιαγμένες ούρες, σαν των βουβάλων. Αυτά μέλη της Έταιρίας φορούν δλοκέφαλες μάσκες που παρασταίνουν βουβαλοκέφαλα με τα κέρατά τους αντίμα. Αυτοί οι δυο στέκουνε πάντα απόξου του χορού και κάνουν όλα τα κινήματα και τα μουκανητά του βουβάλου".¹⁴ Τα μέλη της Έταιρίας Τκρίζα Άρκουδα ανάμεσα στους Κουακιούτλ, "φορούνε πάντα αρκουδότομα στα χέρια τους και κάποτε παρουσιάζονται ντυμένοι μ' αρκουδοτομάρια. Τα πρόσωπά τους ζωγραφίζονται να δείχνουν το μεγάλο στόμα της αρκούδας, και στους χορούς τους ξεσηκώνουν τα καμώματα του θηριού, περπατώντας

Χορός τοῦ Εἰφία. Αὐτικὰ Νησιά
τῶν Torres Straits.

στά τέσσερα, χτυπώντας τις πατούσες ἢ σγαρλίζοντας τὸ χῶμα".¹⁵ Ἀνάμεσα στοὺς Κάρριερ (φυλὴ τῶν δυτικῶν Ντενέ) ποὺ εἶχαν τέσσερα τοτεμικά γένη, ἡ ἀπόχτη-
ση κ' ἐνδὸς ἐπίτιμου τοτέμ', ποὺ εἶναι μιᾶς
λογῆς προστατευτικὸ πνεῦμα, γίνεται μὲ
μυητικὲς τελετές, κι ὅσοι τὸ ἀποχτοῦν ἀ-
ποτελοῦν μιᾶς λογῆς μυητικῆ Ἑταιρία.
Ἔτσι, ἂν θέλει ν' ἀποχτήσῃ κανεὶς ἐπί-
τιμο τοτέμ' τὴν Ἀρκούδα, πρέπει νὰ γδυ-
θεῖ, νὰ ντυθεῖ ἀρκουδόδεσμα καὶ νὰ πε-
ράσῃ τρεῖς - τέσσαρες μέρες στὰ δάση,
κατὰ τὰ συνήθια τοῦ ζώου τούτου. Ἐνα
μέρος ἀπὸ τοὺς συγχωριανοὺς του θγαί-
νουνε κάθε νύχτα νὰ τὸν γυρέφουνε καὶ
στὰ κραξίματά τους ἀποκρίνεται σὰν ἀρ-
κούδα. Κατὰ κανόνα δὲν τότε βρίσκουνε,
παρὰ ξαναγυρίζει ὁ ἴδιος. Τότες τὸν φέρ-
νουνε στὸ σπίτι τῶν τελετῶν, ὅπου χο-
ρεῖται τὸν πρῶτο τοῦ ἀρκουδοχορῷ, μαζὶ
μὲ τ' ἄλλο τοτεμικὸ πλῆθος, ὅπου ὁ κα-
θένας παρασταίνει τὸ τοτέμ του.¹⁶

1) Frazer, <i>Totemism and Exogamy</i> (=§ 1) 3, 471.	2) Webster, <i>Primitive</i>
<i>Secret Societies</i> (=§ 4), 156 κέ.	3) Frazer (ἀν.) 483.
4) Αὐτόθι: 471.	4) Webster (ἀν.) 157.
5) Webster (ἀν.) 157.	6) Frazer (ἀν.) 3, 372 κέ. 458.
7) Αὐτ. 459. 460. 461. 471. 472. 473. 479. 483. 490. 508. 521. 546.	8) Αὐτ.
9) Αὐτ. 229 κέ.	10) Αὐτ. 461.
11) Αὐτ.	12) Αὐτ.
13) Αὐτ. 461 κέ.	14) Αὐτ. 472.
15) Αὐτ. 527.	16) Αὐτ. 546.

8.

Οἱ Μαγικὲς Ἱερουργίαι τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους στὶς Μυητικὲς Ἑταιρίαις

Απὸ τὴ Ζωομορφία φάνηκε κιόλας πὼς οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαις ἀναδέχονται
τις μαγικὲς ἱερουργίαις τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους. Εἶναι φορὲς ποὺ στὶς θιασι-
κὲς ἱερουργίαις ἀνακρατιέται ἀτόφιος ὁ σκοπὸς τῆς ἀρχαίας τοτεμικῆς ἱε-
ρουργίας: Τὸ κυνήγι καὶ τὸ πιάσιμο τοῦ ζώου. Ὅμιλεις
τῶν Σασουάπ τῆς βρετανικῆς Κολομβίας μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ Μυητικῶν Ἑται-
ριῶν μὲ τοτεμικὸν χαραχτήρα προστατευτικὰ πνεύματα, παρασταίνουν στοὺς χο-
ροὺς τοὺς τὰ πνεύματα αὐτά, φορώντας τὰ τομάρια καὶ τὰ κεφαλοδέσματα τῶν ἀν-
τίστοιχων ζώων καὶ "ξεσηκώνοντας τὰ καμώματά τους στὴ βοσκή, στοὺς τσακω-
μοὺς τους, στὸ κυνήγι καί, τέλος, στὸ πιάσιμο ἢ στὸ σκότωμά τους".¹ Στὸ χορὸ τοῦ
Ἀγριοπόντικα, ἕνας παίζει τὸ ρόλο τοῦ ζώου, τριγυρίζοντας καὶ σφυρίζοντας, ἐνῶ
ἄλλος παρασταίνει τὸν παγιδευτὴ του. Ὁ χορὸς τελειώνει μὲ τὸ πιάσιμο τοῦ Ἀ-
γριοπόντικα ἀπὸ τὸν ἄλλον.² Εἶδαμε, πάλι, πὼς οἱ μαγικὲς αὐτὲς ἀναπα-
ράστασες τῶν Τοτεμικῶν Γενῶν, γυρίζοντας ἀπὸ κυνηγητικὲς σὲ γονιμικὲς, ἔ-
χουν τὸν παραπέρα σκοπὸ νὰ πολλαπλασιάσουν τὰ τοτεμικά τους εἶδη. Ἀξιοση-
μείωτο, ἔτσι, εἶναι πὼς οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαις, ποὺ τις ἀναδέχονται, ἀνακρατοῦν
κ' ἐτούτῃ τὴν τροπὴ τους. Οἱ Κουακιούτλ τῆς βορειοδυτικῆς Ἀμερικῆς ποὺ κυριό-

Ζωομασκαρεμένοι χορευτές. Νέα Γουινέα.

Μάσκα Σολομού : 'Εσκιμώοι 'Αλάσκας.

τερη τροφή τους είχαν ο σολομός, είχαν τη μυητική 'Εταιρία 'Σολομός', που ο χορός της, ο Χορός του Σολομού, ήταν η πιο σημαντική τους λειτουργία. 'Ο χορός παράστανε τα πηδήματα του ψαριού και συνοδευόταν από τραγούδια που μνημούσαν (ήρα καλούσαν) την αφθονία και τον έρχομό του.³ 'Ο χορός έτσι του Σολομού ήταν λειτουργία του τοτεμικού γένους για τον πολλαπλασιασμό του ψαριού, που την αναδέχεται επώνυμη μυητική 'Εταιρία. Λογίς χοροί των Ινδιάνων Μαϊντού άνήκανε σε μυητικές 'Εταιρίες. 'Όπου, στους χορούς αυτούς, παρασταίνονταν ζώα, οι χορευτές φορούσαν το δέρμα του ζώου, ολόκληρο ή μέρος του, ή στολίδια που συμβολίζουν το ζώο τουτο. Τα πρόσωπα που τα φορούν πασχίζουνε να μιμηθούν τα καμώματα των ζώων αυτών και να θγάξουν τα χαρακτηριστικά σκουζίματά τους. Οι σκοποί των ζωομιμικών αυτών χορών λέγεται πως είναι πολλώ λογίωνε. Μερικοί, όπως του 'Αλαφιού, της Πάπιας, της Χελώνας, έχουν σκοπό την προκοπή των ζωντανών αυτών, για να 'ναι μπόλικη ή τροφή, κ' ένα σημαντικό χαρακτηριστικό τους είναι μια προσευχή ή προσλαλιά, όπου ζητιέται από το ζώο να πληθαίνει. 'Άλλοι χοροί, όπως ο Χορός της 'Αρκούδας, είναι για να μαλακώσουν και να ειρηνεύουν το θηρίο, και να το κάνουνε να μη χτυπά τους κυνηγούς του. 'Ένας από τους χορούς έδω, που δεν είναι ζώου, φαίνεται να γυρεύει τον ίδιο σκοπό, το πλήθαιμα της τροφής, γυρεύοντας, αντί κυνήγι, θαλανίδια.⁴

Είδαμε, πάλι, να 'ναι φορές που οι ιεουργίες του Τοτεμικού Γένους μεταγυρίζουνε σ' ιεουργίες για τον έλεγχο των φυσικών φαινομένων και τη γονιμότητα της γης, εκεί που έχει αναπτυχθεί γεωργία. Το ίδιο μεταγύρισμα των τοτεμικών ιεουργιών το βρίσκουμε και σε μυητικές 'Εταιρίες. Η εταιρία των 'Ομάχα 'Εκείνοι που 'Έχουν 'Υπερφυσικές 'Επικοινωνίες με τους Βουβάλους, στήνει μεγάλο χορό και τελεί λογίς ιεουργίες "όταν ξεραίνεται το σπαρτό γιατί δεν βρέχει"⁵ 'Ο περιλάλητος Φιδό - Χορός των Ινδιάνων Χόπι, πρώτα χορός Φιδογένους⁶ κ' ύστερα μυητικής Φιδοε - ταιρίας, "έχει δυο κύριους σκοπούς: να φέρει τη βροχή και να βροχήσει τα σπαρτά να μεγαλώσουν".⁷ Από τα δυο ιερά αντικείμενα της 'Εταιρίας Owakulti της ίδιας φυλής, το ένα ανήκει στον άρχηγό του γένους 'Πεταλούδα' και τ' άλλο στο γένος 'Καλάμι'. Στην τελετή της 'Εταιρίας κυριαρχούν τα σύμβολα της Πεταλούδας και μερικοί από τους άρχηγούς

Ψαρόμορφη (Jabur) μάσκα Mabriag: Νησιά τῶν Torres Straits.
Σχεδίασμα ἰθαγενοῦς.

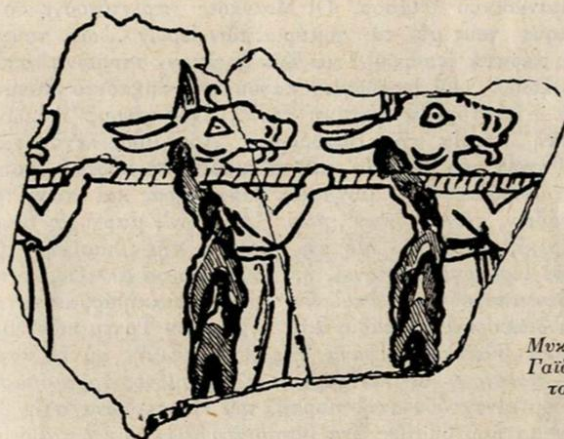
πού τίς τελοῦν, εἶναι μέλη τοῦ πεταλούδινου τούτου γένους. Σκοπὸς τῶν τελετῶν αὐτῶν εἶναι νὰ πολλοσταίνουνε τίς πεταλοῦδες, πού μαζί τους ἔρχεται τὸ καλοκαίρι καὶ μὲ τὸ καλοκαίρι ἡ βροχὴ γιὰ τὰ σπαρτά τους.⁸ Σὲ στάδια προχωρημένης γεωργίας καὶ θλαστικῶν λατρειῶν, οἱ Μυητικὲς Ἑταιρεῖες συνδέονται, μέσα ἀπὸ τὴν τοτεμικὴ ἢ μυητικὴ πράξιν τους, μὲ ἀγρογονιμικὰς ἱερουργίας. Ὁ περιβολὸς τῶν μυητικῶν τελετῶν τῶν Φιτζιανῶν, χρησιμεύει καὶ σὰ μιᾶς λογῆς ναός, ὅπου οἱ πρόγονοι τῆς φυλῆς κατοικοῦνε. Κάθε χρόνο στήνονται ἐπίσημα συμπόσια στὴ χάριν τους, καὶ οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς σοδειᾶς πρωτοπροσφέρονται σ' ἐκείνους.⁹ Τὰ πρωτοκάρπια ἀνάμεσα στοὺς Τοαρίπο τῆς νοτιοανατολικῆς Νέας Γουινέας, ἀνήκουν στὴ μυητικὴ Ἑταιρεία Kaevakufu, "καὶ στὴ χάριν τῆς Θεᾶς τελοῦνται ἐδῶ, σὰ κρυφά, μεγάλα πανηγύρια ἀπὸ τοὺς ἄντρες πού συγκροτοῦν τὴν ὀργάνωσιν αὐτῇ".¹⁰ Ἡ μυητικὴ Ἑταιρεία τῶν Πολυνησίων Areoi συνδέεται μὲ τὸ μεγάλο πανηγύρι τοῦ Δεκεμβρίου, ὅπου τὰ πρωτοκάρπια τῆς σοδειᾶς προσφέρονται στὸ θεϊκὸ ἱδρυτὴ καὶ προστάτη τῆς Oro. "Τὸ πανηγύρι αὐτοῦ ἔχει τὰ παράλληλά του σ' ἐκεῖνα πού στήνονται στὶς Μαρκίξες τὸν Ὀχτώβριον νὰ πανηγυρίσουν τὸ ξαναγύρισμα τοῦ Ἥλιου στὸν κόσμον: Τῆς θεότητος πού ἔφερε στὴ γῆ τὴ γονιμότητα καὶ τὴν ἀφθονίαν".¹¹ Οἱ τελετὲς τῆς Ἑταιρείας Nkimba ἀνάμεσα στὶς φυλὰς τοῦ Κάτου Κόγκου στήνονται, κατὰ μιὰ πληροφορίαν, "ὅταν οἱ πρεσβύτεροι κρίνουν πὼς οἱ γυναῖκες δὲν φέρνουν τὸ κανονικὸ ποσοστὸ παιδιῶν στὸν κόσμον".¹² Τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Idiong τῆς παλιᾶς Καλαβάρης ἀναλαβαίνουν, σὰ βροχοποιοί, τὴ γονιμότητα τῆς χώρας.¹³ Οἱ Dou, μυητικὴ Ἑταιρεία τοῦ Μπόμπο, ἔχουν ὅμοιες

λειτουργίες: Μία από τις πομπές τους με προσωπεία, πού γίνεται νύχτα στην αρχή της εποχής των βροχών, έχει σκοπό "να διώξει τα κακά πνεύματα τον καιρό της καλλιέργειας ή, κάλλιο, να φέρει τη βροχή" πού θένει.¹⁴ Οι μυητικές Έταιρίες στη Φλωρίδα έχουν την επιμέλεια των περιοδικών θυσιών και συμποσίων πού σχετίζονται με τις βλαστικές λατρείες: Τελετές προορισμένες να ιλαρώνουν τα λογίζονται φαντάσματα πού επηρεάζουν τη βλάστηση, τελούνται να εγκαινιάσουν την εποχή πού θα φαγωθούν οι πρώτοι καρποί κάποιων δέντρων.

- 1) Frazer, *Totemism and Exogamy* (§ 1) 3, 508 κέ. 2) Αὐτ. 509.
 3) Αὐτ. 530 κέ. 4) Αὐτ. 493 κέ. 5) Αὐτ. 461 κέ. 6) Αὐτ. 213.
 229. 7) Αὐτ. 229/230. 8) Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 4).
 157. 9) Αὐτ. 164. 10) Αὐτ. 161. 11) Αὐτ. 166. 12)
 Αὐτ. 171. 13) Αὐτ. 14) Αὐτ. 15) Αὐτ. 163.

9.

Ζωομορφία και Ζωομιμικοί Χοροί στον Αιγαιακό Κόσμο

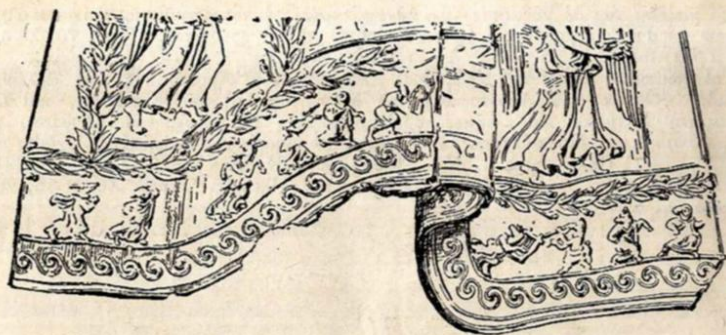
Μυκηναϊκή τοιχογραφία:
Γαϊδομορφομασκαρεμένοι Λει-
τουργοί σε ιεροουγία.

Διαβάζοντας τα εθνολογικά παραδείγματα της ζωομορφικής και ζωομιμικής πράξης των Μυητικών Έταιριών δεν μπορεί να μη θυμηθεί κανείς πως ανάλογη πράξη εικονίζεται σ' άφθονα μνημεία και επιβιώσεις στον Αιγαιακό Κόσμο, πού γνωρίζει τις Μυητικές Έταιρίες με το προελληνικό όνομα των θιάσων.¹ Χορευτές, πομπευτές, λειτουργοί των κρητομυκηναϊκών παραστάσεων, παρυσιαζονται ζωομορφισμένοι² σε λιοντάρια³, ταύρους⁴, ελάφια⁵, άλογα⁶, Τράγους⁷, Γαϊδάρους⁸, Χοίρους⁹, Κάπρους¹⁰, πουλιά¹¹, και σ' ανάκατα πλάσματα με χαρακτηριστικά περισσότερον ζώων. Οι τεχνίτες τονίζουν το μασκάρεμα, ξεχωρίζοντας τα ζωομορφικά 'περιθέματα' από τ' άσκέπαστα ανθρώπινα μέλη. Την ενότητα με την ανατολική πράξη τη μαρτυρούν τα ζωομορφικά προσωπεία της Ούγκαριτ¹² και της Κύπρου¹³. Η έκστασιακή κίνηση των ζωομασκαρεμένων χορευτών, οι δραματικές τους κάποτε παράστασες¹⁴, κ' ή πομπική τάξη τους, μαρτυρούν θιασική πράξη. Μιά σειρά τέτοια μνημεία είναι και της Λυκόσουρας —

Ζωομασκαρεμένοι χορευτές. Χαράγματα Κνωσσοῦ.

οἱ ζωομορφισμένοι χορευτές στὸν μαντύα τῆς Δέσποινας καὶ τὰ εἰδώλια τῶν ζωομορφῶν γυναικῶν¹⁵ — ποὺ μαρτυροῦν συνέχιση τῶν ζωομορφικῶν λατρειῶν σὲ πολὺ ὑστερότερα χρόνια. Τὸ κύριο τεκμήριον τοῦ θιασικοῦ χαραχτήρα τοὺς εἶναι ἡ ζωομορφία τοῦ Μαιναδικοῦ Θιάσου. Οἱ Μαινάδες περιπτόνουν τὸ στῆθος ἢ σκεπάζουν τοὺς ὤμους τοὺς μὲ τὰ τομάρια τῶν ἱερῶν ζώων τοὺς ὀρισμένους Μαινάδες φοροῦσαν κέρατα (ταύρου)¹⁶ καὶ ἄλλες εἶχαν σιγμένη στα μπράτσα τοὺς τὴν εἰκόνα τοῦ ζώου.¹⁷ Οἱ ἱερουργίαι πάνου στὸ ἀρκαδικὸ Λύκαιον — μεταληπτικὴ βρεφοφαγία — μαρτυροῦν θιασικὴ τροπὴ ἑνὸς γένους 'Λύκων',¹⁸ Οἱ κόρες ποὺ θητεύουν στὴ λατρεία τῆς Βραυρωνίας 'Αρτέμιδος λέγονται ἄρκτοι, ὁ ἀρκουδοχορὸς κ' ἡ θητεία τοῦ ἀρκτεία, καὶ τὸ κιτρινωπὸ φόρεμά τοὺς ξηγιέται σὰν ἀπομεινάρια ἀρκτομορφίας.¹⁹ Ὁ μυητικὸς χαραχτήρας καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν λατρειῶν, τῶν Μαινάδων, τῶν 'Λύκων', τῶν 'Αρκτῶν', μαρτυρᾷ θιασικὴ παράδοση ἀρχαίας τοτεμικῆς πράξης. Μὲ τὴ γραμμὴ τῆς θιασικῆς αὐτῆς παράδοσης τῶν τοτεμικῶν ἱερουργιῶν ἀτονεῖ, ἢ, ἀσύστατη καὶ ἀλλιώδης, ἀντίρρηση πὼς τοτεμικὰ στοιχεῖα δὲν μποροῦνε νὰ ἀποζοῦν στὴν αἰγαιακὴ ἀρχαιότητα ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁλότελα διαφορετικὸ στάδιο ἀπὸ κείνο τῶν Τοτεμικῶν Συστημάτων. Ἀλλὰ ἀκόμη τοτεμικο-θιασικὰ λείψανα τῆς ζωομορφικῆς αὐτῆς παράδοσης εἶναι τὰ ὀνόματα ποὺ παίρνουν οἱ λειτουργοὶ σ' ὀρισμένες ἀρχαιοπαράδοτες λατρεῖες. Οἱ ἔφηβοι ποὺ οἰνοχοοῦν στὴ γιορτῇ τοῦ Ποσειδῶνα στὴν Ἐφεσο λέγονται ταῦροι²⁰, ὄνομα ποὺ θυμίζει ἓνα θιάσο ταυρεινῶν ἢ ταυρεαστῶν στὴν ἴδια πολιτεία²¹. Οἱ Σιληνοὶ ἢ Σάτυροι, ποὺ τὸ ἐπώνυμό τοὺς εἶδος τοῦ δράματος, τὸ Σατυρικὸν Δρᾶμα μαρτυρᾷ ἀρχαῖα θιασικὰ δρώμενα ἔχον ἀλογουρές· δυὸ Σιληνοὶ σὲ χαλκιδικὰ ἀγγεῖα ἐπιγράφονται 'Ιπ(π)ος καὶ 'Ιπ(π)αῖος²² καὶ ἐδῶθε, σίγουρα, μιὰ κατηγορία μελῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ θιάσου τῶν 'Ιοβάκων, λέγονται 'Ιπποι.²³ Ἱερεῖς τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης στὴ Λακωνία κρατοῦν τὸ ὄνομα πῶλοι.²⁴ Οἱ τρεῖς Ἱερεῖς τῆς Δωδώνης λέγονται 'ἀγριοπεριστέραι': πέλειαι ἢ πελειάδες.²⁵ Ἱερεῖς καὶ μύστιδες τῆς Δήμητρας λέγονται μέλισσαι.²⁶ τὸ ἴδιο ὄνομα ἔχει σύλλογος (=θιάσος) ἱερείων τῆς Ἐφέσιας 'Αρτεμης.²⁷ καὶ ἀναθυμᾶται κανεῖς τίς δελφικὲς μελισσονύμφες θρηναί,²⁸ προβολὲς ἴσως θιασικῶν γυναικῶν μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο.²⁹ Ὁ πληθυντικὸς τῶν ὀνομάτων κ' ἡ ἀντιστοιχία τοὺς μὲ τίς ζωομορφικὰς κατηγορίαις τῶν Μιθραϊκῶν Θιάσων,³⁰ καὶ νεότερων ἄλλων, μαρτυροῦνε τὴ θιασικὴ καταγωγὴ τοὺς. Ἀτόφια λείψανα τῆς θιασικῆς αὐτῆς ζωομορφίας κρατοῦν οἱ ζωομορφικοὶ χοροὶ τῆς Κωμωδίας.³¹ Ἀκοῦμε, τέλος, καὶ γιὰ ζωομιμικοὺς χορούς, ὅπως ὁ 'Μορφασμός', παντοδαπῶν ζώων μίμησις,³² ὁ 'Λέων', φοβερᾶς ὀρχήσεως εἶδος³³ καὶ ὁ 'Σκῶψ' (ὄνομα μιᾶς κουκου-

Ζωομασκαρεμένοι χορευτές στο Μανδύα της Λέσποινας στη Λυκόσουρα.

βάγιας), που είναι: είδος ορχήσεως έχον τινά τοῦ τραχήλου περιφορὰν κατὰ τὴν τοῦ ὄρνιθος μίμῃσιν, ὃς ἐπ' ἐκπλήξεως πρὸς τὴν ὀρχήσιν ἀλίσκεται.³⁴ Τοὺς ζωομορφικοὺς καὶ ζωομιμικοὺς αὐτοὺς χοροὺς τοὺς πολλαπλασιάζουν οἱ ἐρευνητικὲς εἰκασίες.

- 1) Ἡ λέξη θίασος προελληνική: *Revue des Études Anciennes* 12 (1910) 156.
- 2) Συγκέντρωση τῶν σχετικῶν μνημείων στὴ μελέτῃ τοῦ A. B. Cook, 'Animal Worship in the Mycenaean Age': *Journal of Hellenic Studies* 14 (1894) 81 κέ, καὶ στοῦ E. Herkenrath, 'Mykenische Kultszenen': *American Journal of Archeology* 41 (1937) 411 κέ. Παράβαλε τὸ ἄρθρο λ. 'Tierdämonen': στὴν *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* τῶν Pauly - Wissowa - Kroll, VIA 862 κέ: 3) Cook (ἀν.) 103 κέ.
- 4) αὐτ. 120 κέ. 5) αὐτ. 133 κέ. 6) αὐτ. 152 κέ. 7) αὐτ. 116 κέ.
- 8) αὐτ. 81 κέ. Βλ. καὶ Σημ. 9. 9) αὐτ. 152 κέ. Γιά τοὺς δνοὺς καὶ τοὺς χοίρους παράβαλε τὰ ὀνόματα 'Ορεῖται, 'Υάται, 'Χοιράται, ποὺ δίνει ὁ Κλεισθένης στοὺς εὐγενεῖς τῆς Σικυώνας ('Ἡρόδοτος 5, 68) καὶ ποὺ μαρτυροῦν ἴσως συνδέσμους μ' ἀρχαῖες ζωολατρεῖες.
- 10) Παράβαλε τὸ 'ρυτὸν' τῆς Ρόδου: *Revue Archéologique* 1947, 66 κέ.
- 11) Βλ. Hogarth στὴν *Journal of Hellenic Studies* 22 (1902) 79: Figg. 8. 9. 10. Pl. vi 20-28. vii 29. Παράβαλε καὶ (viii) 33. 37. 38. 39. Γιά μάσκες πουλίσες: 'Αριστοφάνης, 'Ορν. 665 κέ. καὶ Σχόλια.
- 12) A. S. Kapelrud, *Baal in the Ras-Shamra Texts* (Kopenhagen 1952) 21.
- 13) Pauly - Wissowa Kroll, *Realencyclopädie* VIA 878 καὶ *Archiv f. Religionswissenschaft* 30 (1933) 344 κέ. Abb. 11.
- 14) Cook (ἀν.) 116 fig. 11 (γιά τὴ σωστὴ θέσιν τῆς: Herkenrath ἀν. 420) καὶ 106 fig. 9.
- 15) P. Cavvadias, *Fouilles de Lycosoura*, Athènes 1893 καὶ K. Κουρουνηϊώτης, 'Τὸ ἐν Λυκοσούρᾳ Μέγαρον τῆς Δεσποίνης': 'Εφημερὶς Ἀρχαιολογική 1912, 142 κέ.
- 16) Λυκόφρων, 'Αλεξ. 1237/8 καὶ Σχόλια.
- 17) Ἀγγεῖο τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν: J. E. Harrison, *Themis* 132 fig. 23.
- 18) [Πλάτων], *Μένων* 315. Θεόφραστος: στὸν Πορφύριο, *περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων* 2, 27. Παράβαλε Πανσανία 8, 38, 7. Γιά πιθανὴ εἰκονογραφικὴ παράσταση Βλ. Jeanmaire: *Melanges Glotz* 2, 483 κέ.
- 19) Συγκέντρωση: L. Deubner, *Attische Feste*, Berlin 1956) 207 κέ.
- 20) Ἀθήναιος 10, 425c.
- 21) Poland, *Geschichte des griechischen Vereinswesens* (Leipzig 1909) 540 καὶ 605, 17 κέ.
- 22) Eisler, *Orphisch-dionysische Mysteriengedanken in der christlichen Antike* (Leipzig 1925) 261 Anm. 11.
- 23) Protz - Ziehen, *Leges Graecorum Sacrae* 2, 333 κέ: 135 στί. 141 κέ.
- 24) *Corpus Inscriptionum Graecarum* 1, 1449.
- 25) Ἡρόδοτος 2, 55 κέ. Πανσανίας 7, 21, 2. 10, 12, 10.
- 26) 'Ἡσύχιος λ. μέλισσαι: αἱ τῆς Δήμητρος μύστιδες. Πορφύριος, *περὶ ἄντρον Νυμφῶν* 18: τὰς Δήμητρος ἱερείας ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας μέλισσας τὸ παλαιὸν ἐκάλεον. 'Οξυρρυχτιανὸς Πάπυρος 1802 (= *Oxyrrh. Papyri* 15, 157, 29): ὅθεν καὶ μέλισσας ἐκτοτε κληθῆναι τὰς θεσμοφοριαζούσας γυναῖκας (στὴν Πάρο). Παράβαλε Σχόλια στὸν Πίνδαρο, *Πυθ.* 4, 106.
- 27) Πορφύριος (ἀν.) 18.
- 28) 'Ομηρ. 'Ύμνος εἰς Ἑρμῆν 552 κέ. Harrison, *Prolegomena to the Study of Greek Religion* (Cambridge 1922: 3η ἐκδ.) 442.
- 29) 'Ο Πίνδαρος (*Πυθ.* 4, 60) λέει τὴν Πυθίαν δελφίδα μέλισσαν.
- 30) Πορφύριος (ἀν.) 4, 16: ὡς τοὺς μὲν μετέχοντας τῶν αὐτῶν ὀργίων μύστας

λέοντας καλεῖν, τὰς δὲ γυναῖκας ὑαίνας, τοὺς δὲ ὑψηροῦς κόρακας, ἐπὶ τε τῶν πατέρων (ῖ) ἀετοὶ γὰρ καὶ ἰέρακες οὗτοι προσαγορεύονται. Ὅτε τὰ λεοντικά παραλαμβάνων περιτίθεται παντοδαπὰς ζῴων μορφάς...

31) Εἶναι οἱ κωμωδίες θηρία τοῦ Κράτητος, Κένταυροι τοῦ Ἀριστοφάνη καὶ ἄλλων. Αἴγες τοῦ Εὐπόλιδος. Ὀρνίθες τοῦ Ἀριστοφάνη, τοῦ Μάγνητος, καὶ τοῦ Κράτητος, καὶ Πελαργοὶ τοῦ Ἀριστοφάνη. Βάτραχοι καὶ Σφήκες τοῦ Ἀριστοφάνη. Μύμηκες τοῦ Κανθάρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, Μύμηξ τοῦ Ποσειδίππου καὶ Μυρμηκάνθρωπος τοῦ Φερεκράτη. Ἰχθύες τοῦ Ἀρχίππου.

32) Πολυδεύκης 4, 103. Παράβαλε Ἀθήναιο 14, 629 f. 33) Πολυδεύκης ἀν. Ἀθήναιος ἀν.

34) Πολυδεύκης ἀν. Αἰλιανός, Ἱστορ. Ζῴων 15, 28. Ἀθήναιος 9, 391a καὶ ἀν.

10.

Μυθικὰ Στοιχεῖα τῶν Μυθικῶν Ἑταιριῶν

Εἶδαμε πῶς οἱ Μυθικὲς Ἑταιρίες ξεσηκώνουν τὸν τύπο καὶ ἀναδέχονται τὴν μαγικὴν λειτουργίαν τοῦ Τότεμικοῦ Γένους: Διαπίστωση πού ἐξηγᾶ, μὲ τὴν σειρά της, τὴν παράδοση, ἐπιβίωση, καὶ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη βασικῶν στοιχείων τοῦ Τότεμισμού σὲ προχωρημένα στάδια κοινωνικῆς ἐξέλιξης, πού ἀφήσαν ξωπίσω τοὺς σ' ἀδυθόμετρητη ἀρχαιότητα τὸ στάδιο τῆς Τότεμικῆς Κοινωνίας. Ἡ διαφορὰ τῶν Μυθικῶν Ἑταιριῶν μὲ τὸ Γένος εἶναι πῶς ἡ ιδιότης τοῦ μέλους τοὺς δὲν ἀποχτιέται μὲ τὴν Γέννηση, μὰ μὲ τὴν εἰσδοχή σ' αὐτὴ καί, κατὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Μυθικῶν Ἑταιριῶν ἀπὸ τὴν Φυλετικὴν Μύθησιν, ἡ εἰσδοχή τοῦτ' ἐστὶν γίνεται μὲ τὴν εἰσδοχὴν τελετῶν ποὺ ἡ Φυλετικὴ Μύθησις μεταφέρει τὰ ἀνηθὰ στὰ ὄριμα μέλη τῆς Φυλετικῆς Κοινωνίας. Τὰ στοιχεῖα, ἔτσι, καὶ τὸ σύστημα τῶν τελετῶν τῆς Φυλετικῆς Μύθησεως ξαναβρίσκονται στὴς Μυθικὲς Ἑταιρίες.

Ἐνα σύστημα ἀπαγορεύσεων,¹ ἀγνείων καὶ καθαρμῶν, κενῶν καὶ ἐδῶ τὸν μινούμενο ἀπὸ τὸν παλιὸ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τὰ βάρη τοῦ καὶ ἔνας Ἀποκλεισμός, πού συχνὰ παίρνει τὸν τύπο τῆς Ἀναχώρησης στὴν ἐρημίαν, ἀποχωρίζει τὸν μινούμενο ἀπὸ τὴν κοινότητα, γιὰ νὰ τὸν δώσῃ ἀνανεωμένο στὴν ἀδελφότητά του.² Κεντρικὸ καὶ ἐδῶ στοιχεῖο εἶναι ὁ Θάνατος καὶ ἡ Ἀναβίωσις τοῦ μινούμενου, πού τελοῦνται εἴτε μὲ ρεαλιστικὴν παράστασιν εἴτε μὲ τὴν χρῆσιν πολυποίκιλων συμβόλων.³ Ἡ ἰδέα τῆς Νέας Ζωῆς, πού κερδίζεται, κυριεύει καὶ τὴν θιασικὴν μύθησιν, καὶ ἐκφράζεται κάποτε στὸ Νέο Ὄνομα πού παίρνει ὁ νεόφυτος καὶ στὴ Νέα Γλώσσα⁴ πού μαθαίνει.

Ἀκολουθεῖ ἡ Ἀποκάλυψη τῶν ἱερῶν συμβόλων,⁵ ἕνα στοιχεῖο πού παραδίδεται στὴς ἱερουργίας τῶν ἀρχαίων Μυστηρίων. Ἡ Ἀποκάλυψις εἶναι καὶ ἐδῶ μέρος τῆς ὅλης Κατήχησεως,⁶ πού μακραινέται ὡστόσο ὁλοένα ἀπὸ τὴν πραχτικὴν διδασκαλίαν καὶ συγκεντρώνεται στὸν ἱερὸν λόγον, στὰ δόγματα καὶ στοὺς μύθους τῆς Ἑταιρίας. Τὰ δόγματα τοῦτα καὶ οἱ μύθοι τοὺς δὲν εἶναι ἀφηγήματα μόνο: Ἐχουν τὴν ἐκφρασὴν τοὺς στοὺς Χορούς, στὴς Δραματικὰς παραστάσεις καὶ στὰ Τραγοῦδια τῆς Ἑταιρίας. Μέρος ἡ κεντρικὴ ὅλη, ἡ, τέλος, ζωομορφικὸ περίντυμα τῶν παραστάσεων αὐτῶν, εἶναι οἱ Τότεμικὲς ἱερουργίαι, πού ἀπὸ τὸ ἀρχαιότατο στάδιο τῆς μύθησεως τοῦ Τότεμικοῦ Γένους περνοῦν στὴ Φυλετικὴ Μύθησιν (=§4), καὶ ἀπ' αὐτὴς στὴς Μυθικὲς Ἑταιρίες.

Οἱ Δοκιμασίαι, πού στὴ Φυλετικὴ Μύθησιν κορυφώνουν τὴν σειρά τῶν μυθικῶν στοιχείων, ξανασημασιεύονται καὶ ἐδῶ ὡς τραβοῦν νὰ προηγηθοῦν, χάνοντας ὅμως τὸν χαρακτήρα τῶν δοκιμασιῶν τῆς ἀντοχῆς γιὰ νὰ μείνουν τυπικοῦ χαρακτήρα ἡ ψυχολογικῆς προετοιμασίας ἐνῶ ἄλλες φορὲς τραβοῦν ν' ἀκολουθήσουν τὴς τελετῆς, παίρνοντας τὸν τύπο τῶν ἀγῶνων.

Ὁ ὁμαδικὸς γάμος, πού ἀκολουθοῦσε τὴ Φυλετικὴ Μύθησιν, καταστα-

λάζει συχνά και στις Μυητικές Έταιρίες σε "Ο ρ γ ι α," που πλαισιώνουν και μια ξεχωριστά ιερή ένωση, η κορυφώνονται σ' αυτή, δίνοντας τον "Ι ε ρ ό Γ ά μ ο."

Η θριαμβική "Ε π ι σ τ ρ ο φ ή των μυημένων στη Φυλετική Μύηση ανακρατιέται σε κάποιο τύπο κ' έδω, συγκεντρωμένη στους λογίς τύπους της εισδοχής του νέου μέλους στην Έταιρία.

"Ένα νέο στοιχείο, που δεν συναντιέται στη Φυλετική Μύηση μά ξαναγυρίζει στον τύπο του Γένους που ξεσηκώνουν οι Μυητικές Έταιρίες, είναι το Τ ρ α π έ ζ ω μ α⁸ που σφραγίζει την εισδοχή τούτη, δντας ένα τ ρ α π έ ζ ι κ ο ι ν ω ν ί α ς.

Μιά Μ υ σ τ ι κ ή ή Νέα Γ λ ώ σ σ α⁹ και ένα Μ υ η τ ι κ ό Σ ή μ α (σφραγίς),¹⁰ με σίξη ή μ' άλλο τρόπο τυπωμένη στο κορμί, είναι συχνά αποχτήματα και της Θιασικής Μύησης, σαν "ταυτότητες" και μέσα μυστικής συνεννόησης των έταίρων.¹¹ Οι διάφοροι μυητικοί Β α θ μ ο ι ανακρατιούνται και στις Μυητικές Έταιρίες,¹² που ακριβώς από τους Βαθμούς της Φυλετικής Μύησης δγαίνονται.

Η Μ υ σ τ ι κ ό τ η τ α των μυητικών δρωμένων τους είναι απαραίτητος όρος κ' έδω, γιατί αυτή συντηρεί το μυστηριακό χαρακτήρα των τελετών κ' έδωθε το δέος και την επιβολή που εμπνέουν οι Έταιρίες. Με το άπλωμα όμως των δραστηριοτήτων τους και την άεναη αναζήτηση της κοινωνικής προβολής που τις συντηρεί, οι Μυητικές Έταιρίες έχουν, δίπλα στα μυστηριακά δρώμενά τους, και δημόσιες πλευρές των μαγικών, θρησκευτικών, και δραματικών επιδόσεών τους.

Η διπλότητα τούτη (που έξηγα το συνδυασμό μυστικού και δημόσιου χαρακτήρα πολλών υστερότερων λατρειών) συχνά όδηγα στην εξαφάνιση των μαγικοθρησκευτικών λειτουργιών και στη διάλυση των Μυητικών Έταιριών ή την επιδίωσή τους σε τύπους κοσμικών σωματείων.

"Ένα ακόμη στοιχείο της τοτεμικής πράξης, ο ταυτισμός των μελών του τοτεμικού Γένους με το τοτεμικό τους είδος, περνά στην πράξη των Μυητικών Έταιριών, σαν τ α υ τ ι σ μ ό ς των μελών με το π ν ε υ μ α ή τ ο θ ε ό τ η ς Έ τ α ι ρ ί α ς.

Όπως ο ταυτισμός με το Τοτέμ, έτσι κι ο ταυτισμός με το πνεύμα ή το θεό της Έταιρίας κατορθώνεται με τα παραδομένα τοτεμικά στοιχεία: Τ ή μ ο ρ φ ι κ ή έ ξ ο μ ο ί ω σ η (προσωπεία και άμφίση κατά το πρότυπο) και τ ή Μ ε τ ά λ η ψ η (δοκίμασμα από τη φαγώσιμη ύλη που έδράζεται το πνεύμα ή ο θεός της Έταιρίας).

Στα δυο αυτά στοιχεία πρέπει να προστεθεί κ' ένα τρίτο, ή Π α ρ ά κ ρ ο υ σ η (με το χορό και τη μουσική) που άποτελείώνει τον ταυτισμό του τοτεμικού μέλους με το τοτεμικό είδος, και που οι Μυητικές Έταιρίες, συνδυάζοντάς το με τη φαντασίωση που κυριεύει τον μυούμενο στους "άποκλεισμούς" της Φυλετικής Μύησης, την καλλιεργούν σαν "Ε κ σ τ α σ η"¹³ μέσο ύποστατικής ένωσης με το Θεό.

Ο Μ υ σ τ ι κ ι σ μ ό ς, το μέγα αυτό ρεύμα της ψυχοπνευματικής παρέκκλισης που διαποτίζει τις "έσωτερικές" θρησκείες κι αφήνει τόσο έντονο τον ήσιο του στα καθαρά, άλλως,νάματα του έλληνικού στοχασμού, κατεβαίνει από την έξωλογική πίστη στη Θ ε ο τ α ύ τ ι σ η, που την άπεργάζονται οι Μυητικές Έταιρίες, παίρνοντάς την από τις τοτεμικές ιερουργίες.

(Η συνέχεια και το τέλος στο επόμενο τεύχος)

1) Webster, *Primitive Societies* (=§ 5) 66 (65 n. 1). Van Gennep, *Rites de Passage* (=§ 5) 116. 120. 122/3. 128. 129.

2) Van Gennep (άν.) 116. 118. 122/3. Frazer, *Totemism and Exogamy* (=§ 1) 3, 467. 492. 503. 504/5. 507. 508/9. 511. 512. κ.ά.

3) Webster (άν.) 38 κ.ά. Πρ. Frazer (άν.) 3, 462 κ.ά. 485. 487. 489.

4) Webster (άν.) 41 κ.ά. 165. 174. Frazer (άν.) 3, 510.

5) Webster (άν.) 41 κ.ά. 169. 174. 176.

6) Van Gennep (άν.) 114.

7) Webster (άν.) 53 κ.ά. 55 κ.ά. 57 κ.ά.

8) Webster (άν.) 122. 123. 164. 165. 203. Hartland, *Primitive Paternity* (=§ 5) 2, 115. 149. Briffault, *The Mothers* (=§ 5) 1, 723. Frazer (άν.) 3, 472.

9) Van Gennep (άν.) 111. 118. 120. 123.

10) Webster (άν.) 107. 169. 174. 176.

11) Webster (άν.) 166.

12) Webster (άν.) 20. 76. 83 κ.ά. 180. Frazer (άν.) 3, 479. 486. 489.

13) Webster (άν.) 124. 165. 175. 176. Frazer (άν.) 3, 511. 524. 543. 544.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

Τοῦ ΠΑΝΑΓΗ

11.

Ἡ Μετάληψη τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν

Μαιναδικὸς Χορὸς μετὰ τὸ θῆμα τῆς ὠμοφαγίας: Ἀγγειογραφία.

Εἶδame τὴν Τότεμικὴ Μετάληψιν ν' ἀνακλαδίζεται σὲ Φυλετικὴ Μετάληψιν, στὴ Θυσία, καὶ στὶς Ἀπαρχές: στὰ Πρωτοκάρπια. Ἀνακρατιέται, ὥστόσο, καὶ αὐτοῦσια στὴν πράξιν τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, ποὺ ἀναδέχονται τὶς μαγικὰς ἱερουργίας τοῦ Τότεμικοῦ Γένους, καὶ ξετυλίγεται σὲ κεντρικὴ τους μαγικοθρησκευτικὴ ἱερουργία.

Ἀνάμεσα στὴ Φυλὴ Μπαλάμπα τοῦ Κόγκο εἶταν καὶ μιὰ γυναικεῖα μυητικὴ Ἑταιρία (Bulindu). Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἑταιρίας βρισκόταν στὸ κρέας τοῦ χοίρου καὶ τὰ μέλη της ἀπέχαν ἀπὸ νὰ τὸ τρῶνε. Τὸ πρόσωπο ὅμως ποὺ ἔμπαινε στὴν Ἑταιρία εἶταν ὑποχρεωμένο νὰ φάει χοιρινὸ στὴ μύσιν του.¹ Τὰ μέλη μιᾶς ἀπὸ τὶς μυητικὰς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιάνων Τσίμσιαν, Ὁῖ Σκυλοφάγοι, κόθανε, στὴ μύσιν τους, ἢ σπαράζανε σκύλους καὶ τοὺς τρώγαν ὁ μ ο ὅ ς,² καὶ ἡ ἴδια πράξις κρατοῦσε στὶς ἀντίστοιχες Ἑταιρίες τῶν Νίσκας: Ὁ μούμενος πιάνει ἓνα σκύλο, τὸν σπαράζει καὶ τὸν τρώει.³ Ὅμοια, τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας Ὁ Σκυλοφάγο Πνεῦμα ἀνάμεσα στοὺς Χέιγτα παρακινιοῦνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τῆς νὰ σκοτώνουν σκύλους καὶ νὰ τοὺς τρῶνε.⁴ (Ἀνάμεσα στοὺς Ἰνδιάνους ὁ Σκύλος εἶναι κάποτε τοτέμ,⁵ μὰ ὁ λόγος τῆς ἐκλογῆς του γιὰ τὴ μετά-

Τ Ω Ν Θ Ι Α Σ Ω Ν *

Τ Ω Ν Μ Υ Η Τ Ι Κ Ω Ν Ε Τ Α Ι Ρ Ι Ω Ν

Λ Ε Κ Α Τ Σ Α

ληψη τῶν μυητικῶν τοὺς Ἑταιριῶν, δὲν σχετίζεται μὲ τὸν τοτεμικὸ τοῦ χαρακτήρα: Ὁ Σκύλος εἶταν τὸ μόνον ζῷον ποὺ εἶχαν ἡμερώσει οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ τῆς ἁγῶς Ἀμερικῆς καὶ εἶταν ἔτσι τὸ πρόχειρον ζῷον γιὰ νὰ μεταφέρουν οἱ Ἑταιρίαις σ' αὐτὸ τὴν τοτεμικὴ ἀλλοτινὰ καὶ θιασικὴ ὕστερα μετάληψή τους. Μέσα ἀπὸ τὴν πολεμικὴ τῶν Προφητῶν ἀναδύεται μιὰ ἀνάλογη πράξη τῆς ἐβραϊκῆς ἀρχαιότητος: Ἀνάμεσα στοὺς συγκαταριθμοὺς τοῦ Ἡσαΐα εἶναι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ σὲ μυστικὰς θυσίας τρῶνε τὸ κρέας τοῦ χοίρου, τοῦ ποντικοῦ καὶ ἄλλων ἀκαθάρτων ζώων.⁶ Τὴν τοτεμικὴ καὶ μυητικὴ ρίζα τῶν σημετικῶν αὐτῶν ἱεροτελεστιῶν τὴν εἶδε ὁ Robertson Smith, πρὶν τὰ παραδείγματα τῆς Τοτεμικῆς Μετάληψης νὰ γνωριστοῦν καὶ πρὶν οἱ σχετισμοὶ τῶν μυητικῶν λατρειῶν μὲ τὸν Τοτεμισμό νὰ παρατηρηθοῦν.⁷

Μὲ τὴν Μαιναδικὴν Μετάληψιν ἡ Τοτεμικὴ Μετάληψις εἶναι περιλάλητη καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κεντρικὸ στοιχεῖον τῆς μαιναδικῆς μύσης εἶναι ὁ σπαραγμὸς ἐνὸς ἱεροῦ ζώου — λαφάνι, ταῦρος, τράγος, κατσίκι — καὶ τὸ φάγωμα τῶν ὠμῶν τοῦ κρεάτων.⁸ Ἡ ἴδια πράξις κρατεῖ στὴν Κρήτη στὴ λατρεία τοῦ μυστηριακοῦ θεοῦ Ζαγρέως,⁹ ποὺ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ κατασχίζουσιν ἓνα ταῦρον ζωντανὸ καὶ τὸν τρῶνε. Ἡ πράξις παραδίδεται ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην¹⁰ καὶ περιγράφεται, ἑπτὰ αἰῶνες ἀργότερα, ἀπὸ τὸν φανατικὸν πολέμιον τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν Φέρμικο Ματέρνο.¹¹ Ἡ λατρεία τοῦ Ζαγρέως εἶναι θιασικὴ, ὅπως καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, τῆς ἐλλαδικῆς μορφῆς τοῦ πρώτου. Ὁ τύπος ποὺ παίρνει ἡ θιασικὴ τούτη μετάληψις, ἡ ὁμοφαγία, μᾶς εἶναι γνωστός ἀπὸ τίς Ἑταιρίαις τῶν βορειοαμερικανῶν Ἰνδιάνων. Ἡ πράξις τούτη κατεβαίνει σίγουρα ἀπὸ τοὺς καιροὺς ποὺ τὸ ψήσιμο τοῦ κρέατος εἶταν ἄγνωστο καὶ ἀνακρατιέται σὰν ἱεραγωγικὸς τύπος, ἐνισχυμένος καὶ ἀπὸ τὴν ἰδέαν πῶς ἡ φωτιὰ ἀφανίζει τὴν μυστικὴν δύναμιν τοῦ ζώου. Ὁ ὁμοφαγικὸς τύπος τῆς θιασικῆς Μετάληψης ἀνακρατήθηκε στὴν πράξιν τοῦ θρησκευτικοῦ τάγματος τῶν Αἰσαούα τοῦ Μαρρόκου, ἰσλαμικοῦ λειψάνου ἀρχαίων ζωομορφικῶν θιάσων, ποὺ στὸ μεγάλο πανηγύρι τοῦ ἱδρυτῆ τοῦ σπαράζει λογίς ζωντανὰ καὶ τὰ τρώει.¹²

Εἶναι φορές ποὺ ἡ θιασικὴ Μετάληψις γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπινο θύμα. Σ' ἑταιρία ἱερέων τῶν Φάνγκ τοῦ Κόνγκο, ὁ νεόφυτος μεταλαμβάνει ἀπὸ ἀνθρώπινο αἷμα ἀνακατεμένο μὲ τὸ αἷμα ἐνὸς ἀπὸ τὰ τοτὲμ τῆς Ἑταιρίας.¹³ Ὁ μυούμενος στὴν Ἑταιρίαν Ngil ἀνάμεσα στοὺς Μπουλοῦ τοῦ Καμερόν καὶ στοὺς Φάνγκ, ἔπρεπε νὰ προσφέρει γιὰ θύμα νεότερον ἀδερφόν, μητέρα, ἀδερφή, θυγατέρα. Τὸ αἷμα τοῦ συγγενῆ, ποὺ τὸν θυσίαζε ὁ ἴδιος, χυνόταν στὸν βαθυλωμένο κορμὸ ἐνὸς δέντρου καὶ ἀνακατευόταν μὲ τὸ χυμὸ τοῦ. Τὰ μέλη πίναν ἀπὸ τὸ σμῖγμα τοῦτο καὶ ὕστερα

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

ψήγανε τὸ θύμα καὶ τὸ τρώγαν.¹⁴ Στὴ μύηση τῆς Ἑταιρίας Ogboni τῆς περιο-
χῆς τῶν Γιτορούμπα θυσιάζονταν ἕνας ἄντρας στὸ εἶδωλο τῆς Θεᾶς καὶ ὁ μου-
μένος ἔπινε ἀπὸ τὸ αἷμα.¹⁵ Ἡ Ἑταιρία Ἀνθρωποπάνθηρας, στὴν ἴδια περιοχὴ,
μεταχειρίζονταν ἀνθρώπινα θύματα, ποὺ τὰ πιάνανε μέλη της ζωομορφισμένα μὲ
πανθηροτόμαρα, καὶ τὰ μέλη ποὺ εἶχαν ὀρισμένο προνόμιο χρωστούσανε νὰ φᾶνε
ἀπὸ τὰ θύματα τοῦτα.¹⁶ Ὁ Καννιβαλισμὸς ξανασυναντιέται στὶς μυητικὲς

Ἀνθρωποφαγικὴ Μαιναδικὴ Μετάληψη : Ἀγγειογραφία.

Ἑταιρίες τῆς θόρειας Ἀμερικῆς, ποὺ παίρνουν ἀπὸ τὴν πράξη τούτῃ τὸ ὄνομά
τους. Στὴ μύηση τῆς Καννιβαλικῆς Ἑταιρίας τῶν Μπέλα Κούλα τῆς βρεταννι-
κῆς Κολομβίας, σκοτώναν ἕνα σκλάβο ποὺ τὸ μισό του κορμὶ τὸ τρώγαν τὰ μέλη
τῆς καὶ τ' ἄλλο τὸ παίρνει ὁ μουμένος γιὰ τροφὴ του στὸ δάσος.¹⁷ Ἀνάλογα
κρατούσανε τὴν Καννιβαλικὴ Ἑταιρία τῶν Νίσκας, ὅπου ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος ἀρχη-
γὸς συνήθιζε νὰ σκοτώνει ἕνα σκλάβο καὶ νὰ ρίχνει τὸ κορμὶ του γιὰ φαῖ στοὺς
Καννιβάλους.¹⁸ Ἀνθρωποθυσίες στὴ λατρεία ἐνὸς Διονύσου Ὁμηστοῦ (= ὠμο-
φάγου) στὴν Ἀθήνα καὶ ἐνὸς Διονύσου Ὁμαδίου στὴν Χίο καὶ Τένεδο¹⁹ προδί-
νουν ἴσως καννιβαλικὴ μετάληψη στὴν πράξη τοῦ Μαιναδικοῦ Θιάσου.²⁰ Γιὰ
τοὺς Δρυῖδες ἡ ἀνθρωποθυσία εἶταν εὐλάβεια καὶ τὸ φάγωμα ἀπὸ τὸ κρέας τοῦ
θύματος ἐξαιρετικὴ εὐλογία.²¹ Εἶναι φορές ποὺ τὸ θύμα τῆς θιασικῆς
Μετάληψης εἶναι ἕνα ὄρεφος. Ἀκόμη καὶ στὸν τέταρτο αἰῶνα πρὶν Χριστοῦ,
ἕνας θιάσος (ἢ γένος ποὺ γυρίζει σὲ θιάσο) Ἀνκανθρώπων τελοῦσε κάθε ἐννιά
χρόνια πᾶντο στὸ βουνὸ Λύκαιον τῆς Ἀρχαδίας μεταληπτικὴ βρεφοφαγία.²²
Λογὶς μῦθοι καὶ ἄλλα τεκμήρια παραδίδουν ἀνάλογη πράξη τῶν Μαιναδικῶν Θιά-
σων.²³ Ἡ μεταληπτικὴ βρεφοφαγία περνᾷ στὴν πράξη ἢ στὴ διαδόχηση τῶν
χριστιανικῶν αἱρέσεων²⁴ ξαναπροβαίνει στὴ θιασικὴ Σατανολατρεία τῆς Εὐρώ-
πης²⁵ καὶ στὶς αἱρέσεις ἄλλων θρησκειῶν ξαναζωντανεύει καὶ στὶς μέρες μας ἀκόμη.

1. Briffault, *The Mothers* (=§ 5) 2,465. 2. Frazer *Totemism and Exogamy*
(=§ 1) 3,537. 3. Αὐτόθι 540. 541. 4. Αὐτ. 545. 5. Αὐτ. 44. 78.
79. 6. Ἡσαίας 66, 17. Παράβαλε 65, 5/4 καὶ Ἰεζεκιήλ 8, 10. σελ. Robertson
Smith, *The Religion of the Semites* (=§ 3) 293. 343 n. 3. 357. 7. Robertson
Smith (ἀν.) 357 κέ. 8. Ἡ πράξη μαρτυρεῖται ἀπὸ πλῆθος πηγὲς καὶ μνημεῖα, πολὺ
γνώριμα γιὰ νὰ μὴ χρειάζεται νὰ καταγραφοῦν καὶ ἐδῶ πέρα βλ. μόνο Εὐριπίδην, *Βάκχαι* 131
καὶ 734 κέ. 9. *Ἐπιθεώρηση Τέχνης* 5 (1957) 526 κέ. 10. Εὐριπίδης, *Ἀν-
472.* 11. Firmicus Maternus, *de errore profanarum religionum* 6, 5: *vivum
laniant taurum...* 12. Τὸ τάγμα ἀπλώνεται στὸ Ἀλγέρι καὶ τὴν Τυνησία. Νεότερα
καὶ συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ τάγματος καὶ τῶν δρωμένων του στὸ Μαρόκκο χρωστῆται στὸ

R. Brunel, *Essai sur la Confrerie religieuse des Aissâoua au Maroc*, Paris 1926. Οι παραλληλισμοί με τὴ διονυσιακὴ πράξιν σηματοδοτήσαν ἀπὸ τὸν Eisler: *Archiv für Religionswissenschaft* 27, 172 κέ. 13. Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics* 11, 295. 14. Αὐτόθι 295b. 15. Αὐτ. 292b. 16. Αὐτ. 290. Πρ. Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 5) 127. 17. Frazer (ἀν.) 3, 511. 18. Αὐτ. 542. 19. Ἀθήνα: Πλούταρχος, *Θεμ.* 13. 2. Χίος - Τένεδος: Εὐέλπις Καρύπιος στὸν Πορφύριον, π. ἀποχῆς ἐμφύγων 2, 55. 20. Σ' ἓνα ὑστερότερον διονυσιακὸ ἔπος ὁ Διόνυσος παρακαλεῖ τοὺς πιστοὺς του στὴν ἀνθρωποφαγία: Page, *Literary Papyri* 1, no. 134. 21. Plinius, *Nat. Hist.* 30, 33. 22. [Πλάτων], *Μένων* 315 c. Θεόφραστος: στὸν Πορφύριον, π. ἀποχῆς ἐμφύγων 2, 27. Πρ. Πausanias 8, 38, 7. 24. Ἐπιφάνιος, *Πανάριον* 26, 5, 4: 1, 282 Holl. 25. M. A. Murray, *The Witch-Cult in Western Europe* (Oxford 1921) 143. 150. 156 κέ. 157. 158.

12.

Κοινωνικὲς καὶ Πολιτικὲς Πλευρὲς τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν

Μυστηριακὴ Διονυσιακὴ Παράστασις Βρεφοφαγίας: Ἀγγειογραφία.

Εἶδαμε πῶς στὶς Μυητικὲς Ἑταιρίαις τὸ μέλος ξαναβρίσκει τὴ συμπαράστασιν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ διαλυμένου (τοτεμικοῦ) γένους.¹ Οἱ συμμύστες του ἔχουν τὴ θέσιν συγγενῶν παραστατῶν καὶ τὸ ἔμβλημα τῆς Ἑταιρίας τὴ θέσιν τοῦ ἐμβλήματος τοῦ γένους.² Σπίτι, δέντρα, φυτεῖες καὶ ἄλλα περιουσιακὰ στοιχεῖα τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς οἰκογένειας, προστατεύονται ἀπὸ τὸ ἔμβλημα τῆς Ἑταιρίας.³ Ὅπως ἄλλοτινὰ ἡ φατριακὴ καὶ φυλετικὴ διακλάδωσις σὲ πολλὰς περιοχὰς ἐξασφάλιζε στὸ πρόσωπον μιὰ γενικότερη καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ φυλετικὴν τοῦ περιοχῆς συμπαράστασιν, ἔτσι καὶ τώρα ἡ διακλάδωσις τῆς μυητικῆς Ἑταιρίας του, σὲ διάφορες φυλὰς καὶ περιοχὰς, τοῦ σιγουρεύει μιὰ διαφυλετικὴν προστασίαν. Τὸ μέλος ποῦ θὰ δείξει τὸ ἔμβλημα τῆς Ἑταιρίας του εἶναι σίγουρον πῶς, σὲ κάθε περιοχῇ ποῦ μποροῦν νὰ εὑρισκονται μέλη της, θὰ ἀναγνωριστῇ καὶ θὰ ὀρεῖ συγγενικὴν ἀπ' αὐτὰ φιλοξενίαν καὶ ἀλληλεγγύην.³ Εἶναι ἡ περίστασις τῶν γνωρισμάτων ἢ συμβόλων, ποῦ οἱ μύστες τῶν ἀρχαίων θιασικῶν θρησκειῶν μπορούσαν, σὲ κάθε δύσκολη περίστασις, νὰ ἐπικαλεστούν, καὶ τῶν μυητικῶν σημείων ποῦ μεταχειρίζονται τὰ μέλη τῆς Στοᾶς, τυπικοῦ λειψάνου τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, γιὰ νὰ γνωριστοῦνε. Στὴν κατάστασιν τῆς Ἀγριότητος καὶ τῆς Βαρβαρότητος, ὅπου ὁ κάθε ξένος εἶναι καὶ ἐχθρός, ἡ 'ταυτότητα'

αὐτὴ τοῦ μέλους τῆς Ἑταιρίας εἶναι ἕνα σίγουρο διαβατήριον γιὰ νὰ κινηθεῖ σὲ περιοχὰς ἀπρόσβατες μὲ τρόπους ἄλλους. Ἡ ἐμβληματικὴ τούτῃ 'ταυτότητα' καὶ τὸ κύρος μιᾶς πολὺκλαδῆς ὀργάνωσης συχνὰ καταστάινει τοὺς ἀντιπρόσωπους ἢ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κατὰ τόπους τμημάτων τῆς τὰ καλλίτερα ὄργανα γιὰ τὸ λύσιμον τῶν διαφορῶν καὶ τὸ στόμωμα τῶν διαφυλετικῶν πολέμων.⁴ Παράλληλῃς σπουδαιότητος εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου ποὺ ἀποχτοῦν οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαι. Ἐκεῖ ποὺ δὲν ἔχει διαμορφωθεῖ ἀκόμη ἀρχηγία ἢ ὁ ἀρχηγὸς δὲν εἶναι ἀκόμη προικισμένος μ' ἀρκετὴ δύναμιν, "οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαι ἀναλαβαίνουν οἱ ἴδιαι ἢ δυναμίζουν τὶς λειτουργίας τοῦ στὴν πλευρὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου", μὲ δικαστικὰς καὶ ἐκτελεστικὰς ἐξουσίας.⁵ Οἱ ἐξουσίαι αὐτὰς τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν κρατιοῦνται καὶ παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξιν πολιτικοῦ συγκεντρωτισμοῦ, καὶ τὰ μέλη τους, σὰν ὄργανα τοῦ ἀρχηγοῦ, ἔχουν τὴν ἀστυνομικὴ δικαιοδοσίαν.⁶ "Ὅπου οἱ Ἑταιρίαι αὐτὰς εἶναι ἰσχυρές, χαίρουνται πλῆθος προνόμια ποὺ δὲν παραχωροῦνται στοὺς ἀπέξω."⁷ Τὰ προνόμια τοῦτα, πνευματικὰ καὶ κοσμικὰ, διαμορφώνουν μιὰν ἀριστοκρατίαν ἀπὸ τὰ μέλη τῶν Ἑταιριῶν ποὺ, ζηλότυπη γιὰ τὴ θέσιν τῆς, ἀπλώνει τὴ δραστηριότητά της σὲ πολὺ πλατύτερον σύστημα κοινωνικοῦ ἐλέγχου: "Κυβερνῶντας κατὰ κύριο λόγο μὲ τὸ μυστηριακὸ τρόπο ποὺ ἐμπνέουν καὶ ἐπιβάλλοντες γιὰ τὴν καταπάτησιν τῶν νόμων τοὺς τίς ποινὴς τοῦ θανάτου ἢ τοῦ βαρύτατου πρόστιμου, οἱ φυλετικὲς Ἑταιρίαι τῆς Μελανησίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς ἀντιπροσωπεύουν τὶς πρὸς πρωτόγονες προσπάθειαι γιὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως".⁸ Ἡ ἀντίδρασις στὴν ἀρχηγικὴ τυραννίαν, ἢ προστασία τοῦ ἀδικουμένου, ἢ 'ἀστυνομικὴ' ἐπαγρύπνησις, ἢ προστασία ἀπὸ ἐπιδρομὰς, πυρκαγιὰς, ληστείας, τὸ ἀνάγκασμα τῆς πληρωμῆς τῶν χρεῶν, ἢ ἐκτέλεσις τῶν κακούργων, καθὼς καὶ ἡ προστασία ἀπὸ φανταστικοῦς κινδύνους, ὅπως τῆς Μαύρης Μαγείας, ποὺ εἶναι ὁ μόνιμος παραλυτικὸς ἐφιάλτης τῶν καθυστερημένων λαῶν, εἶναι ἀρχικὰ στὰ χέρια τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, ποὺ τὰ σιγουρεύουν μὲ τὴν πολυδύναμιν ὀργάνωσίν τους καὶ τὰ κατακυρώνουν μὲ τοὺς ὑπερφυσικοὺς τοὺς συνδέσμους. Ἐννοεῖται πῶς ἡ εὐεργετικὴ τούτῃ πλευρὰ συχνὰ ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὴν ἐλαθερὰν πλευρὰ ποὺ τόσο πολυδύναμοι ὀργανισμοὶ μποροῦν ν' ἀποχτήσουν. Τὰ προνόμια ζητοῦν νὰ μεγαλύνουν ἢ νὰ πολλοσταίνουσι, ἢ ἀνεξέταστη ἐξουσία μεταγυρίζει συχνὰ σ' ὄργανο ἱκανοποίησης σκοπῶν ἐγωιστικῶν, ἢ προστασία τοῦ ἀδικουμένου εὐκολὰ γυρίζει σὲ τυραννικὴ ἀδικίαν. Ὅχι σπάνια, ἔτσι, οἱ Μυητικὲς Ἑταιρίαι γυρίζουν σὲ πραγματικὰς συμμορίας ποὺ καταδυναστεύουν τοὺς φυλετικοὺς πληθυσμούς μ' ὅλην τὴν ἐπισημότητα τῆς νόμιμης ἐξουσίας. Μιὰ ἀπὸ τίς πρὸς ἀποχρονιστικὰς δραστηριότητες τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν εἶναι ἡ τρομοκρατικὴ καὶ ἡ τιμωρία τῶν γυναικῶν, ποὺ καταγγέλλονται ἀπὸ φοβισμένους ἢ προσβλημένους συζύγους. Ἡ δραστηριότητα τούτῃ παρουσιάζει τὶς Μυητικὲς Ἑταιρίαι σὰν ὄργανα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ πατριαρχικοῦ ζυγοῦ στὸ γυναικεῖο πληθυσμὸν, ποὺ χάνει τὴ θέσιν καὶ τὸ ἀξίωμα ποὺ χαιρόνταν στὴ μητριαρχικὴ παλαιότερη τάξιν. Ἡ ἀνάπτυξις τέλος τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῆς ἀρχηγικῆς ἐξουσίας σὲ μόνιμην καὶ κληρονομικὴν θάσιν, ἔρχονται σ' ἀντίθεσιν μὲ τὰ προνόμια καὶ τίς ἐξουσίας τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, διαλύουν τὸ μυστήριον ποὺ τίς συντηρεῖ, ὑπονομεύουν τὴν κοινωνικοπολιτικὴν τους δραστηριότητα καί, παραμερίζοντάς τας, ἢ τίς ἐξαφανίζουν ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἢ ἀναδείχνουν τίς μαγικὰς καὶ δραματικὰς τους πλευρὰς, ἢ τίς μεταγυρίζουν σὲ πρωτόγονες λέσχας.

1. Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 5) 106.

3. Αὐτ. 106 κέ.

4. Αὐτ. 107.

2. Αὐτ. 109 κέ.

5. Αὐτ. 107 κέ.

6. Αὐτ. 107/8.

7. 109.

8. Αὐτ. 110. 115.

Ενα χαρακτηριστικό του περιλάλητου έργου του Webster για τις Μνητικές 'Εταιρίες είναι πώς παραγνωρίζει την αυτονομία, τη θέση και τη σημασία των γυναικείων μνητικών 'Εταιριών, πιστεύοντας πώς είναι έκτοπλασματικές κι ανήκουν σε στάδια παρακμής των ανδρικών αδελφοτήτων.¹ Η στάση αυτή ορίζεται από τη 'θέση' του συγγραφέα πώς, με την ανάπτυξη ισχυρής συγκεντρωτικής εξουσίας, αφανίζονται οι κοινωνικοπολιτικές λειτουργίες των ανδρικών μνητικών 'Εταιριών κι αναδειχνονται οι μαγικοθρησκευτικές και δραματικές πλευρές τους. Υπάρχουν όμως σοβαροί λόγοι να πιστεύουμε πώς οι μαγικοθρησκευτικές αυτές πλευρές έχουν τα γυναικεία πρότυπά τους. Χάρη στο μέγα έργο του Briffault, ξέρουμε σήμερα πώς η γυναίκα είναι ο πρώτος φορέας της Μαγείας και της Λατρείας, ο δημιουργός των θεμελιακών θρησκευτικών παραστάσεων, και πώς με το ανέβασμα της πατριαρχίας και την υποχώρηση της μητριαρχίας, ο άντρας σφετερίζεται τις γυναικείες δραστηριότητες, κι ανάμεσά τους την άσκηση της Μαγείας και της Λατρείας.² Κατά το ίδιο έργο, οι γυναικείες μνητικές 'Εταιρίες είναι από τα αρχέγονα στοιχεία του θεσμικού τούτου κλάδου, και στα εθνολογικά δεδομένα εικονογραφείται καθαρά η πορεία από τις γυναικείες στις μικτές και, τέλος, στις αποκλειστικά ανδρικές μνητικές 'Εταιρίες, που όρισμένα τους ωστόσο χαρακτηριστικά μαρτυρούν τη γυναικεία άλλοτινά σύστασή τους. Στερεά πρότυπα των γυναικείων μαγικοθρησκευτικών 'Εταιριών δίνει η 'Αφρική, που τα παράλληλά της ενδιαφέρουν τον μεσογειακό ειδικότερα κόσμο. Σε περιοχή των Ουανίκα της ανατολικής 'Αφρικής, γυναικεία μνητική 'Εταιρία, με τ' όνομα ενός πνεύματος Mause, τρομοκρατεί τον αντρικό πληθυσμό, όπως συνόνομες έδω κι ανάλογες άλλου αντρικές 'Εταιρίες τρομοκρατούν τις γυναίκες.³ Στη Λιθέρια είναι μια γυναικεία 'Εταιρία, 'Το Δαιμονοσύδεντρο των Γυναικών', που προστατεύει τις γυναίκες: 'Ο άντρας, που τον καταγγείλει η γυναίκα του πώς την κακομεταχειρίστηκε, πεθαίνει φαρμακωμένος. Η 'Εταιρία όμως έχει και σπουδαιότερα χρέη: "Αν η φυλή αποφασίσει να βγει σε πόλεμο, πρέπει πρώτα ν' αναφερθεί ή απόφαση στις γυναίκες."⁴ Όλες οι γυναίκες στη Σιέρρα Λεόνε ανήκουν σε μια μνητική 'Εταιρία που λέγεται Bunda και που την έχουν σε βαθύτατο σεβασμό και γυναίκες και άντρες.⁵ Η λατρεία του φετίχ Nkamba στο Κόγκο είναι στη δικαιοδοσία των γυναικών, κι οι άντρες είναι αποκλεισμένοι.⁶ Καθαρά γυναικεία 'Εταιρία στο Κόγκο είναι ή μνητική 'Εταιρία Kabwir που ή δύναμή της τεράστια είναι. Η αρχιέρειά της έχει την υπέρτατη θρησκευτική έπισημή σ' όλη τη χώρα των Μπαλάμπα.⁷ Μια γυναικεία 'Εταιρία της ίδιας εθνότητας, που μέσα στα δρώμενά της συναντούμε και την 'Τοτεμική Μετάληψη, είναι ή 'Εταιρία Bulindu· οι άντρες δέν μπορούν να παρασταθούν στα θιασικά της δρώμενα, παίρνουν ωστόσο μέρος στους δημόσιους χορούς της.⁸ "Όμοια, στη λατρεία της μεγάλης Θεάς Νιμι ανάμεσα στους Εκοί της νότιας Νιγηρίας, μπορούν να παίρνουν μέρος κι οι άντρες μά, σάν αμύητοι κι έξωτεικοί, στη δημόσια μόνο γυναικεία λατρεία.⁹ Τυπικό παράδειγμα των γυναικείων μνητικών 'Εταιριών στην 'Αφρική είναι ή 'Εταιρία Njembe ανάμεσα στους Μπόγκους της νότιας Νιγηρίας: "Μ' όλο που ή δύναμή της πολεμήθηκε κι υπονομεύθηκε από τους ιεραπόστολους και την ευρωπαϊκή διοίκηση" γράφει ο Briffault, The Mothers 2, 548 κέ, "είναι ακόμη πολύ μεγάλη. Κάθε γυναίκα του τόπου χρωστούσε ν' ανήκει στην 'Εταιρία, κι αυτό πιστευόταν παλιότερα θρησκευτικό χρέος κι άγιαστική κι έπίσημη πράξη. Μά και σήμερα ακόμη οι κοπέλες, κι αν ακόμη αντιστέκονται, υποχρεώνονται να μπουνε στην 'Εταιρία. 'Απ' ό,τι ξέρουμε, οι βαθμοί στη μύηση είναι πολλοί κι υπάρχει μια 'Αρχηγός ή Μητέρα' μα τα μυστικά της

Ἐταιρίας κρατιοῦνται τόσο πιστά, πὺ κανεῖς δὲν ξέρεῖ ποῖά εἶναι αὐτὴ ἡ Μητέρα. Ἀκόμη καὶ γυναῖκες πὺ γίνανε χριστιανὲς καὶ παντρεύτηκαν Εὐρωπαίους καὶ ἀφησαν τὴν Ἐταιρία, δὲν δίνουνε καμμιά πληροφορία. Εὐρωπαῖοι πὺ προσπάθησαν νὰ ρίξουνε ἐλέμμη στὶς τελετές, μεταβίβας γλυτώσαν, καὶ ὑποχρεωθήκαν νὰ πληρώσουν μεγάλα προστίματα γιὰ νὰ σηκωθεῖ ἡ κατάρρα πὺ τοὺς ρίξανε καὶ πὺ θὰ τοὺς ἔκανε ἀδύωτη τὴ ζωὴ τους. Ἔτσι δὲν ξέρουμε γιὰ τίς τελετές τους πολλά, ἔξδν πὺς οἱ σύναξες τῶν γυναικῶν γίνονται, ὅπως στὶς περισσότερες γυναικεῖες θρησκευτικὲς Ἐταιρίες τῆς Ἀφρικῆς, σ' ἀπόμερα λιθαδοτόπια τοῦ δάσους. Μιὰ ἱερὴ φωτιά πὺ κρατιέται δεκαπέντε μερόνυχτα, ὅσο καὶ ἡ σύναξη, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λατρείας. Οἱ γυναῖκες γδύνονται ὁλότελα καὶ χορεύουνε καὶ πρέπει νὰ κρατοῦνε τὸ χορὸ ὅσο πὺ ν' ἀποκάμουν. Φαλλικὰ σύμβολα καὶ ἄσμενα τραγούδια εἶναι στοιχεῖα τῆς ἱεροτελεστίας. Ἡ λατρεία σχετίζεται ἀκόμη μ' ἐρπετὰ καὶ κάθε γυναῖκα χρωστᾷ νὰ πιᾷσει καὶ νὰ κρατεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ φιδάκια πὺ ζοῦνε στὶς ρίζες τῆς μάγκλης. Δίπλα στὶς μυστικὲς αὐτὲς γυναικομάζωξες, ἡ ἀδελφότητα ἔχει καὶ δημόσιες τελετές, ὅπου μποροῦνε νὰ παραστέκουνε καὶ ἄντρες. Σὲ μιὰ κιόλας ἀπὸ τίς δημόσιες αὐτὲς τελετές, μεταχειρίζονται καὶ ἓναν ἄντρα γιὰ τυμπανοκρούστη". Οἱ τελετὲς τῆς γυναικείας αὐτῆς Ἐταιρίας μᾶς φέρνουν, μ' ὀρισμένες ἀναλογίες, στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ὀργίων πὺ τελοῦν οἱ Μαιναδικοὶ Θίασοι: Ἐρμημά, χοροί, φίδια, μυστικὰ ὄργια, σχετισμοὶ μὲ κλαριά, ἀρσενικὸς κορυφαῖος.

1. Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 4) 121 καὶ 124 n. 4.
2. Briffault, *The Mothers* (§ 5) 2, 513 κέ.
3. Briffault (ἀν.) 2, 547. Γιὰ τοτεμικὰ λείψανα ἀνάμεσα στοὺς Οὐανίκα: Frazer, *Totemism and Exogamy* (§ 1), 2, 442 κέ.
4. Briffault (ἀν.) 548 κέ. Webster (ἀν.) 124 n. 4.
5. Briffault (ἀν.) 549.
6. Αὐτ. 549.
7. Αὐτ. 549. Γιὰ ἀχνάρια τοτεμισμού ἀνάμεσα στοὺς Μπαλάμπα: Frazer (ἀν.) 2, 624.
8. Briffault (ἀν.) 549.
9. Αὐτ. 549.

14.

Τροπὴ τῶν Γυναικείων Μνητικῶν Ἐταιριῶν: Μικτὲς ἢ ἀποκλειστικὰ Ἀντρικὲς Μνητικὲς Ἐταιρίες

Εἶπαμε πὺς, καθὼς καὶ στὶς ἄλλες σφαῖρες τῆς γυναικείας δραστηριότητος, ἔτσι, μὲ τὴν ὑποχώρηση τῆς μητριαρχικῆς τάξης, ὁ ἄντρας μπαίνει στὴ γυναικεία μαγεία καὶ λατρεία. Τὴ διάσπαση τῶν γυναικείων λατρείων τὴ σημαδεύει, γενικά, ἡ εἰσχώρηση τῶν ἀντρῶν στὶς γυναικεῖες θιασικὲς ὁμάδες καὶ χαρακτηριστικὰ συγμύματα τῆς εἰσχώρησης αὐτῆς ξαναδρίσκουμε στὸν Briffault, *The Mothers* 2, 549 κέ.

Τὸ πρῶτο στάδιο τὸ σημαδεύουν εἰδικοὶ κανόνες γιὰ τὸ ἐξαιρετικὸ στοὺς θιάσους τῶν γυναικῶν δέξιμο ἀρσενικῶν προσώπων:

"Οἱ κανόνες γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀντρῶν στὴν ἀδελφότητα "Αττόνγκα" τῆς Σιέρρα Λεὼνε ἀξίζει νὰ προσεχτοῦνε. Εἶναι γυναικεία μνητικὴ Ἐταιρία πὺ τὸ μεγάλο πανηγύρι τῆς συνδέεται μὲ τὸ θέρισμα τοῦ ρυζιοῦ καὶ πὺ μιὰ ἰδιαίτερη φροντίδα τῆς εἶναι ἡ λατρεία τῶν πεθαμένων μελῶν τῆς. Ἡ Ἐταιρία ἔχει τὸ κοιμητήρι τῆς, καὶ ἐτοῦτο συμπίανεται μὲ τὸ ναὸ τῆς, ὅπου μένει ἡ ἀνώτατη ἱερεὶά τῆς. Οἱ τάφοι σημαδεύονται ἀπὸ ὄρθιες πέτρες, ὅπου γίνονται οἱ προσφορὲς καὶ οἱ θυσίες. Ὅταν πεθάνει μέλος τῆς Ἐταιρίας, ὅλες οἱ γυναῖκες τῆς περιοχῆς πηγαίνουνε στὸ ναὸ, καὶ μένουν ἐκεῖ γιὰ τρεῖς μῆνες. Κανένας ἄντρας δὲν μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ στὶς τελετὲς τῆς Ἐταιρίας. Ἄν ὅμως, ἀπὸ ἀγνοία ἢ ἀπροσεξία, μπεῖ κάποιος στοὺς ναοὺς αὐτοὺς, γίνεται, θέλοντας καὶ μὴ, μέλος

της 'Εταιρίας. 'Ο άρσενικός μύστης, malgré lui, λογίζεται άποδω και πέρα γυναικα, κι όταν πεθάνει δέν μπορεί νά θαφτεί στο κοιμητήρι των άντρων, μά τά κόκκαλά του αναπαύονται κάτω από μιá πέτρα του κοιμητηριού των 'Απόγχα'.¹ 'Ενα αντίστοιχο έχουμε στα Θεσμοφόρια της Κυρήνης, όπου οι γυναίκες, κρατώντας τά μαχαίρια των ιερουργιών, χυμούν νά εύνουχίσουνε τόν Βάττο πού παραμονεύει τά μυστήριά τους.²

Τό δεύτερο στάδιο της εισχώρησης του άντρικού στοιχείου στις γυναίκες μυητικές 'Εταιρίες, τό σημαδεύουν οι μικτές 'Εταιρίες, πού στα δρώμενά τους όμως ανακρατιέται ή υπεροχή κ' ή προτεραιότητα της γυναίκας.

"Ετσι, "μιá από τις πιο δυνατές και παραπλωμένες θρησκευτικές 'Εταιρίες στο νότιο Σουδάν, ή 'Εταιρία Bir, είναι άνοιχτή και στους άντρες και στις γυναίκες" μά οι γυναίκες είναι πού κρατούν την κύρια ιεουργική λειτουργία της, νά συντηρούν την ιερή φωτιά καθώς οι 'Εστιάδες της Ρώμης".³ 'Ανάμεσα στους Μπάτουα, δειλή και συντηρητική φυλή ψαράδων στα βάλτα της λίμνης Bangwenlu είναι μιá μικτή μυητική 'Εταιρία πού την κυβερνούνε δέκα αξιωματούχοι, πέντε γυναίκες και πέντε άντρες. 'Ωστόσο οι γυναίκες είναι πού κρατούν τόν κύριο διοικητικό ρόλο· οι ιεροφάντισσες λέγονται χαρακτηριστικά 'Μητέρες των Μυστηρίων' της· κι αυτές όρκίζουν με τόν μυητικό τούς νεόφυτους όρκο.⁴ "Όταν ένας άντρας γίνεται δεκτός στην 'Εταιρία Purrah της Σιέρρα Λεόνε, είναι υποχρεωτικό νά τόν μπάζει και νά τόν παραστέκει μιá του συγγένισσα, πού τόν ίδιο καιρό μυείται κ' εκείνη. Η κεφαλή της 'Εταιρίας αυτής είναι γυναίκα.⁵ Στα τελετικά τραπέζωματα της 'Εταιρίας Bulungu στην περιοχή της Λούμπα, οι άντρες ύπηρετούν τις γυναίκες. 'Υπάρχουν άρσενικοί και θηλυκοί ιεροφάντες ή άρχηγοί της 'Εταιρίας· μά τό ανώτατο κύρος τό 'χουν οι γυναίκες άρχηγοί και, καθώς λογισούνται πολυδύναμες μάγισσες, μεγάλος είναι ό τρόμος πού σκορπίζουν. Στη μύσηή του, ό νεόφυτος όρκίζεται άφοσίωση στην ανώτατη ιέρεια, λέγοντάς της: "Είσαι ή μάνα μου και δέν μπορώ νά σε προδώσω". Μιά παράδοση ιστορεί πώς ή 'Εταιρία εΐταν γυναικεία παλαιότερα, και πώς οι γυναίκες συναινέσανε νά δείξουνε στους άντρες τή λατρεία τους και νά γνωρίσουνε τό μυστικό των τελετών τους.⁶

Τά παραδείγματα είναι παραπολλά,⁷ μά δυό μόνο ακόμη θά φέρουμε έδω, από κείνα πού εικονογραφίζουν τό τρίτο στάδιο· των άποκλειστικά άνδρικών 'Εταιριών, πού ένα ώστόσο χαρακτηριστικό μαρτυρά τή γυναικεία άλλοτινά σύστασή τους.

Κεφαλή της άντρικής 'Εταιρίας 'Ψεύτικα Πρόσωπα' των βορειοαμερικανών 'Ινδιάνων είναι πάντα μιá γυναίκα. Αυτή φυλά τά ιερά έμβλήματα της 'Εταιρίας· σ' αυτήν, όποιος θέλει νά μυηθεί, ανακοινώνει τό καλεστικό του όνειρο· κι αυτή κρατεί την επικοινωνία των μελών, πού δέν ξέρουνται ανάμεσά τους.⁸ Στο πρωτοχρονιάτικο πανηγύρι μιá άντρική 'Εταιρία Egbo του Καμερούν, πού άποκλείει τις γυναίκες, στήνει όρισμένες τελετές, πού στοιχείο τους είναι κ' ένα τραγούδι. 'Ο τραγουδιστής πού θά τό πεί διαλέγεται για τή γλυκειά του φωνή, ν τ ύ ν ε τ α ι γ υ ν α ι κ ε ι α φ ο ρ έ μ α τ α, και λέγεται 'ή Μάνα του Ekong'. "Αν λείπει ή παρουσία του, δέν έχουν νά παντέχουν βλογημένο χρόνο.⁹ "Αν θυμηθεί κανείς τόν γυναικοντυμένο όργανοπαίκτη πού παραστέκει τις ιεουργίες των γυναικών στη σαρκοφάγο της κρητικής 'Αγίας Τριάδας, ύποψιάζεται μήπως κι ό γυναικοντυμένος άφρικάνος τραγουδιστής εΐταν ό πρώτος άρσενικός πού μπήκε στη γυναικεία άλλοτινά 'Εταιρία. Οικουμενικό, πραγματικά, φαινόμενο τό γυναικειο ντύσιμο των μάγων και των ιερέων,¹⁰ είναι τό τυπικό σημάδι της εισχώρησης του άρσενικού στοιχείου στη γυναικεία μαγεία και λατρεία. Η

πράξη στέκει στήν ιδέα πώς μέ τό φόρεμα μεταφέρονται κ' οί ιδιότητες τοῦ φύλου. Μὲ τήν γυναικοποίηση ἔτσι τοῦ παραμπάτη, ἀπό τή μιά προστατεύεται ὁ κανόνας τῆς μυστικότητας τῶν θιασικῶν τελετῶν, κι ἀπό τήν ἄλλη μεταφέρονται στόν ἄντρα ἡ μαγική δύναμις κ' ἡ ἀγιότητα τῆς ἀρχαίας γυναίκας.

Οἱ γυναικοντυμένοι ἱεροῦργοι εἶναι γνῶριμο στοιχεῖο καί τῆς αἰγαιακῆς θρησκείας. Παρουσιάζονται στόν γυναικοντυμένο λυροπαίκτη τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγιάς Τριάδας¹¹ καί στό χρυσό σφραγιδοδαχτυλίδι τῶν Μυκηνῶν μέ τοὺς τρεῖς γυναικοντυμένους εὐνούχους.¹² Λεῖψανά του ἔχουμε στόν γυναικοντυμένο ἱερέα τοῦ Ἡρακλῆ στήν Κῶ,¹³ καί στά δυό γυναικοντυμένα παιδιά ποῦ μεταφέρουν τό κληματαόκλαδο τῶν ἀθηναϊκῶν Ὠσχοφορίων.¹⁴

1. Briffault, *The Mothers* (= 5) 2, 549.
2. Σουΐδας λ. Θεσμοφόρος καί σφάκτριαι.
3. Briffault (ἀν.) 550.
4. Αὐτ. 550.
5. Αὐτ. 550.
6. Αὐτ. 551.
7. Αὐτ. 551 κέ.
8. Loeb, *Tribal Initiation and Secret Societies* (= § 5) 279.
9. Briffault (ἀν.) 552.
10. Συγκέντρωση: Crawley, *The Mystic Rose* (= § 4) 1, 317 κέ. 2, 101 κέ. Frazer, *The Golden Bough: Adonis, Attis, Osiris* 2, 25 κέ. Briffault (ἀν.) 2, 531 κέ.
11. Briffault (ἀν.) 2, 531.
12. A. W. Persson, *The Religion of Greece in Prehistoric Times* (California 1942) 56 κέ. Pl. 13.
13. Πλούταρχος, Κεφ. Ἑλλην. 58. Στά ρωμαϊκά μυστήρια τοῦ Ἡρακλῆ οἱ ἄντρες ντύνονται γυναικεῖα: Ἰω. Λυδός, π. μηνῶν 4, 49.
14. L. Deubner, *Attische Feste* (Berlin 1932) 142 κέ.

15.

Μαγικές, Θρησκευτικές, Θεσμογενετικές. καί Συντεχνιακές Πλευρές τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν

Μιά κ' οἱ Μυητικές Ἑταιρίες ἀναδέχονται τίς μαγικές λειτουργίες τοῦ Τοτεμικοῦ Γένους, βασικός εἶναι ὁ μαγικός χαρακτήρας τους καί ζωτικές, γιὰ τήν πρωτόγονη νοοτροπία, οἱ μαγικές τους λειτουργίες. Πλήθος παραδείγματα τῶν μαγικῶν αὐτῶν λειτουργιῶν, ποῦ κρατοῦν ἀνάγλυφες τίς τοτεμικές ἱεραρχίες καί σημαδεύουν τήν ἀνάπτυξή τους σέ γενικότερες γονιμικές ἱεραρχίες, παραθέσαμε κιόλας (= § 6)· κι ἄλλα θά δοῦμε στίς δραματικές πλευρές τῶν Ἑταιριῶν (= § 12), γιατί, κατὰ τό πρότυπο τῶν τοτεμικῶν καί μυητικῶν ἱεραρχιῶν, οἱ μαγικές λειτουργίες

Μαγεία Βροχῆς
Σπηλαιολογραφικὸ Σχέδιον
(Νότια Ρωθεσία)

τους δὲν εἶναι παρὰ δραματικές παραστάσεις.

Οἱ μαγικές αὐτὲς λειτουργίες ἀνήκουν στὴ Δημόσια Μαγεία ἀποδλέπουν σὸ καλὸ ὁλόκληρης τῆς φυλετικῆς κοινότητος, κ' ἐδῶ στηρίζονται τὸ κύρος καί τὰ προνόμια τῶν τελεστῶν τους. Ἡ ἀνάδειξη ὅμως τῶν μαγικῶν τους λειτουργιῶν ὁρίζεται σ' ἀντίστροφο λόγο μέ τήν ἀνάδειξη τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς τους λειτουργίας. Ὅπου κοινωνικὴ καί πολιτικὴ λειτουργία τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν ἀναπτύσσεται παρὰ πολὺ, ὅπως στὴ Μελαγχσία καί στὴ Ἀφρική, οἱ μαγικές τους πλευρές ἀναπτύσσονται, χωρὶς νὰ παύουν καί πάλι νὰ ἔχουν κεντρικὸ τοῦ στοιχείου. Ἀντίθετα, ὅπου ὁ κοινωνικὸς καί πολιτικὸς ρόλος τοῦ

περιορίζεται, όπως ανάμεσα στους Ινδιάνους της Βόρειας Αμερικής, οι μαγικές εκεί πλευρές κυριαρχούν.² Ο κορμός όμως της μαγικής λειτουργίας των Μυητικών Έταιριών κλαδώνεται σε λογής παραπέρα κλώνους: Της Διαφοροποιημένης Μαγείας, της Θρησκείας και της Δραματικής Πράξης. Έτσι, εάν Έταιρίες με μαγική λειτουργία, οι Μυητικές Έταιρίες διαφορίζονται σε Έταιρίες Μάγων του ενός ή του άλλου κλάδου της δημόσιας και της ιδιωτικής Μαγείας.³ Με τον θρησκευτικό ύστερα χαρακτήρα που παίρνουν οι Μυητικές Έταιρίες, οι αδελφότητες αυτές των Μάγων εξελίσσονται σε σωματεία ιερέων⁴ ή σε ιερατεία. Το στάδιο τουτο δε φτάνεται παρά όπου καθιερώνεται σταθερή Αρχηγία ή Βασιλεία. Είναι ωστόσο φορές που η αρχηγία ή η βασιλεία βγαίνει από τις μαγικές μυητικές Έταιρίες. Είναι φορές που ο κορυφαίος στην ιεραρχική τάξη των Μυητικών Έταιριών είναι, με την κοινωνικοπολιτική δύναμή τους, ο πραγματικός ή υπέρτατος αρχηγός της φυλετικής κοινότητάς του. Άλλες πάλι φορές, η ανάδειξη ενός κορυφαίου με ειδική λειτουργία μέσα από τις μαγικές αυτές Έταιρίες διαμορφώνει το Μάγο Βασιλιά που εξελίσσεται σε βασιλιά - θεό ή βασιλιά - ιερέα.⁵ Με τη διάλυση των Έταιριών αυτών, ο Μάγος, που η τέχνη του γυρίζει σε προσωπικό επάγγελμα, αποχτά την ιδιότητα και τις ικανότητές του με μυητικές και πάλι τελετές, που μένουν, από τη Φυλετική Μύηση ή τη μύηση των Έταιριών, παραδομένος τύπος.⁶ Όμοια, η ανάδειξη του βασιλιά, εκεί που η βασιλεία κρατεί το μαγικό χαρακτήρα και τον αναπτύσσει σε θεϊκό, απομένει μυητική τελετή, που τα στοιχεία της ανακεφαλαιώνονται στις γνώριμες τελετές της βασιλικής Στέψης.⁷ Άλλες πάλι φορές, οι Μαγικές Έταιρίες που δεν μπορούν να σταθούν σε Θρησκευτικές ή Δραματικές τροπές των δρωμένων τους, αγκιστρώνονται, για να κρατηθούν στη ζωή, σε κάποια επίδοση της παλιάς μαγικής τους λειτουργίας. Η θεραπευτική είναι συχνή και πολλές μυητικές Έταιρίες⁸ εξελίσσονται σε Έταιρίες Θεραπευτών⁹, τότε με καθαρά μαγική και τότε με δλοένα και πιο πραγματιστική μέθοδο, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη και συστηματοποίηση εμπειρικής ιατρικής, όχι στερημένης από κάποια ουσιαστική αξία. Επειδή, πάλι, όρισμένες πρακτικές τέχνες, όπως η κατεργασία των μετάλλων, έχουν ή διατηρούν μαγικό χαρακτήρα¹⁰, ή άσκησή τους είναι στα χέρια συντεχνιών που γυρίζουν σε μυητικές Έταιρίες, ή μυητικών Έταιριών που γυρίζουν σε πρακτικές συντεχνίες. Αναθυμιάστε πως εύρετες της Μεταλλουργίας στην ελληνική μυθολογία παρουσιάζονται οι Ίδαϊοι Δάκτυλοι ή οι Τελχίνες μυητικές Έταιρίες. Με την πρόβαση, πάλι, από τη Μαγεία στη Θρησκεία, άλλες μυητικές Έταιρίες συγκεντρώνονται γύρω από την λατρεία θεοτήτων που διαμορφώνονται από τα δρώμενά τους ή συνδέονται με έτοϋτα. Έτσι γίνονται μυητικά σώματα λατρευτών ή ιερέων και τα δρώμενά τους αναπτύσσονται σε μαγικοθρησκευτικά Μυστήρια, τελετές μυστηριακής λατρείας. Το στάδιο τουτο φτάνεται στην Πολυνησία, πλουτίζεται στην Αφρική, και παρουσιάζεται εάν το κύριο θρησκευτικό υπέδαφος στις χώρες της ανατολικής Μεσογείου, όπου οι λαϊκές θρησκείες βγαίνουν από τα δρώμενα μυητικών Έταιριών και διατηρούν τον θιασικό τους χαρακτήρα. Στα μυστηριακά τουτα δρώμενα συγκεντρώνεται ή ιερότερη παράδοση και πράξη της Φυλετικής Κοινωνίας. Στην περίπτωση κιόλας που από την κοινωνία τουτη διαμορφώνονται μοναρχοθεοκρατικά καθεστώτα, τα Μυστήρια τουτα, περιορισμένα στη βασιλική οικογένεια ή και στο ιερατείο (που από την ίδια ρίζα κρατούν) ή και στην άριστοκρατία, που κρατεί στις Μυητικές Έταιρίες τους ανώτατους βαθμούς, εξακολουθούν να αποτελούν την ιερότερη πράξη κι αρκετού σταδίου της Μεταφυλετικής, ή άλλως Πολιτικής, Κοινωνίας. Στα παραπέρα ωστόσο στάδια, τα Μυστήρια συναγωνίζονται τη Δημόσια Λατρεία, και λογής όροι, κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί, τα τονώνουν ή τα αδυναμούν. Έξαιρετική σημασία αποχτούν τα θρησκευτικά δρώμενα των Μυητικών Έταιριών ή τα παράγωγα μυστήρια των Θιασικών Θρησκειών, όπου οι λαοί που τα τελούν πέφτουνε

στήν ἐπιτροή ἢ τὴν κυριαρχία ἄλλων λαῶν καὶ μάλιστα μετὰ διαφορετικὸν θρησκευτικὸν σύστημα ἢ μετὰ θρησκεία μισαλλόδοξου χαρακτήρα. Ἡ τελευταία μάχη τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τίς πίστες τῶν καθυστερημένων λαῶν, συγκεντρώθηκε στὴ σύγκρουση μετὰ τίς Μυητικὰς Ἑταιρίας καὶ τὴ μυστηριακὴν πράξιν αὐτῶν, ποὺ σταθῆκαν οἱ ἀκρινοὶ καὶ δυνατότεροι πύργοι τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῶν φυλῶν αὐτῶν.

Ἡ σημασία κ' ἢ σπουδαιότητα τούτῃ τονῶνται ἀκόμη περὶ πολὺ, ὅταν οἱ θιασικὲς θρησκείαι, συγκεντρώνοντας τίς ἐλπίδες ἐξαθλιωμένων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, παίρνουνε ταξικὸν χαρακτήρα. Εἶναι ἡ περίστασις ποὺ ἐξαθλιωτάνευσεν τὴ θιασικὴ διονυσιακὴ θρησκεία τοὺς ἀρχαίους αἰῶνες τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν, μάλιστα, τοὺς ἄνθρωποις προστεθεῖ καὶ ὁ κλονισμὸς τῶν ἐπίσημων θρησκειῶν, τότε ἡ εἰσόρμησις καὶ ἀνάπτυξις τῶν θιασικῶν θρησκειῶν παίρνουν τὸν χαρακτήρα θρησκοπνευματικῆς πλημμύρας. Ὁ μελετητὴς τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν σαστίζει ἀπὸ τὸ μέγα ρεῦμα τῶν θιασικῶν ἢ μυστηριακῶν λατρείων στὴν περίοδο τῆς ἐξαθλίωσις τῶν μαζῶν καὶ τοῦ κλονισμοῦ τῶν ἐπίσημων θρησκειῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴ ρωμαϊκὴν παραπέρα κυριαρχίαν. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστιανισμὸς, μπαίνοντας στὸ ρεῖμα τοῦτο, δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ στὴν ἐπιφάνεια, παρὰ παίρνοντας μυστηριακὸν χαρακτήρα.

Τέλος, τὰ Μυστήρια, σὰ μαγικοθρησκευτικὴ πράξις Μυητικῶν Ἑταιριῶν μέσα τοὺς ἄνθρωποις τῆς Φυλετικῆς Κοινωνίας ἢ σὰν ἀνεπίσημα ἢ ἐπίσημα μυστήρια μοναρχικοῦ, ἀριστοκρατικοῦ, δημοκρατικοῦ χαρακτήρα, περνοῦν ἀπὸ τίς ἀκόλουθες τύχαις: Ἡ μὲν θρησκευτικὰ Μυστήρια, ἀνεπίσημα ἢ ἐπίσημα, μέσα στὸ γενικότερον θρησκευτικὸν σύστημα τῆς Φυλετικῆς ἢ Πολιτικῆς Κοινωνίας ἢ χά- νουν τὸν μυστηριακὸν χαρακτήρα αὐτῶν καὶ μεταγυρίζουν: Ἡ δὲ θρησκευ- τικὰ πανηγύρια κατὰ μέρος ἢ ὁλότελα δημόσια (ποὺ, χάνοντας κάποτε καὶ τὸν θρησκευτικὸν χαρακτήρα αὐτῶν, ἀπομένουν λαϊκὰ πανηγύρια) ἢ σὲ θια- σικὰς ἢ θεατρικὰς παραστάσεις ποὺ ἐξελλίσσονται

σὲ λαϊκὰς, δίνοντας τίς προαισθητικὰς μορφὰς τοῦ Θεάτρου.

1. Webster, *Primitive Secret Societies* (=§ 5) 162. 172.
2. Αὐτόθι.
3. Αὐτόθι 175.
4. Αὐτ. 117 n. 6. 170. 175 κέ. 183.
5. Harrison, *Themis* (=§ 5) καὶ Cornford: αὐτ. (=§ 4) 212 κέ.
6. Webster (ἀν.) 176 n. 2.
7. Τὴ μυστικὴ φύσις τῶν τελετῶν τῆς Στέφης τὴν εἶδε ὁ A. M. Hocart, *Kingship* Oxford 1927, δὲν εἶδε ὅμως τὴν θιασικὴν καταγωγὴν τῆς. Νομίζω νὰ εἶδε (Ἡ Ψυχὴ 341 κέ) πὺς τὰ στοιχεῖα τῆς Στέφης μποροῦν νὰ διακριθοῦν σὲ τρεῖς κατηγορίας: α) Κοινὰ Μυητικά, β) Θιασικά, γ) Ἀποθεωτικά. Γιὰ τὸ βασιλικὸν δράμα ποὺ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὴν περιοδικὴν ἐπανάληψιν τῶν τελετῶν τῆς βασιλικῆς Στέφης, ἡ Σχολὴ τοῦ *Myth and Ritual* ἀφιέρωσε ὡς τώρα τρεῖς τόμους δοκιμῶν, μετὰ ἀρχηγὸν καὶ ἐκδότῃ τὸν S. H. Hooke, *Myth and Ritual*, Oxford 1933, *The Labyrinth*, London 1935, *Myth, Ritual, and Kingship*, Oxford 1958, μετὰ παράλληλα τοῦ Hooke, *The Origins of Early Semitic Ritual* (Schweich Lectures 1935) London 1938, τοῦ I. Egnell, *Studies in Divine Kingship in the Ancient Near East*, Upsala 1943.
8. Webster (ἀν.) 163. 171. 176. 186.
9. Αὐτ. 179 κέ. 181 κέ.
10. Briffault, *The Mothers* (=§ 5) 2, 535 κέ.

16.

Δραματικὲς πλευρὲς τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν

Εἶναι ἀπὸ τὰ οἰκουμενικὰ γνωρίσματα τῆς πράξεως τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν εἶναι ἡ χρῆσις προσωπείων. Ἡ ἀρχαιότερη κατηγορία τῶν προσωπείων (καὶ τῶν παρακλόουθων ἐμβλημάτων) εἶναι τὰ ζωομορφικά, ποὺ ἀνακλαδίζονται σ' ἀνάμικτα ἢ τερατικά, καὶ ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν τοτεμικὴν πράξιν. Ἡ ἄλλη εἶναι τὰ κατὰ μέρος ἢ ὁλότελα ἀνθρωπομορφικά, γιὰ τὴν παράστασιν ψυχῶν, προγόνων, πνευμάτων, θεῶν. Μετὰ τὴν χρῆσιν τῶν προσωπείων αὐ-

τῶν τὰ μέλη τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν ταυτίζονται μὲ τὰ ἀντίστοιχα πλάσματα (= § 2.7), τόσο στὴ μαγικὴ τους ἀναπαράσταση, ὅσο καὶ στὴ δραματοποίηση τῶν μύθων. Εἶναι ἡ δραματικὴ πλευρὰ τῶν τελετῶν τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, ποὺ τὴν ὁργανώνει ἡ τοτεμικὴ τους πράξη ἀπὸ τὴ μιὰ (= § 2) καὶ ἡ μυητικὴ τους διαδικασίᾳ ἀπὸ τὴν ἄλλη (= § 7). Τὴ δραματικὴ τοτεμικὴ πράξη τὴν εἶδαμε κιόλας: Εἶναι ἡ ἀναπαράσταση τοῦ ζώου (ἢ φυτοῦ), τῶν κινήματων του, τῶν ιδιωμάτων του, τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, τοῦ κυνηγιοῦ ἢ τῆς συγκομιδῆς του (= § 2). Εἶδαμε, πάλι, πῶς οἱ τοτεμικὲς ἱεροουργίαι μεταγυρίζουνε σὲ δράμα ποὺ παρασταίνει τίς περιπέτειες τῶν τοτεμικῶν προγόνων (= § 2): Μεταγύρισμα ποὺ τὸ ξαναβρίσκουμε στὶς Μυητικὲς Ἑταιρίες.

Ἔτσι, τὸ ζωομασκάρεμα καὶ ἡ ζωομίμηση στὶς Ἑταιρίες τῶν Ἰνδιάνων Κουακιούτλ ξηγιούνται μὲ τὴν παράδοσιν πῶς "τὸ τελετικὸ μέρος τους καθιερώθηκε τὸν καιρὸ ποὺ οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἀκόμη τὴ μορφὴ ζώων, προτοῦ ὁ μυθικὸς μεταμορφωτὴς θάλει τὸ καθετὶ στὸ σημερινό του σχῆμα. Οἱ τωρινὲς τελετὲς εἶναι ἀναπαράσταση τῶν τελετῶν ποὺ ἄνταν οἱ ζῶο-ἄνθρωποι ἦ, ἀλλιῶς, μιὰ δραματοποίηση τοῦ μύθου".² Ἀνάμεσα στοὺς ζωοχοροὺς τῶν Μαϊντοῦ (= § 6) εἶναι καὶ ὁ Χορὸς τοῦ Λιθαδόλκου (Coyote), "ποὺ φαίνεται νὰ ἀναφέρεται στοὺς μύθους τοῦ ζώου τούτου καὶ στὸ μέρος ποὺ κράτησε στὴ δημιουργία καὶ στοὺς καιροὺς τῶν πρώτων ἀνθρώπων".³

Ἡ ἄλλη γραμμὴ τῶν τελετῶν τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν εἶναι ἡ ἴδια ἡ Μύηση, ποὺ εἶναι ἓνα δράμα καθαρτὴ, συγκεντρωμένο γύρω ἀπὸ τὸ Θάνατο καὶ τὴν Ἀναβίωση τοῦ μύστη. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ δράματος αὐτοῦ εἶναι πολὺκλαδῆ μὰ τὴν πρὸ συγκεκριμένη μορφὴ τὴ δίνει ὅταν ἀναπαράσταίνεται σὰ μύηση τοῦ ἰδίου τοῦ ἡμιθεϊκοῦ ἢ θεϊκοῦ ἰδρυτῆ τῆς Ἑταιρίας. Ἀνάμεσα στοὺς βορειοαμερικανοὺς Μενομίνοι, οἱ μυητικὲς τελετὲς τῶν μυητικῶν τους Ἑταιριῶν "χωρίζονται σὲ τέσσερα μέρη, ποὺ τὸ πρῶτο τους εἶναι δραματοποίησις τῆς μύησης ἐνδὸς ἡμιθέου τους, ὅπου οἱ ἀρχηγοὶ προσωποποιοῦν τοὺς Μεγάλους Θεοὺς πάνου καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μυθικὸ νεόφυτό τους".⁴ Μιὰ τέτοια γραμμὴ κρατεῖ τὸ Διονυσιακὸ Δράμα, ἀπ' ὅπου βγαίνουν ἡ Τραγωδία καὶ ἡ Κωμῶδια, καὶ ἓνα στοιχεῖο τῶν Ὀρφικοδιονυσιακῶν Μυστηρίων εἶναι ἡ ἴδια ἡ Μύηση τοῦ Διονύσου.

Ἡ τοτεμικὴ καὶ μυητικὴ, ἀλήθεια, πράξη τῶν Ἑταιριῶν συγκεντρώνεται σταθερὰ γύρω ἀπὸ πνεύματα καὶ θεοὺς, ποὺ οἱ Ἑταιρίες ἔχουν τὴ λατρεῖα καὶ τὸν ἐλεγχό τους καὶ οἱ τελετὲς δραματοποιοῦν τοὺς τοτεμικοὺς καὶ μυητικοὺς μύθους ποὺ συγκεντρώνονται στὰ πλάσματα τοῦτα. Μιὰ μυητικὴ Ἑταιρία τῶν Μπαντοῦ, ποὺ ἡ λατρεῖα τῆς συγκεντρώνεται γύρω ἀπὸ τὸν ἡμίθεο Ryanxombe τελεῖ μπροστὰ στὸ νεόφυτο μιὰ τελετῇ, ὅπου ἓνας παρασταίνει τὸν ἡμίθεο καθισμένον στὸ θρόνον του, καὶ ἄλλοι στήνουν μπροστὰ του χοροὺς, ποὺ παρασταίνουν τὰ ἥρωικὰ κατορθώματά του.⁵ Σὲ τελετῇ τῶν Ναθάχο παρασταίνονται, σ' εἰκόνες καὶ σὲ μεταμφιεσμοὺς, ὅλοι οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι θεοὶ τους.⁶ Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μεγάλης Μαγικῆς Ἑταιρίας τῶν Ὀτζιμπουαίη, φυλῆς τῶν Ἰνδιάνων Ἀλγκόνκιν, εἶταν ἓνα δυνατὸ καὶ καλόβολο πνεῦμα ποὺ μεσίτεψε στὸ Μεγάλον Πνεῦμα νὰ μάθουν οἱ

Μάσκα ἀπὸ τὰ νησιὰ
τῶν Torres Srraits.

Ἰνδιάνοι γ' ἀποχτοῦν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς καὶ νὰ στομώνουν τὶς ἀρώστες καὶ τὸ θάνατο, καὶ αὐτὸ τοὺς ἔδειξε τὰ μαγιοδότανα καὶ τὰ χαρίσματά τους. Οἱ διδασκὰς αὐτὲς παρασταίνονται δραματικὰ στὶς μυητικὲς τελετὲς τῆς Ἑταιρίας, ἀνακρατώντας ἔτσι, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τοὺς παραδομένους μύθους γιὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων.⁷ Ἀπὸ τὶς δραματικὲς αὐτὲς πλευρὲς θγαίνουν οἱ θεατρικὲς ἐπιδόσεις τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν, ποὺ συχνὰ ἀπομένουν μοναχὴ δραστηριότητά τους. Μιὰ πολὺπλευρὴ μυητικὴ Ἑταιρία τῆς θόρειας Μελανησίας παρουσιάζεται, σ' ὁρισμένα νησιά, σὰ θεατρικὸς ὁργανισμὸς κατὰ πρῶτο λόγο: Τὰ μέλη τῆς δίνουν δραματικὲς παραστάσεις, ὅπου πρωταγωνιστοῦν ὁ Dukduk, τὸ πνεῦμα τῆς Ἑταιρίας, καὶ ἡ Tubuvan ἡ γυναίκα ἡ μάνα τοῦ πρῶτου.⁸ Μερικὲς ἀπὸ τὶς Μυητικὲς Ἑταιρίες τῶν νησιῶν Μπάνκς "εἶναι τὴν ἀρχὴν δραματικοὶ θίασοι μόνο. Τὰ μέλη τους, σὲ συχνὰ διαστήματα, παρουσιάζονται σὰ χωριὰ νὰ χορέψουν καὶ νὰ δείξουν τὰ προσώπια καὶ τὶς στολὲς τους".⁹ Τὸ περιλάλητο παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ὀκεανία εἶναι ἡ μυητικὴ Ἑταιρία Ἀρεοί, ποὺ οἱ περιοδεῖς καὶ οἱ θεατρικὲς τῆς παραστάσεις εἶναι ἀπὸ τὰ μεγάλα περιστατικὰ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Πολυνήσιων: "Σὰ δραματικὴ καὶ μαγικὴ ὁργάνωση οἱ Ἀρεοὶ τελοῦν τὰ μυστήρια τοῦ Οὐρο, τοῦ θεικοῦ ἱδρυτῆ καὶ προστάτη τῆς Ἑταιρίας. Σὰ δάρδοι καὶ σκᾶλδοι τραγουδοῦν στοὺς ὕμνους τους τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν θεῶν καὶ τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας". Ἀπὸ τὸ ταλέντο τοῦ ποιητῆ, τοῦ ρήτορα, τοῦ τραγουδιστῆ, κρίνεται κατὰ μέγα μέρος τὸ πέρασμα τοῦ νεόφυτου στὶς ἀνώτερες κατηγορίες τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρίας. Ἡ δοξασία τῶν Πολυνήσιων πὼς ἡ Ἑταιρία εἶναι συνομήλικη τοῦ κόσμου,¹¹ μᾶς δίνει τὸ παράλληλο τῶν ἐλληνικῶν δοξασιῶν, ποὺ γιὰ πρῶτους ἀνθρώπους ἔχουν τοὺς Κούρητες ἢ τοὺς Κορύβαντες, μυητικὲς Ἑταιρίες, ἡ τὸν ἱδρυτὴ τῶν Καβειρικῶν Μυστηρίων.¹² Ἡ μυητικὴ Ἑταιρία Simo τῆς γαλλικῆς Γουινέας, ἀπὸ ἰσχυρὸς κοινωνικὸς ὁργανισμὸς ἔεπεσε σ' ἀπλὴ ὁμάδα χορευτῶν καὶ ἡθοποιῶν ποὺ παίρνουν μέρος σὰ λογὶς πανηγύρια. Τὸ μέρος ποὺ χρησίμευε γιὰ τὸν Ἀποκλεισμὸ τῶν μουσικῶν νέων ἀνὰ μεσα στοὺς Φουεγιανούς, εἶταν παλαιότερα "καὶ θέατρο μυστηριακῶν καὶ παρὰ ξενῶν σκηνῶν, ὅπου τοὺς ρόλους τοὺς παίζανε πρῶτα οἱ γυναῖκες καὶ ὕστερα μόνοι οἱ ἄντρες. Τρεῖς ἀπὸ τοὺς ἡθοποιούς εἶχαν ἰδιαιτέρου ρόλο: Ὁ ἕνας ἐρχόταν ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας, ὁ δεύτερος ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ὁ τρίτος ἀπὸ τὰ βῆθη τῶν δασῶν..."¹⁴ Οἱ μαγικὲς Ἑταιρίες τῶν βορειοαμερικανῶν Ἰνδιάνων εἶταν ὡς τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, "ἰσχυρὸς παράγοντας στὴ διατήρησιν τῶν ἀρχαίων ἐθίμων καὶ τῆς φυλετικῆς ἱστορίας. Κατὰ μέρος μυστικὲς καὶ κατὰ μέρος δημόσιες, οἱ τελετὲς τους εἶταν μιὰ χοντροκομμένη, μιὰ συχνὰ πολὺ ἀποτελεσματικὴ, δραματοποίησις τῶν μύθων καὶ τῶν θρύλων. Κανονικὰ, μονάχα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας, ποὺ τὶς τελοῦσε, καταλάβαιναν τὸ νόημά τους. Μὲ προσωπικὴ ἢ στολὲς οἱ ἡθοποιοὶ παράσταναν ζῶα ἢ θεϊκὰ πλάσματα, ποὺ τὴν ἱστορίαν τοῦ διηγοῦνται οἱ μύθοι".¹⁵ Ἡ ἀνάπτυξη τῆς θεατρικῆς αὐτῆς δραστηριότητος σημαίνει περιορισμὸ καὶ τέλος ἐξαφάνισιν τοῦ δρου τῆς κρυπτότητας τῶν τελετῶν, ποὺ μὲ τὴ σειρὰ τους σημαίνουν παρακμὴ τοῦ μαγικοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας τῶν μυητικῶν Ἑταιριῶν καὶ τὴν ἐπιβίωσίν τους σὰ θεατρικῶν θιάσων.

1. Loeb, *Tribal Initiations and Secret Societies* (§ 5) 250 κέ.
2. Frazer, *Totemism and Exogamy* (§ 1) 3, 521.
3. Αὐτ. 494.
4. Loeb (ἀν.) 22.
5. O. E. Briem, *Les Sociétés Secrètes de Mystères* (Paris 1951) 80 κέ.
6. Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 4) 186.
7. Frazer (ἀν.) 484 κέ.
8. Webster (ἀν.) 162 κέ. Πλατύτερα W. H. R. Rivers, *The History of Melanesian Society* (Cambridge 1914) 2, 511 κέ.
9. Webster (ἀν.) 163 κέ.
10. Αὐτ. 164 κέ.
11. Αὐτ. 165.
12. Πίνδαρος, Ἄπ. 74b Schroeder = Ἀδέσπο.
13. Webster (ἀν.) 172.
14. Αὐτ. 176 κέ.
15. Αὐτ. 178.

Συχρό χαρακτηριστικὸ τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν εἶναι οἱ σχετισμοὶ τοὺς μετὰ τῇ Νεκρολατρείᾳ. Τὰ φαντάσματα τῶν νεκρῶν παραστέκουν τῇ θιασικῇ πράξει τοὺς "κ" οἱ λογίς χοροὶ κ' ἡ χρῆσις προσωπείων, ῥόμβων, κι ὁμοίων τεχνασμάτων χρησιμεύουν γὰρ εὐκολύνουν τὴν ἐξομώση ζωντανῶν καὶ νεκρῶν καὶ γὰρ προκίςουν τὰ μέλη τῶν Ἑταιριῶν μετὰ λογίς δυνάμεις ποὺ ἀποδίδονται στὰ πνεύματα τῶν πεθαμένων". Οἱ σχετισμοὶ μετὰ τοὺς νεκροὺς κληρονομιοῦνται ἀπὸ τίς τελετὲς τῆς Φυλετικῆς Μύσης, μέσα ἀπὸ τὸν πλασματικὸ Θάνατο καὶ Ξαναζωντανισμό τῶν μουσμένων, καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ τονώνονται ἀπὸ τὴν ἐξομώση τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν μετὰ τὰ Γέννη (= § 6). Ἔτσι συχνὰ τὰ μέλη τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν συνοδεύουν τὴν ταφή τοῦ θιασικοῦ τοὺς, ἀδελφοῦ, ὅπως τὰ μέλη τοῦ γένους συνοδεύουν τὸν νεκρὸ τοὺς. Τὸ πῶς σημαντικὸ, ὅμως, εἶναι πρὸς ἐπικεφαλῆς τῶν μελῶν ποὺ συνοδεύουν τὸν νεκρὸ, εἶναι κ' ἓνας ποὺ, μετὰ τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾷ, παρασταίνει τὸ πνεῦμα τῆς Ἑταιρίας.² Ὅταν, ἀνάμεσα στοὺς Τάμο τῆς Νέας Γουίνεας, ἐκτεθεῖ, πρὶν ἀπὸ τὴν ταφή τοῦ, τὸ λείψανο, ἔρχονται μέλη τῆς Ἑταιρίας Asa γὰρ τὸ θρηγῆσουν, γὰρ τὸ βάψουν ἄσπρο καὶ κόκκινο, καὶ γὰρ τὸ στεφανώσουν μετὰ λουλούδια.³ Ἡ Ἑταιρία εἶχε μύσει τὸ νεκρὸ μετὰ τίς τελετὲς τῆς Ἐνήθωσης κ' ἡ τελευταία τῆς συμπάρστασις σχετίζεται, σίγουρα, μετὰ τὴν τύχη τῆς ψυχῆς τοῦ. Σκοπὸς μιᾶς μυητικῆς Ἑταιρίας ἀνάμεσα στοὺς ἰδιάνους Ὅτζιμπονα εἶταν γὰρ διδάξει στὰ μέλη τῆς τοὺς κινδύνους ποὺ θ' ἀπαντήσουν πηγαίνοντας στὸν Ἄλλο Κόσμο καὶ τὸν ἀπαραίτητο μαγικὸ λόγο γὰρ γ' ἀντικρούσουν τοὺς κινδύνους αὐτοὺς κ' ἔτσι γὰρ φτάσουν στὸν παράδεισόν τοὺς.⁴ Τὸ παράδειγμα φέρνει στὴν ἰδέα πῶς τὰ μέλη τῶν Μυητικῶν Ἑταιριῶν σιγουρεύουν ὁρισμένα προνόμια στὸν Ἄλλο Κόσμο. Μελανησιακὲς Ἑταιρίαι, ὅπως ἡ Suque τῶν Νησιῶν Μπάνκς, τάζουν τῶν μελῶν τοὺς μιὰν εὐτυχισμένη μετὰ θάνατο ζωὴ στὸν παράδεισον Παγόνι.⁵ Οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς πολυνησιακῆς Ἑταιρίας Areoi καὶ τὰ μέλη τῶν πρώτων τῆς ἑξὶ κατηγοριῶν προσρίζονται γὰρ τὸν θιασικὸ τοὺς παράδεισον (Ruhutu - noanoa), ἐνῶ ἡ ἑβδόμη κατηγορία τοῦ, οἱ νεόφυτοι, κι ὁ φτωχολοὸς πέφτουν σ' ἓναν Ἄδην ζοφερό ποῦ, πρὶν γὰρ φτιαχτεῖ ὁ παράδεισος τῶν Areoi, τοὺς δεχότανε ὅλους.⁶ Μυητικὲς λατρεῖαι τῶν πνευμάτων ἀνάμεσα στοὺς Μπαντοὺ ὁρισμένων περιοχῶν σιγουρεύουν τῶν μετόχων τοὺς μιὰν εὐτυχισμένη μετὰ ζωὴ σὲ παραδεισίου τόπο.⁷ Ἡ ἰδέα τῆς εὐδαιμονικῆς αὐτῆς ἐπιβιώσεως — ποὺ παρασταίνεται σὰ συνέχεια τῆς ἐπίγειας θιασικῆς ζωῆς ἢ σὰν κατάχτηση θεϊκῶν παραδείσων.⁸ — εἶναι σταθερὸ στοιχεῖο τῶν Μυστηριακῶν Θρησκειῶν τῆς ἀρχαιότητος ποὺ ἀναπτύσσονται σὲ θρησκοσωτηριακὰ συστήματα τίς τελετὲς καὶ τίς βασικὲς ἰδέες τῆς θιασικῆς πράξεως, ἀπ' ὅπου κατεβαίνουν (= § 18). Ἡ θιασικὴ αὕτη ἰδέα ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰ βασικὴ λειτουργία τῆς Φυλετικῆς Μύσης στὸν κύκλο τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου. Ὁ κύκλος αὐτὸς ἢ, ἀλλιῶς, ὁ κύκλος τοῦ αἰώνιου Ξαναγεννημοῦ μετὰ τὸν Ξαναγεννημὸ τοῦ νεκροῦ στὴ φυλὴ καὶ στὸ γένος τοῦ, σιγουρεύεται μετὰ τὸ κανονικὸ πέρασμα ἀπὸ ὅλες τίς τελετὲς ποὺ τὸν συγκροτοῦν — τῆς Γέννησεως, τῆς Ἐνήθωσης, τοῦ Θανάτου. Ἔτσι, ἐκεῖνος ποὺ δὲν πέρασε ἀπὸ τίς τελετὲς τῆς ἐνήθωσης ἢ Φυλετικῆς Μύσης, δὲν φτάνει, πεθαίνοντας, στοὺς προγόνους τοῦ, ἀπ' ὅπου θὰ ξανάρθει στὸν κόσμον. Μετὰ τὴν διάλυση τῶν τελετῶν τῆς Φυλετικῆς Μύσης, τὸ δικαίωμα ὁλόντων, περιοριζόμενο σὲ Μυητικὲς Ἑταιρίαις ποὺ τὴ συνεχίζουν, γίνεται προνόμιο μερικῶν καὶ συγκροτεῖται στὴν ἰδέα μιᾶς εὐδαιμονικῆς ἐπιβιώσεως ἀπὸ τ' ἀκόλουθα στοιχεῖα: Οἱ νεκροὶ τοῦ γένους, ποὺ ἔχει δικὸ τοῦ τόπο ταφῆς, ἀποτελοῦν ἐνότητα στὸν Ἄλλο Κόσμον, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἐνότητα τῶν ζωντανῶν μελῶν τοῦ γένους. Ὅμοια οἱ νεκροὶ τῆς μυητικῆς Ἑταιρίας, ποὺ ὑποκατασταίνεται στὸ γένος καὶ ποὺ συχνὰ ἔχει δικὸ τῆς τόπο ταφῆς, ἀποτελοῦν μιὰν

ἐνότητα στὸν ἄλλο Κόσμο, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἐνότητα τῶν ζωντανῶν μελῶν τῆς Ἑταιρίας. Ἄρα καὶ στὸν ἄλλο Κόσμο συνεχίζονται τὴν πράξη καὶ γεύονται τὴν κορυφαίαν χαρὰς τῆς ἐπίγειας θιασικῆς ζωῆς τους. Τὸ δεύτερο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἰδέα τῆς Νέας Ζωῆς ποὺ κερδίζει ὁ μύστης. Ἡ κάθε μύση ἀνεβάζει τὸ άτομο ἀπὸ χαμηλότερη σὲ ψηλότερη σφαῖρα ζωῆς, καὶ ἡ τελευταία, τοῦ Θανάτου, στὴν ἀνώτερη δλων: Γιατὶ μὲ τὴν τελετὴς τῆς ταφῆς ὁ νεκρὸς γυρίζει στὴ σφαῖρα τῶν ἀποθεωμένων προγόνων. Ἀναδεχόμενη τὴ λειτουργία δλου τοῦ ἀρχαίου κύκλου τῶν Μυσήσεων, ἡ θιασικὴ Μύση συγκεντρώνει τὴ σημασία τους σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, καὶ τὴν προβάλλει, συμποσωμένη, στὴν ἄλλη. Ὅπως, μὲ τὴ νέα ζωὴ ποὺ χαρίζει, ἀνεβάζει τὸ μύστη, ζώντας του, στὴν ἀνώτατη σφαῖρα ζωῆς, ἔτσι, μὲ τὴ συνέχεια, στὸν ἄλλο Κόσμο, τῆς θιασικῆς ζωῆς, ἡ θιασικὴ Μύση τὸν μεταφέρει σὲ μιὰν ἀνώτερη σφαῖρα στὸν κόσμον τῶν ἡσκιων. Τὸ τρίτο στοιχεῖο εἶναι οἱ εἰδικοί σχετισμοὶ ποὺ κατασταίνει ὁ μύστης μὲ τὸ πνεῦμα ἢ τὸ θεὸ τῆς Μυστικῆς Ἑταιρίας. Δὲν εἶναι χωρὶς λόγο ποὺ τὸ πνεῦμα τοῦτο παραστέκει στὴν ταφὴ τοῦ μύστη. Τὸ πνεῦμα ἢ ὁ θεὸς τῶν Μυστικῶν Ἑταιριῶν ζεῖ μέσα σὲ θεϊκοὺς παραδείσους ποὺ δὲν ἀνοίγουν παρὰ σ' ἐκλεκτούς· ἢ εἶναι χθόνια μορφή, ποὺ ζεῖ ἢ κατεβαίνει περιοδικὰ μέσα στὴ γῆ, ἀφέντης λίγο ἢ πολὺ τῶν ψυχῶν ποὺ κατοικοῦν στὰ χθόνια δάθη. Ὅπως στίς ἐπίγειες θιασικὲς τελετὲς, τὸ πνεῦμα ἢ ὁ θεὸς αὐτὸς ἐρίσκει στὸ κέντρο τοῦ θιάσου του, ἔτσι καὶ στὸν ἄλλο Κόσμο ἐρίσκει στὸ κέντρο τοῦ θιάσου τῶν ἡσκιων. Ἔτσι ἢ ἄλλιως, ὁ μύστης μπορεῖ νὰ ἴσχυρος πῶς τὸ πνεῦμα ἢ ὁ θεὸς τοῦ θιάσου του, ποὺ ἡ μυστικὴ κοινωρία τὸν ἐνώνει μ' αὐτόν, δὲν θὰ τὸν ἀπαρτῇ στὴν ἀδοξὴ σκοτεινὰ τῶν ἀμύμων ἡσκιων.

1. Webster, *Primitive Secret Societies* (§ 5) 104. Πρ. W. Ridgeway, *The Drama and Dramatic Dances of non-European Races* (Cambridge 1915) 344 κέ.
2. Webster (ἄν.) 105 π. 3.
3. Αὐτόθι καὶ J.-G. Frazer, *Belief in Immortality and the Worship of the Dead* 1 (London 1913) 322/3.
4. V. Macchioro, *Zagreus. Studio intorno all' Orfismo* (Firenze 1930) 237.
5. Webster (ἄν.) 109 κέ. Πρ. Briem, *Les Sociétés Secrètes de Mystères* (§ 16) 52.
6. R. W. Williamson, *Religion and Cosmic Beliefs in Central Polynesia* (Cambridge 1933): Index v. *Areoi*.
7. M. M. Edel, *The Chiga of Western Uganda* (Oxford 1957) 146.
8. Π. Λεκατσός, *Ἡ Ψυχὴ* (Ἀθήνα 1957) 256 κέ.

18.

Τὰ Ἀρχαῖα Μυστήρια

Μυστήρια, ποὺ μαρτυροῦν θρησκευτικὲς τροπὲς πανάρχαιων θιασικῶν δρωμῶν, συναντιοῦνται σ' ὅλη τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαίτερα τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ παραδομένα ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς πληθυσμοὺς τοῦ Αἰγαίου, περιζώνουν στὸ ἴδιο θρησκευτικὸ ὑπέδαφος μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Κοντινῆς Ἀνατολῆς, ἀφ' ὧν νοῦν στὴν Ἑλλάδα. Τὰ μυστήρια τοῦτα συγκεντρώνονται στὴ λατρεία τῆς Μεγάλῃς Θεᾶς καὶ ἀνακλαδίζονται, ἄλλα στὴ λατρεία τῆς Θεᾶς καὶ τῆς Κόρης τῆς καὶ ἄλλοι στὴ λατρεία τῆς Θεᾶς καὶ τοῦ Υἱοῦ τῆς, ἐνὸς Πάσχοντος Θεοῦ, ποὺ πεθαίνει καὶ ἀνασταίνεται κάθε χρόνο. Τὰ Μυστήρια τῆς Κοντινῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ Μυστήρια τῆς Ἑλλάδας ξανασυναντιοῦνται καὶ ἀλληλοπλουτίζονται στοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς καιροὺς, μεταγυρισμένα σὲ σωματικὰς θρησκευτικὰς πράξεις, πάλιν στοὺς μύστες τοὺς μιὰν εὐδαιμονικὴν ἀθανασία. Ἡ Μυστικὴ τέχνη τῶν δρωμένων τους, ποὺ κρατήθηκε ἐρμητικὰ ἀπὸ τοὺς Ἑθνικοὺς καὶ ποὺ δὲν ἔσπασε παρὰ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς, δὲν ἄφησε παρὰ κομματιαστὰς πληροφορίες· ὥστόσο ἀπ' αὐτὰς, ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν μνημείων τους, καὶ ἀπὸ γρήγορες ἀναδρομὲς τῆς φιλολογίας, ξανασυγκροτεῖται κάπως ὁ σκελετὸς τῆς

τελετών· και ξαναθρίσκουμε σ' αυτόν τὸν οἰκουμενικὸ σκελετὸ τῶν μυητικῶν δρωμένων.

Οἱ ἀπαγορεύσεις, οἱ ἀγνείες, κ' οἱ καθαρμοὶ κενώνουν κ' ἐδῶ τὸν μουούμενο ἀπὸ τὸν παλιό του ἑαυτό, κ' ἔνα εἶδος Ἀποκλεισμοῦ τὸν μεταφέρει, ἀπὸ τὴν βέβηλη, στὴν οὐδέτερη ζώνη, ὅπου θὰ συντελεστεῖ ἡ μεταβατικὴ περιπέτειά του.

Ὁ Θάνατος κ' ἡ Ἀναβίωση εἶναι κεντρικὸ κ' ἐδῶ στοιχεῖο. Εἶναι φορὲς ποὺ ἡ παράσταση τοῦ θανάτου παίρνει ρεαλιστικὸ χαρακτήρα (λογουχάρη μὲ θάψιμο)· ἄλλοτε μαλακότερο (ὅπως τὸ ἄλειμμα μὲ γύψο ἢ μὲ πηλό)· ἢ περνᾷ στὸν τύπο μιᾶς Κατάβασης στὸν Ἀδῆ· ἢ περιορίζεται στὸ σκέπασμα τοῦ μουούμενου ἢ τοῦ κεφαλιοῦ του μοναχὰ πού, σύμβολο ἀρχικά τοῦ Ἀποκλεισμοῦ, γίνεται σύμβολο μυητικοῦ θανάτου. Ὁ Ξαναζωντανεμένος παίρνει λογίς τύπους κι αὐτός, πού ταυτίζονται μὲ τὰ σύμβολα τῆς Νέας Ζωῆς, ἢ συγκεντρώνονται, ἀπὸ τίς μυητικὲς τελετὲς τοῦ γένους, στὸν τύπο τοῦ Ξαναγεννημοῦ· τῆς Παλιγγενεσίας. Ἐνα συχνὸ σύμβολο τῆς εἶναι τὸ Μέλι καὶ τὸ Γάλα, πού προσφέρονται στοὺς νεόφυτους σὰ νὰ ἔναι βρέφη.

Κεντρικὸ στοιχεῖο τῶν Μυστηρίων εἶναι, πάλι, ἡ Ἀποκάλυψη (Ἀνακάλυψις), τὸ ξεσκεπάσμα καὶ φανέρωμα ἱερῶν ἀντικειμένων τῶν Μυστηρίων.

Ἡ Ἀποκάλυψη εἶναι μέρος τῆς ὅλης Κατήχησης τοῦ μουούμενου πού συγκεντρώνεται στὴν ἔκθεση τοῦ ἱεροῦ λόγου· τοῦ μυστηριακοῦ, μ' ἄλλα λόγια, μύθου. Ἐνα μέρος τῆς Κατήχησης αὐτῆς εἶναι ἡ παράσταση τοῦ μυστηριακοῦ μύθου (τὰ Πάθη τοῦ Θεοῦ): Τὸ Ἱερὸν Δράμα τῶν Μυστηρίων. Τὸ Δράμα τοῦτο πότε παίρνει τὸν χαρακτήρα δραματικῆς παράστασης καὶ πότε περιορίζεται στὴν χρησὴ λειτουργικῶν συμβόλων καὶ λόγων. Ἔτσι καὶ τὸ μυητικὸ πλᾶσμα τοῦ Θανάτου καὶ τῆς Ἀναβίωσης τραβᾷ νὰ συγκεντρωθεῖ στὴν περιπέτεια τοῦ θεοῦ πού, μὲ τὸ μυστηριακὸ πάθος ἢ τὴ μέθεξι, ὁ μύστης μετέχει ψυχικά στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάστασή του.

Οἱ Δοκιμασίαι δὲ λείπουν, ριγμένες ὅμως στὴν προετοιμασία τοῦ μύστη. Συχνά, πάλι, συγκεντρώνονται στὴν ἴδια τὴν παράσταση τοῦ θανάτου του, στοὺς τύπους μάλιστα τῆς Κατάβασης στὸν Ἀδῆ. Ἡ ψυχικὴ δοκιμασία στοὺς τύπους αὐτοὺς εἶναι ἐξαιρετικὰ δυνατὴ, ὥστε νὰ ἔναι φορὲς πού μόνον ὕστερα ἀπὸ μέρες ὁ νεόφυτος νὰ ξαναθρίσκει τὸ γέλιο καὶ τὴ λαλιά του.

Ἡ παλιὰ μυητικὴ Σφραγὶς ἀνακρατιέται κ' ἐδῶ (σφραγίς) συχνὰ μὲ θελονοστίξιμο, κάποτε μὲ πυρωμένο σίδερο, μὲ τὸ εἰδικότερο πιὰ νόημα πῶς ὁ νεόφυτος ἀνήκει στὸ θεὸ πού πῆρε τὴ μυστικὴ σφραγίδα του, ὅπως ὁ σφραγισμένος δοῦλος στὸν ἀφέντη τῆς σφραγίδας. Ἡ σφραγίδα τούτη εἶναι κ' ἔνα μυητικὸ γινώρισμα, δίπλα στὴν κατοχὴ λογίς λειτουργικῶν λόγων (πού παίρνουν τὴ θέση τῆς παλιᾶς Μυστικῆς Γλώσσας) καὶ τὴν ἀπόχτηση ὁρισμένων ἀντικειμένων, συμβόλων γενικά, πού χρησιμεύουν στὴν ἀναγνώριση τῶν μυστῶν συναλλήλως τους, ἀλλὰ καὶ σὰ συνθήματα καὶ διαβατήρια γιὰ τὸ μεταθάνάτιο ταξίδι τοῦ μύστη στὸν Ἄλλο Κόσμο.

Ἡ παλιὰ θριαμβικὴ Ἐπιστροφή ἀπομένει κι αὐτὴ σὲ λογίς τύπους, ὅπως στὴν ἐπίδειξη τοῦ μυημένου καὶ στίς πομπὲς ἢ τοὺς κώμους τῶν συνθιασωτῶν, καὶ γιορτάζεται μ' ἔνα Τραπέζι Κοινωνίας, πανηγυρικὸ συμπόσιο τοῦ μυστηριακοῦ θιάσου.

Ἐνας Ἱερὸς Γάμος, ὅπου κατασταλάζουν τὰ παλιὰ Μυητικά Ὁρ γιὰ, ἔχει μεταφερθεῖ στὸ Ἱερὸ Δράμα τῶν Μυστηρίων· εἶναι ὅμως φορὲς πού ὁ γάμος αὐτὸς γυρίζει σὲ μιὰ Θεομικσία: ρεαλιστικὴ ἢ συμβολικὴ γενετησιακὴ ἔνωση τοῦ μύστη μὲ τὸ θεὸ τῶν Μυστηρίων.

Τὸ ἀποτελεσματὶ τῆς μυστηριακῆς μύησης εἶναι κ' ἐδῶ ἡ Νέα Ζωή, τὸ κέρδισμα ἐνὸς ἀνώτερου κλήρου (εὐδαιμονία). Ἡ νέα τούτη ζωὴ ὑπογραμμίζεται ἀπὸ λογίς σύμβολα: τὸ Γέλιο, τὸ Φῶς, τὸ Κόκκινο Χρῶμα, τὸ Νέο Φόρεμα, ἄσπρο κατὰ κανόνα πού γνύνεται ὁ μυημένος, ἀφήνοντας μαζί μὲ τὸ παλιὸ καὶ τὸν παλιὸ ἑαυτό του. Ἡ μετὰ πτωσὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν παλιὰ στὴ νέα ζωὴ, ἀπὸ τὸ σκοτάδι στὸ φῶς, ἀπὸ τὴν ἀγωνία στὴν ἀναγάλλιαση, ἀπὸ τὴν ἀπελπισία στὴ στέρεη ἐλπίδα, ἀπὸ τὴν κακοδαιμονία στὴν εὐδαιμονία, εἶναι ἡ ψυχικὴ περιπέτεια (περιπέτεια) τοῦ μουούμενου, ὁ κεντρικὸς μηχανισμὸς τῶν Μυστηρίων.

ων. Ἡ νέα τούτη ζωὴ ἀναπτύσσεται στὴν ιδέα τοῦ Ταυτισμοῦ τοῦ μύστη μετὰ τοῦ θεοῦ τῶν Μυστηρίων, ποὺ κατορθώνεται καὶ ἐδῶ, στὴν ὅλη πρόβαση τῶν μυητικῶν δρωμένων, μετὰ τοὺς ἀρχαίους τοτεμικοὺς τρόπους: Τὴν Ἐξομώση (μετὰ τὴν στολὴ καὶ τὰ ἐμβλήματα τοῦ θεοῦ), μετὰ τὴν Ἀφομώση (ποὺ κατορθώνεται μετὰ τὴν Μετάληψιν ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ θεοῦ), καὶ μετὰ τὴν ἑξαριστική συγκίνηση, τὴν Ἐκσταση (ποὺ κατορθώνεται καὶ ἐδῶ μετὰ τὴν Μουσική, τὸ Χορό, καὶ ἄλλα ἐκστασιακὰ μέσα). Ἔτσι ἡ μυστηριακὴ μύηση καταλήγει σὲ μιὰν Ἀποθέωση τοῦ μυούμενου ποὺ παρασταίνεται (ἄρα καὶ κατορθώνεται) μετὰ λογικὰς ἐκστασιακὰς ἐμβλήματα, ὅπως ὁ Θρόνος καὶ τὸ Στεφάνι, ἢ ἄλλα σύμβολα, ὅπως ἡ Σκῆλα. Ἡ Ἀποθέωση αὕτη ἐξασφαλίζει στὸ μύστη μιὰν εὐδαιμονικὴν ἀθανασία σὲ θεϊκοὺς μέσα παράδεισους — μὴ ἄλλα λόγια τῆς σωτηρίας ἀπὸ τὰ θάνατα τῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν δύναμη τοῦ θανάτου: *Θαυρεῖτε μύστη τοῦ θεοῦ σεσωμένον*· ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων σωτηρία.¹

1. Ἐπιμέρους τεκμηρίωση τῶν στοιχείων ποὺ παραθέσαμε θὰ ἴαν υπερβολικὰ δυσανάλογη μετὰ τὴ συντομότητὴ αὐτῆς περίληψιν τοῦ μεγάλου θέματος. Ἔτσι παρὼν τὸν Ἀναγνώστη ποὺ ἐνδιαφέρεται στὰ ἀκόλουθα γενικὰ ἔργα πάνω στὰ ἀρχαῖα Μυστήρια, ποὺ συγκεντρώνουν τὰ ἐπιμέρους στοιχεία: A. Chr. Lobeck, *Aglaophamus, sive de Theologiae mysticae Graecorum causis libri tres*, Regimontii Prussorum 1829. G. Anrich, *Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum*, Göttingen 1894. A. Dietrich, *Eine Mithrasliturgie* (2η ἐκδ.) Leipzig / Berlin 1910. K. H. E. de Jong, *Das antike Mysterienwesen in religionsgeschichtlicher, ethnologischer und psychologischer Beleuchtung* (2η ἐκδ.) Leiden 1919. Th. Hopfner, *Die griechisch-orientalischen Mysterien*, Leipzig 1924. J. Campbell, *The Mysteries* (Papers from the *Eranos Yearbooks* [= *Eranos-Jahrbücher*] 2) edited by — New York 1955. Πρ. τὸ χρῆσιμο: N. Turchi, *Fontes Historiae Mysteriorum aevi hellenistici e Graecis et Latinis Scriptoribus*, Roma 1923, καὶ τὰ ὅσα παραθέτομε στὴν § 21.

19.

Ἡ Μυστηριακὴ Μετάληψιν

Ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς στὰ Μυστήρια τῆς ἀρχαιότητος συνεχίζεται ἡ ἀρχαία, τοτεμικὴ στή ρίζα τῆς, Μετάληψιν, ὅσην κεντρικὴ καὶ αὐτὴ ἱερουργία. Γινώσκωμ εἶναι ὁ «κυκεὼν» τῶν Ἐλευσινιακῶν Μυστηρίων. Ἐνας λειτουργικὸς λόγος τῶν Μυστηρίων αὐτῶν, ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον καὶ ἐκ κάλαθον εἰς κίστην· μαρτυρᾷ τὴν μεταληπτικὴν (ὕστερα ἀπὸ ὀρισμένη νηστεία) χρῆσιν τοῦ ἱεροῦ ποιοῦ τοῦτου. Μιὰ μεταληπτικὴ ἱερουργία μαρτυρᾷ λειτουργικὸς λόγος τῶν Κυβελικῶν Μυστηρίων. Ἀπὸ τὸν Φέρμικο Μάτερνον παραδίδεται στὸν τύπο: ἐκ τυμπάνου βέβρωκα, ἐκ κυμβάλου πέπωκα, γέγονα μύστης Ἀττειωσ² ἀπὸ ἄλλης πηγῆς στὸν τύπο: ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλου ἔπιον, ἐκερνοφόρησα, ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυν³ καὶ σὲ λατινικὴν πάλιν μετάφρασιν ἀπὸ τὸν Φέρμικο στὸν τύπο: de tympano manducavi, de cimbalo bibi, et religionis secreta perdidici.⁴ Ἀπὸ τοῦ ἐγαίνον οἱ διαφορᾶς αὐτῆς δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε (ἴσως οἱ παραλλαγῆς νὰ εἶναι τεμάχια λειτουργικοῦ λόγου ποὺ τὰ περιλάβαινε ὅλα)· καὶ οἱ τρεῖς ὅμοιοι τύποι παραδίδουν στερεότυπα μιὰν μετάληψιν ἀπὸ φαγὴ καὶ ποτὸς μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ ὄργανα τῶν Κυβελικῶν Μυστηρίων.⁵ Γιὰ τὴν Μετάληψιν τῶν Μιθραϊκῶν Μυστηρίων ἀπὸ ζῶμης καὶ νεροῦ, μιλεῖ καθαρά ὁ Ἰουστίνος: *ὅτι γὰρ ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μινουμένου τελεταῖς, μετ' ἐπιλόγων* (= λειτουργικῶν λόγων) *τινῶν, ἣ ἐπίστασθε ἣ μαθεῖν δύνασθε*.⁶ Τὴν πληροφορίαν τὴν ἐπιβεβαιώνει ὁ Τερτυλλιανός, πῶς ὁ Μίθρας celebrat et panis oblationem.⁷ Φαίνεται

πώς στο νερό τουτο προσθέτανε και κρασί, κ' οί Χριστιανοί αποδίνουν την όμοιότητα με τη Χριστιανική Μετάληψη σέ τέχνασμα τών δαιμόνων πού προδιδάξαν στους Έθνικούς τίς χριστιανικές Ιερουργίες. Μιά επιγραφή της Τόμιδος μιλεί για ιερέα τών μυστηριακών θεών της Σαμοθράκης (τών Καβείρων) και όρίζει πώς όποιος αγοράσει την Ιερωσύνη θά 'χει τό προνόμιο νά τελεί μιάν Ιερουργία. 'Η επιγραφή είναι χαλασμένη, μιá πολύ πιθανή όμως συμπλήρωση αποδίνει μεταληπτική Ιερουργία: *δ πριάμενος την Ιερω[σύνην τῶ]ν μυστ[ερ]ίων θεῶν τῶν ἐν [Σαμοθρά]κη, Ιερῆσεται διὰ βίῳ[ν καὶ Ἀπατου]ρεῶνος ἐβδόμη παρ[έ]ξει τό πέμ[μ]α σκίζας καὶ ἐγγέει [τό ποτὶν τοῖ]ς μύσταις.⁹* 'Η μετάληψη τών ειδῶν αὐτῶν είναι ἀ ν α ἱ μ α τ ο υ τύπου καί, μέσα ἀπό τούς θρους της γεωργικής οικονομίας, συνεχίζει τή μετάληψη τοῦ φυτικού τοτεμικοῦ ειδους. Δέ λείπει όμως ή πιθανότητα, σ' όρισμένα μυστήρια ή ἀναίματη τούτη μετάληψη ν' αντικατασταίνει, μέσα ἀπό τούς ίδιους θρους, τήν αἱματηρή μετάληψη ἀπό τό ιερὸ ζῶο πού συνεχίζει τήν μετάληψη ἀπό τό τοτεμικὸ ζῶο. 'Εξαιρετικό φῶς στήν αντικατάσταση τούτη μπορούσε νά χύσει ή σχέση της ἀναίματης Μιθραϊκῆς Μετάληψης με τή θυσία τοῦ ταύρου. 'Η σχέση αὐτή δέν είναι ἐξακριβωμένη.¹⁰ 'Όστόσο, καθὼς στίς σκηνές της μιθραϊκῆς ταυροκτονίας ή οὐρά τοῦ ταύρου τελειώνει σ' ἀστάχια ή ἀστάχια, ἀντίς αἷμα, ξεπηδοῦν ἀπό τήν πληγή του, μπορούμε νά εικάσουμε πώς τό ψωμί της Μιθραϊκῆς Μετάληψης είχε μέσα του τήν οὐσία τοῦ θεικοῦ καί Ἀρχέγονου Ταύρου, πού θυσιάζεται κάθε χρονιά για νά σιγουρεύει τό στάρι. 'Η αἱματηρή όμως Μετάληψη, πού διακρίνεται ἔτσι στήν ἀρχή της Μιθραϊκῆς καί πού ἐξακολουθεῖ νά σπαράζει λογίς ζωντανά στά ἑλλαδικά μαιναδικά καί στά κρητικά ζαγρεϊκά ὄργια (= § 11), συνεχίζεται στά Μυστήρια τών νεότερων διονυσιακῶν θιάσων, όμως σέ ἐξημερωμένο πιá τύπο. 'Επιγραφή της Μιλήτου τοῦ τρίτου αἰῶνα π.Χρ. για διονυσιακά μυστήρια, ἀναφέρει (ἀν καί σέ θρους πού δέν ἔχουν ξεκαθαριστεῖ) μετάληψη τοῦ ἀρχαίου ὁμοφαγικοῦ τύπου: *διαν δὲ ἡ ἱέρεια ἐπι[τελέσ]ηι τὰ ἱερὰ ὑπὲρ τῆς πόλ[εω]ς [ὄργια], μὴ ἐξεῖναι ὁμοφάγιον ἐμβαλεῖν μηδενὶ πρότερον [ἢ ἡ ἱέρ]εια ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐμβάληι.¹¹* 'Ο λόγος είναι για τήν ὁμοφαγική μετάληψη πού πρέπει ν' ἀκολουθήσει όρισμένο τυπικό, ὥστε τ' ἀγαθά της ἀποτελέσματα νά καρποφορήσουν πρῶτα για τήν πόλη. Για μετάληψη τών Ὀρφικῶν δέν ἔχουμε ἄμεση μαρτυρία. 'Επειδὴ όμως είναι βασικό στοιχεῖο τών Ζαγρεϊκῶν ὄργιων πού τὰ ἀναδέχονται οί Ὀρφικοί ἐπειδὴ ἀπό τή Ζαγρεϊκή μετάληψη κατάγεται τό δόγμα της ἀνθρωπογονίας καί της ἐσχατολογίας τών Ὀρφικῶν κ' ἐπειδὴ τό ἀπόσπασμα (472) τοῦ Εὐριπίδη, πού ἀναφέρει τή Ζαγρεϊκή Μετάληψη, συνδέει μ' αὐτή γνώριμα ὄρφικά 'ταμπού': συνάγεται, με πολλή δεβαιότητα, πώς ή ὁμοφαγική μετάληψη, σέ κάποιο ἐξημερωμένο τύπο κι αὐτή, ἔακολουθεῖ νά βρίσκεται στο κέντρο τών Ὀρφικῶν Μυστηρίων. 'Η ἀναίματη κ' αἱματηρή Μετάληψη συνδυάζονται στά Ὀρφικοδιονυσιακά Μυστήρια με τό κρασί πού είναι αἷμα τοῦ Διόνυσου: *αἷμα Βακχίου*.

1. Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, *Προτρ.* 2, 21 2: 16, 18 St.
2. Firmicus Maternus, *de errore profanarum religionum* 18, 1.
3. Σχόλια στὸν Πλάτωνα, *Forq.* 467c (πού λαθεμένα αποδίνει τὸν λειτουργικὸ λόγο στὰ Ἐλευσίνα). Κλήμης Ἀλεξ. *Προτρ.* 2, 15: 13 St. Εὐσέβιος, *Εὐαγγ. Προπ.* 2, 3, 16.
4. Firmicus Maternus ἀν.
5. Για τὸ περιεχόμενο της Μετάληψης αὐτῆς ἀναφέρεται ή επιγραφή τοῦ Ἀβερκίου πού μιλεί για προσφορὰ ψωμιοῦ, ψαριοῦ, καί μέγμα νεροῦ καί κρασιοῦ: H. Hebding, *Attis, seine Mythen und sein Kult* (Giessen 1903) 188. Ἄλλοι βλέπουν ἕνα παρασκευάσμα ἀπὸ χόρτο καί γάλα: πρ. Ovidius, *Fasti* 4, 367 κέ.
6. Ἰουστίνος, *1 Ἀπολ.* 66.
7. Tertullianus, *praescr. haeret.* 40.
8. Πρ. Πορφύριο, π. ἄντρον *Νυμφῶν* 17: *παρὰ τῶ Μίθρα ὁ κρατὴρ ἀντὶ της πηγῆς τέταται.*
9. Prott - Ziehen, *Leges Graecorum Sacrae* 2, 247 no. 84. 'Η συμπλήρωση είναι τοῦ Comperz, δὲν πέρασε όμως κι ἀνκντίλογα: βλ. Ziehen ἀν. 248.
10. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie* (=§ 18) 102 κέ.
11. Th. Wiegand, *Sechster voildäufiger Bericht über die — in Milet — Ausgrabungen* (Berlin 1908) 22.

Τὸ κοινωνικὸ καὶ ἐθνικὸ κίνημα τοῦ Ἰησοῦ, ὁ μεσσιανικὸς ρόλος ποὺ περικυβιτῶνται, κ' ἡ πίστις τῶν Μαθητῶν στὴν ἀνάσταση καὶ στὸν κοντινὸ τοῦ ξαναγυρισμοῦ, εἶναι τὰ ξεκινήματα τῆς νέας θρησκείας. Μαζὶ μὲ τὸ δράμα τῆς μεσσιανικῆς ἀπολύτρωσης, ἡ ἰουδαϊκὴ χριστιανικὴ ἀδελφότητα κρατεῖ μιὰ προσευχὴ μεσσιανικῆς πίστεως, τὸ Πάτερ ἡμῶν, καὶ δύο ἱερουργίες, διόλου πρωτότυπες, τὸ καθαρικὸ Βάπτισμα καὶ τὸ Τραπέζι τῆς Κοινωνίας. Οὐτε ὁ Ἰησοῦς οὔτε οἱ Μαθητὲς ἀξιώνουν πὼς ἀρχίζουν ἓνα θρησκευτικὸ κίνημα προορισμένο νὰ ξεπεράσει τὰ σύνορα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ μεσσιανικοῦ τοῦ οὐραίου. Ἄν ὁ Χριστιανισμὸς ξεκινᾶται ἀπὸ τὸ δέντρο τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἀπὸ ἰουδαϊκὴ αἵρεσις ἀπλώνεται μὲ τὴν ἀξίωση οἰκουμενικῆς σωτηρικῆς θρησκείας, δὲ φτάναν τὰ οὐσιαστικά του πλεονεκτήματα ἀπέναντι τῶν ἄλλων σωτηριακῶν ἢ μυστηριακῶν θρησκειῶν γιὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ. Χρειαζόνταν ἀκόμη νὰ γυρίσει σὲ θρησκεία μυστηριακὴ, χωνεύοντας τὰ στοιχεῖα, τὸ σύστημα καὶ τὶς ἐπαγγελίες τῶν μυστηριακῶν θρησκειῶν, ποὺ συναγωνίζονταν στὴν ἀλυσία τῶν ψυχῶν μέσα στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Φανερὸς πρωτεργάτης τῆς μεταστροφῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Παῦλος ἄφανής πρωτεργάτης ἡ τεράστια χοάνη τῶν μαζῶν τῆς αὐτοκρατορίας ποὺ δὲν καταλαβαίνει ἄλλη γλῶσσα σωτηρίας ἀπὸ τὴ μυστηριακὴ καὶ ποὺ χύνει τὸ νέο κρασί στ' ἀρχαία ποτήρια. Ἡ μυστηριακὴ ὁρολογία ποὺ λείπει ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, εἰσέρχεται στὴν Καινὴ Διαθήκη μὲ τὴ παυλιανικὴ ἐπιστολὴ, κερδίζει τὸ στάδιο μὲ τὸν Κλήμεντα, καὶ ἀπὸ τὸν 4ο αἰῶνα μεταφέρεται σὲς χριστιανικὲς ἱερουργίες καὶ γενικὰ στὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας μὲ θαυμαστὴ ἀφθονία. Οἱ ἐθνικοὶ βλέπουν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία σὰ μυστηριακὴ καὶ κατηγοροῦν τοὺς Χριστιανοὺς πὼς λεηλατοῦνε τὰ Μυστήρια του. Οἱ ἴδιοι οἱ Χριστιανοὶ σαστίζουν μὲ τὶς ἀναλογίες καὶ τὶς ἐξηγοῦν μὲ τὴν ἰδέαν πὼς οἱ Δαίμονες προμυμήθηκαν τὰ μυστήρια τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὶς παρωδιὰς τῶν ἐθνικῶν Μυστηρίων.²

Ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὴ σωτηριακὴ οἰκονομία τῆς νέας θρησκείας εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἐκλεκτοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ³ καὶ τὸ κλησμά του ἀπὸ τὸ θεὸ νὰ μνηθεῖ στὰ μυστήρια του (παράβαλε τὰ *destinatus* καὶ *vocatus* τῶν Ἰσραηλινῶν Μυστηρίων⁴): οὗς προώρισεν (ὁ θεὸς) τοὺτους καὶ ἐκάλεισεν καὶ οὗς ἐκάλεσεν, τοὺτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὗς δὲ ἐκαίωσεν, τοὺτους καὶ ἐδόξασεν.⁵ Τυπικὰ παραδείγματα τοῦ Καλέσματος εἶναι ἡ περιπέτεια (δράμα καὶ μεταστροφή) τοῦ Ἀπουλῆϊου, καὶ ἡ ἀντίστοιχη (δράμα καὶ μεταστροφή) τοῦ Παύλου. Μιὰ ἄλυστα ἔτσι μυστηριακὰ «χάριτες», προορισμός, κάλεσμα, δικαίωση, δοξασμὸς (=ἀποθέωση) ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία. Γιατὶ ὁ νέος Χριστιανισμὸς δὲν ἀπευθύνεται, ὅπως ὁ Ἰουδαϊκός, ὁρισμένῳ ἔθνει, μὰ, ὅπως οἱ μυστηριακοὶ θρησκευτὲς, σ' ὅλα τὰ ἔθνη. Ἐκεῖνο ποὺ φέρνει δὲν εἶναι ἡ ἐπαγγελία ἐνὸς ἐθνικοῦ μεσσιανικοῦ οὐραίου μᾶς ποὺ προσφέρουν καὶ οἱ ἄλλες μυστηριακὲς θρησκείες: ἡ ἀτομικὴ σωτηρία ἢ εὐδαιμονικὴ ἀθανασία, ἡ νίκη κατὰ τοῦ Θανάτου. Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος. Κατεπόθει ὁ θάνατος εἰς νίκην. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος; ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον;⁶

αυτή, σὰ μέθεξις, εἶναι μιὰ θωυματική Ὁμοίωση τοῦ πιστοῦ μετὰ τὸν Πά-
σχοντα Θεό, χρειάζεται ὁμοίως καὶ ἡ ἱερουργικὴ ὁμοίωση, μετὰ τὸν μυστικὸν Θά-
νατον καὶ τὴν Ἀναβίωσιν, τοῦ μύστη. Ὁ Θάνατος καὶ ἡ Ἀναβίωση,
τὸ κεντρικὸ στοιχεῖο τῶν Μυστικῶν Τελετῶν, τελετουργοῦνται ἐδῶ μετὰ τὸ Βά-
φτισμα, παραδομένη ἱερουργία καθαρμοῦ (κ' ἔτσι μυστικῆς ἀρχῆς κ' ἐτούτης) :
"Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ
ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον,
ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπα-
τήσωμεν." Τὸ Βάφτισμα ἔτσι μεταγυρίζει σ' ἀπεικασμὰ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀνά-
στασης τοῦ Ἰησοῦ, γιὰ τὴ συνταφὴ καὶ συνανάστασιν τοῦ πιστοῦ του. Τὸ μυσ-
τικὸ τοῦτο νόημα τοῦ βαπτισμοῦ τονίζεται στὸν χαρακτηρισμὸ του σὰ λουτροῦ
παλινγενεσίας⁸ καὶ στὴν πρόσθετη χρῆσιν γνώριμων μυστικῶν συμβό-
λων: ὅπως τὸ σκέπασμα τοῦ κεφαλοῦ τοῦ βαπτιζόμενου, σύμβολο τοῦ μυστικοῦ
ὅπως εἶδαμε θανάτου, τὸ ἄσπρο φόρεμα, κ' ἡ χρῆσιν τῆς μυστικῆς σφραγίδος. Ἐνῶ
ὁμοίως μετὰ τὸ Θάνατον καὶ τὴν Ἀναβίωσιν ὁ μύστης ὁμοιώνεται μετὰ τὸ μυστηριακὸ
τοῦ θεοῦ, εἶδαμε πῶς μετὰ τὴ Μετάληψιν ταυτίζεται μαζί του. Ἐνα Τραπεζί-
Κοινωνία ἔτσι ἡ συμπόσιος τῆς ἰουδαϊκῆς ἀδελφότητος, μεταγυρίζει μετὰ τὴ μυσ-
τηριώδη τοῦ Χριστιανισμοῦ σὲ θεομεταληπτικὴ κοινωνία. Ὁ Παῦλος ξέρεε τὴν
κοινωνίαν πού κατασταίνεται ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα πού γεύονται ἀπὸ τὴν
ἴδια ἄγρια οὐσία⁹, καθὼς καὶ τὴν κοινωνία πού κατασταίνεται μετὰ τὴν μετὰ
τὴν περικύβητον ἀνάμεσα στοὺς τελεστές τῆς καὶ στὸ θεὸ τους: οὐχ
οἱ ἐσθίωντες τὰς θυσίας κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν; Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοι-
νωνοὺς τῶν δαιμονίων γίνεσθαι· οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτή-
ριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων.
Μέσα στὸ πνεῦμα ἔτσι τοῦ Παύλου, πού στοιχειώνεται ἀπὸ τίς μυστηρια-
κὰς ἰδέες, ἡ Εὐχαριστία παίρνει τὸν τύπον τῆς Μετάληψης τῶν Μυστηρίων. Ὁ
Ἰουστίνος καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς ἀναφέρουν τὴ Μετάληψιν τῶν Μυστηρίων
ὡς ἀντίστοιχον τῆς Χριστιανικῆς καὶ, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴ μοιασύνην τους,
τὴν ἀποδίδουν σὲ προμύμνησιν τῶν δαιμόνων¹¹. Μετὰ τὴν ῥητὴν κιδλας παράδοσιν πῶς
ἡ ὕλη τῆς Μετάληψης εἶναι ἡ σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ (ἰδέα πού διατηρεῖ-
ται μόνον ἀπὸ τὴ Διονυσιακὴ καὶ Ζαργεϊκὴ Ὁμοφαγία), ἡ Χριστιανικὴ Μετάλη-
ψιν ταυτίζει, κατὰ τὸν τοτεμικὸν τρόπον, τὸ μύστη μετὰ τὸ μυστηριακὸν θεὸν του: ἵνα
γένη μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ σέσωσμος καὶ σῶναιμος αὐτοῦ.
Οὕτως γὰρ καὶ Χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς
τὰ ἡμέτερα ἀναδιδόμενον μέλη.

Ἡ Κατήχησις εἶναι κεντρικὸ στοιχεῖο κ' ἐδῶ, περιέχοντας μιὰν
Ἀποκαλύψιν, ἔγαν Ἰερὸν Λόγον, κ' ἕνα λειτουργικὸ Ἰερὸν
Δράμα. Ἡ Ἀποκάλυψιν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ φανέρωμα τοῦ Ἱεροῦ Λόγου, τοῦ
σωτηριακοῦ μύθου, πού μετὰ μυστηριακοὺς πάλιν ὅρους διατυπώνεται ἀπὸ τὸν Παῦ-
λον: εἴ γε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ τῆς δοθείσης εἰς ὑ-
μᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκαλύψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον — πρὸς δὲ
δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ
Χριστοῦ, ὃ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς νύοις τῶν ἀνθρώπων — ἐμοὶ τῷ
ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελί-
σασθαι τὸ ἀνεξιχνίαστον πλοῦτος τοῦ Χριστοῦ καὶ φωτί-
σαι τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου
ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ κλπ.¹² καὶ ἄλλου μετὰ τοὺς ἰδίους καὶ ἄλλους μυστηρια-
κοὺς ὅρους, (ἔπου κατὰ τοὺς μυστικούς βαθμοὺς τῶν Μυστηρίων, ξεχωρίζει
ἀπὸ τοὺς 'νεόφυτους' (=ἀν. §.) τοὺς τελείους, παναπεῖ τοὺς 'τετελεσμένους',
τοὺς ὁλότελα μνημένους, πού τοὺς ἀνήκει ἡ 'ἐποπτεία' τῆς ἀποκάλυψης), ξανα-
λέει: Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τού-
του τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστη-

ρίψ τήν ἀποκεκρυμμένην¹³ ἡ ἀποκεκρυμμένη αὐτή
 σοφία εἶναι ἕνας μυστηριακός μύθος, ἕνας Ἰε ρ ὀ ς Λ ὀ γ ο ς : Ὁ μύθος
 τῶν δυοῦ ἐξαρχῆς ἀνθρώπων, τοῦ ῥοϊκοῦ (τοῦ Ἀδάμ) καί τοῦ οὐρανίου (τοῦ
 Ἰησοῦ), πού μέ τόν πρῶτο μπήκε στόν κόσμο ἡ ἀμαρτία καί ὁ θάνατος, καί μέ
 τόν ἄλλον, πού ἐνσωμάτωσε τήν ἀμαρτία καί νίκησε τὸ θάνατο, καταργήθηκαν
 καί τὰ δύο¹⁴ Ἔτσι καί ὁ τωρινός ἄνθρωπος, θνητός ἐξαιτίας τοῦ Ἀδάμ, πού ἐγέ-
 νετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ξαναζεῖ χάρη στόν Ἰησοῦ, πού ἐγένετο εἰς πνεῦμα ζωο-
 ποιῶν, καί ὅπως ὁ Χριστός πεθαίνει κατὰ σάρκα γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ στήν
 πνευματική του υπόστασι, ἔτσι καί ὁ πιστός του πεθαίνει σαρκικά γιὰ μιὰ πνευ-
 ματική ἀνάστασή του. Ἐκεῖνο πού πρωτοενδιαφέρει ἀπὸ τὸ σωτηριακὸ τοῦτο μύ-
 θο εἶναι πῶς, ὅπως καί στὰ ἄλλα Μυστήρια, οἰκοδομεῖται πάνω στὸ πάθος ἐνός
 θνησκοντος Θεοῦ, πού ὅπως καί οἱ ἄλλοι θνησκοντες θεοί, ὁ Ταμμούζ, ὁ Βάαλ,
 ὁ Ἀδωνις, ὁ Ὅσιρις, ὁ Ἄττις, ὁ Ζαχρεύς, ὁ Διόνυσος, δὲ μένει στήν ἀπομόνω-
 ση τῶν μεγάλων θεῶν, μὰ κατεβαίνει ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ θυσια-
 στεῖ καί νὰ τοὺς γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο, θανάτω θάνατον πατήσας. Οἱ μεσο-
 γειακὲς μάξες, πού μυστηριοποιῶν τὸν Χριστιανισμό, ξέρουν πῶς ἕνας ὡτή-
 ρας θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ ᾔναι παρὰ ἕνας ὡσχων θεός, καὶ ἀντίστροφα, πῶς ἕνας
 ὡσχων θεός, ὅπως ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς, ἕνας ὡτήρρας. Ἔτσι καί ἡ ἀ-
 νεξάρτητη ἀπὸ τὸν Παῦλο εὐαγγελικὴ παράδοση, μ' ὅλο πού σχετίζεται στενὰ μέ
 τὸν ἱστορικὸ κύκλο τῆς ζωῆς καί τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, μ υ θ ο π ο ι ε ῖ
 τ ῆ δ ι ο γ ρ α φ ῖ α του π ᾶ ν ο υ σ τ ὸ π ρ ὶ τ υ π ο τ ο ῦ Δ ρ ᾶ
 μ α τ ο ς τ ὠ ν Θ ν η σ κ ὶ ν τ ω ν Θ ε ὠ ν τ ὠ ν Μ υ σ τ η ρ ι α κ ὠ ν
 Θ ρ η σ κ ε ι ὠ ν τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου. Ἡ γέννησι τοῦ Θεοῦ Βρέφους πού
 δὲν ἔχει πατέρα ἢ πατέρα θνητό· ἡ γέννησή του σ' ἕνα Σπῆλαιο· τὰ ζῶα (πού
 ἀρχικά τὸν τρέφουν σὰν ἔκθετο)· ὁ κίνδυνός του νὰ σκοτωθεῖ (ἀπὸ τὸν Ἡρώδη)
 ἢ προωιμότητα καί τὸ γοργό του μεγάλωμα· τὸ ξαφνικὸ ἀντρωμά του (πλάσμα
 πού κατεβαίνει ἀπὸ τὴ Φυλετικὴ Μύση, ὅπου τὸ παιδί μπαίνει σὰν παιδί καί
 θγαίνει σὰν ἄντρας)· ἡ ἀναχώρησή του σ' ἕνα βουνό· ὁ ἀγῶνας μέ τοὺς ἀντίμαχους
 καί τὰ πάθη του· ἡ (τριήμερη κατὰ τὸ πάθος τοῦ Ἄττι) ταφή του· (ἡ χάθοδος
 στόν Ἀδὴ κατὰ τὴν ἀπόκρυφη παράδοση)· ἡ Ἀνάστασις· ἡ ἀναζήτηση τοῦ θεοῦ·
 ὁ ἱερὸς γάμος (στόν ὑπαινιγμὸ τῆς συνάντησής του μέ τὴ Μαγδαληνή)· ἡ εἰσφάνεια
 τοῦ ἀναστημένου Ἰησοῦ (στοὺς Μαθητές του)· ἡ ἀναγνώρισή του ἀπὸ τὰ γνωρί-
 σματα τοῦ πάθους του· καί ἡ Ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς. Εἶναι κοινὰ στοιχεῖα
 τοῦ Θεοῦ Δράματος, τῆς ἱστορίας δηλαδὴ τῶν θνησκόντων θεῶν, τῆς Κοντινῆς
 Ἀνατολῆς καί τοῦ Αἰγαίου. Ὅπως, τέλος, καί στὰ Μυστήρια, στοιχεῖο
 τῆς κατήχησις καί τῆς βιωματικῆς ἡμέθεξης· στὸ πάθος τοῦ μυστηριακοῦ θεοῦ,
 εἶναι ἕνα Ἰε ρ ὀ ν Δ ρ ᾶ μ α, λειτουργικοῦ τύπου. Μετάληψι ἀπὸ τὴν σάρκα
 καί τὸ αἷμα τοῦ Θεοῦ, ἡ Εὐχαριστία εἶναι καί μνημόσυνο τοῦ θανάτου του κατὰ τὴν
 ἴδια τὴν παραγγελία τοῦ Ἰησοῦ: «Ὁσάκις γὰρ ἐσθίητε τὸν ἄρτον καί τὸ ποτήριον
 πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλετε (= ἀναγγέλετε), ἄχρι οὗ ἔλθῃ.¹⁵
 Μνημόσυνο τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἡ Εὐχαριστία εἶναι, ἔτσι, καί μί α σ υ μ-
 β ο λ ι κ ῆ ἐ π α ν ᾶ λ η ψ ῆ του γιὰ τὴ θεομεταληπτικὴ κοινωνία. Τὴν μέθεξιν
 τοῦ μύστη στὸ λειτουργικὸ τοῦτο δράμα τὴ δίνουν, στὸ λειτουργικὸ τυπικόν, τὰ
 λόγια τοῦ τελεστοῦ του: ἔσχομεν γὰρ τοῦ θανάτου σου τὴν μνήμην· εἶδομεν τῆς
 ἀναστάσεώς σου τὸν τύπον· ἐπεπλήσθημεν τῆς ἀτελευτήτου σου ζωῆς· ἀπῆλαύ-
 σαμεν τῆς ἀκενώτου σου τρυφῆς· ἥς καί ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πάντας ἡμᾶς
 καταξιοθῆναι εὐδόκησον.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Χριστιανικῆς Μύσης εἶναι, ὅπως καί στὲς ἄλλες Μυ-
 στηριακὲς Θρησκείες τῆς ἀρχαιότητος, μιὰ Νέα Ζωή (ἐν καινότητι ζωῆς
 περιπατήσωμεν), ὅπου ὁ μύστης, λευτερωμένος ἀπὸ τὸ κράτος τῆς ἀμαρτίας, ζωο-
 γονεῖται στὴ σφαῖρα τῆς δαιότητος σὰ νέο πλάσμα: ἀποθέσθαι ἑμᾶς κατὰ τὴν
 προτέραν ἀναστροφὴν τὸν π α λ α ῖ ο ν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς

ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναγεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ἡμῶν καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ δαίτητι τῆς ἀληθείας.¹⁸ Ἡ ἴδια μεταφορὰ (οἱ ὅροι ἐνδύσασθαι καὶ ἀπεκδύσασθαι ἀνήκουν στὴ μυστηριακὴ γλώσσα)¹⁹ συναντιέται καὶ πάλι: ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινοῦμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.²⁰

Ἡ Νέα αὕτη Ζωὴ εἶναι, ὅπως καὶ στίς ἄλλες Μυστηριακὲς Ὑποσχέσεις, ὁ Ταυτισμὸς τοῦ μύστη μετὰ τὸ θεὸ τῆς σωτηρίας: "Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε καί, καθαρότερα: ἀπέθανον ἵνα θεῷ ζήσῃ· Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δ' ἐν ἐμοὶ Χριστός."²² Ὁ ταυτισμὸς αὐτὸς τοῦ μύστη μετὰ τὸ μυστηριακὸν τοῦ θεοῦ (Βάκχος ἐκλήθη δαιωθεὶς, λέει ὁ μύστης τοῦ Ζακρέως) εἶναι, ὅπως καὶ στ' ἄλλα Μυστήρια, μὴ Ἀποθέωσιν αὐτοῦ: ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοῦρός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ (—)· καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκου, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ.²³ Ἡ ἰδέα τῆς Ἀποθέωσης γυρίζει καὶ ξαναγυρίζει στὸν Παῦλο μέσα ἀπὸ τὸ ρῆμα δοξάζειν πού ἡ ἀποθεωτικὴ σημασία του ἔμεινε στὸν ὅρο 'δόξα' γιὰ τὸ φωτιστέφανο τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀγίων.²⁴

Κατὰ τὸ πρότυπο πάλι τοῦ Ἰησοῦ πού πεθαίνει σὰ θνητὸς καὶ ἀνασταίνεται σὰ θεός, ἡ ἀποθέωση δολοκληρώνεται παραπέρα ἀπὸ τὸ θάνατο, ἐξασφαλίζοντας τοῦ μύστη μιὰν εὐδαιμονικὴν ἀθανασία: εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα· τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας (—)· εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ, εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκ ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει.²⁵

Ἐνας ἀπὸ τοὺς τρόπους τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τοῦ μύστη μετὰ τὸ θεὸ τῆς σωτηρίας εἶδαμε νὰ ᾖ ἡ γενετησιακὴ ἐνώση του μ' αὐτόν, παναπεῖ μετὰ τὸ σύμβολο τοῦ θεοῦ ἢ μετὰ τὸν ἀντιπρόσωπό του ἱερέα. Εἶναι ἡ Θεομικσία, ἕνας τύπος τοῦ Ἱεροῦ Γάμου, πού συναντιέται στὰ Διονυσιακὰ καὶ Σαβαζιακὰ Μυστήρια, καθὼς καὶ σὲ χριστιανικὰς αἱρέσεις. Ἡ μυστηριακὴ αὕτη πράξις δίνει στὸν Παῦλο, πού διακατέχεται ἀπὸ τίς μυστηριακὰς παραστάσεις, τὸν τύπο γιὰ τὴν ἐκφρασὴ τῆς ἐνώσεως τοῦ πιστοῦ μετὰ τὸ θεὸ τῆς νέας μυστηριακῆς ὁρησκείας: Τὸ δὲ σῶμα (τοῦ πιστοῦ) οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σῶματι (—)· ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμά ἐστιν; ἐσονται γὰρ φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μιάν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐσιν.²⁶ "Ζηλοτυπῶ γιὰ σᾶς" λέει ὁ ἀπόστολος τοῦ Μυστηριακοῦ Χριστιανισμοῦ, "μὲ μὴ ζηλοτυπία πού ρχεται ἀπὸ τὸ Θεό· γιὰτὶ σᾶς ἀρραβώνισα μ' ἕναν ἄντρα (= τὸ Χριστό), γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω παρθένα ἁγνὴ στὸ Χριστό (ἔταν θά ῥθει)".²⁷ Ὅπως πάλι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἄντρας κάθε πιστοῦ, ὅμοια εἶναι ὁ ἄντρας τῆς θιασικῆς ἐνότητος τῶν πιστῶν — τῆς Ἐκκλησίας: Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἄνθρωπος ἐστὶν κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας (—)· ἀλλ' ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν.²⁸ Τὸ γαμήλιο ζευγάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ἡ πνευματικὴ προβολὴ τοῦ Ἱεροῦ Γάμου, στοιχείου τοῦ Θεοῦ Δράματος τῶν Μυστηρίων. Συνεχίζοντας ὁ ἀπόστολος γιὰ τὸν κοσμικὸ γάμο τῶν πιστῶν, τὸ μυστήριον τοῦτο, λέει, μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς ἐκκλησίαν.²⁹ Ὁμοιώνοντας τὸ γάμο τῶν πιστῶν μετὰ τὸ Γάμο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἀνεβάζει στὸν τύπο τοῦ Ἱεροῦ Γάμου, πού πολὺ ἀργότερα κατορθώνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πράξιν μετὰ τὴ μεταφορὰ στὸ Γάμο τῶν συμβόλων τῆς Βασιλικῆς Στέψης. Τῇ μυστηριακῇ γραμμῇ τῇ μαρτυρᾷ ἡ λέξις μυστήριον.³⁰ καὶ ἡ ἴδια λέξις συναντιέται στὴν Ἀποκά-

λυψιν' γιὰ τὸ σύνδεσμο τῆς Γυναίκας καὶ τοῦ Θηρίου,³¹ θυμίζοντας τὸν Ζωομορφικὸ Ἱερὸ Γάμο. Τὸ δράμα τῆς "Ἀποκαλύψεως" περιλαβαίνει κ' ἕναν ἄλλον Ἱερὸ Γάμο: τοῦ Ἀρνίου.³² Μία περικοπὴ ἀπὸ λόγο ποὺ ἀποδίδεται στὸν Αὐγουστίνου παρουσιάζει τὴ διαδρομὴ καὶ τὴ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ σὰν ἕνα γάμο.³³ Πόσο ἡ ἰδέα τοῦ μυστικοῦ τούτου 'γάμου' κατέχει τὰ παλαιότερα χριστιανικὰ πνεύματα φανερώναται ἀπὸ τὴν καθιέρωση καὶ τὴς ἐρμηνείας τοῦ "Ἀσματος Ἀσμάτων",³⁴ συλλογῆς λειτουργικῶν ἁσμάτων τοῦ σημιτικοῦ Ἱεροῦ Γάμου,³⁵ κορυφαίου στοιχείου τοῦ Θείου Δράματος μὲ βασιλικὸς τοὺς τελεστές του. Ὅλα τούτα δὲν εἶναι πιά ἱεουργίες, μὰ μεταφορὲς ἀπὸ τὴν πράξη τῶν Μυστηρίων. Πιστότερες σ' αὐτά, οἱ λογικὲς χριστιανικὲς αἱρέσεις ἀνακρατοῦν σὲ περιωπὴ καὶ σ' ὅλους τοὺς τύπους τοῦ τὸν μυστηριακὸ Ἱερὸ γάμο.³⁶

1. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ποὺ ἀναφέρονται στὴν § 18, παραθέτουμε κ' ἐδῶ μερικὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ σχέση Χριστιανισμοῦ καὶ Μυστηρίων: G. Anrich, *Das Antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum*, Göttingen 1894. A. Dieterich, *Eine Mithrasliturgie* (2η ἐκδ.) Leipzig / Berlin 1910. W. Bousset *Kyrios Christos* (2η ἐκδ.): Göttingen 1921. W. Leipoldt, *Sterbende und Auferstehende Götter*, Leipzig 1923. R. Eisler, *Orphisch-dionysische Mysteriengedanken in der christlichen Antike* ('Vorträge der Bibliothek Warburg' 1922/3, II Teil) Leipzig 1925. R. Reitzenstein, *Die Hellenistischen Mysterienreligionen nach ihren Grundgedanken und Wirkungen*, (3η ἐκδ.) Leipzig 1927. S. Angus, *The Mystery - Religion and Christianity* (3η ἐκδ.) New York / London 1928. A. Loisy, *Les Mystères Païens et le Mystère Chrétien* (3η ἐκδ.) Paris 1930. B. Heigl, *Antike Mysterienreligionen und Urchristentum*, Munster 1932. A. D. Nock, 'Hellenistic Mysteries and Christian Sacraments': *Mnemosyne* 5 (1952) 177 κέ.
2. Ἰουστίνος, *I' Ἀπολ.* 54. Firm. Maternus, *de errore profan. religionum* 22, 1.
3. *Ρωμ.* 8, 28 κέ.
4. Apuleius, *Metam.* 11, 19 καὶ 21, 22 κέ. Γιὰ τὸ Κάλεσμα: Reitzenstein (ἀν.) 252 κ. Loisy 227.
5. *Ρωμ.* 8, 30.
6. *I Κορ.* 15, 53 κέ.
7. *Ρωμ.* 6, 3 κέ.
8. *Τίτ.* 3, 5. *Πρ.* Ἰωά. 3, 5: ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ κτλ.
9. Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία ἐστὶν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; τὸν ἅγιον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν; διὰ τοῦτο, ἐν σώμα οἱ πολλοὶ ἐσμέν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἁγίου μετέχομεν: *I Κορ.* 10, 16 κέ.
10. *Αὐτ.* 10, 18 κέ.
11. Ἰουστίνος, *I' Ἀπολ.* 54. Tertulianus, *de praescr. haer.* 40.
12. *Ἐφεσ.* 3, 2 κέ.
13. *I Κορ.* 2, 6 κέ.
14. *I Κορ.* 15, 47. *Γαλ.* 4, 4 κέ. *Φιλιπ.* 2, 6 κέ. *II Κορ.* 5, 21. *Ρωμ.* 5, 12 κέ.
15. *I Κορ.* 15, 45.
16. Λεπτομέρειες βλ. στὴν Ἐπιθεώρηση *Τέχνης* 5 (1957) 289 κέ.
17. *I Κορ.* 11, 23 κέ.
18. *Ἐφεσ.* 4, 22 κέ.
19. Ἀνταποκρίνονται, σὰ σκηνικοὶ ὅροι, στὸ Ἱερὸ Δράμα τῶν Μυστηρίων ἀπὸ τῆς μιᾶς (Eisler [ἀν.] 308 Anm. 6), καὶ στὴν ἀλλαγὴ φορέματος τῶν μνημένων ἀπὸ τὴν ἄλλη.
20. *Κολοσσ.* 3, 9 κέ.
21. *Γαλ.* 3, 26.
22. *Αὐτ.* 2, 19 κέ.
23. *I Κορ.* 15, 47 κέ.
24. Loisy (ἀν.) 229. Reitzenstein (ἀν.) 257 κέ.
25. *Ρωμ.* 6, 5 κέ.
26. *I Κορ.* 6, 13. 16 κέ.
27. *II Κορ.* 11, 2.
28. *Ἐφεσ.* 5, 21 κέ.
29. *Αὐτ.* 5, 32.
30. Briffault, *The Mothers* (=§ 5) 3, 249 κέ.
31. *Ἀποκάλ.* 17, 5/7.
32. *Αὐτ.* 19, 6 κέ.
33. Dieterich (ἀν.) 131.
34. *Αὐτ.* 130.
35. Hooke: *Myth, Ritual, and Kingship* (=§ 15) 181.
36. Irenaeus 1, 1 (1, 59 Harvey). 1, 14, 1 (1, 183 Harvey). Ἐπιφάνιος, *Πανάριον* 34, 1, 6 (2, 7 Holl). 34, 20, 1 (2, 36 Holl). Dieterich (ἀν.) 128 κέ.